

Vilniaus universiteto

Filosofijos fakulteto

Bakalauro studijų programa „Kriminologija“

Karolina Vysockytė

Bakalauro darbas

Moterų padarytų nužudymų ypatumai

Darbo vadovas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Vilnius, 2023

Turinys

Santrauka.....	3
Summary	4
Įvadas	5
1. Moterų smurtinio nusikalstamo elgesio ir registruotų nužudymų rodiklių analizė	8
1.1. Moterų registruoto ir latentinio smurtinio nusikalstamo elgesio rodikliai Lietuvoje ir užsienio šalyse	8
1.2. Moterų padarytų registruotų nužudymų paplitimas Lietuvoje ir užsienio šalyse.....	12
2. Moterų smurtinio nusikalstamo elgesio specifiškumas	15
2.1. Moterų padaromų smurtinių nusikaltimų aplinkybės ir charakteristika.....	15
2.2. Kriminologinės moterų smurtinį nusikalstamą elgesį aiškinančios teorijos	16
3. Moterų padaromus nužudymus skatinantys veiksniai.....	20
3.1. Socialiniai veiksniai	20
3.2. Psichologiniai veiksniai.....	22
4. Kiekybinis tyrimas: moterų padarytų nužudymų ypatumai nuosprendžių duomenimis.....	25
4.1. Tyrimo metodologija	25
4.2. Tyrimo rezultatai	25
5. Kokybinis tyrimas: moterų, atliekančių bausmę už nužudymus, gyvenimas Panevėžio pataisos namuose ir darbuotojų požiūris į jas	32
5.1. Tyrimo metodologija.....	32
5.2. Tyrimo rezultatai	32
Išvados	41
Šaltiniai	42
Priedai: interviu transkripcija.....	45

Santrauka

Lietuvoje, lyginant su Vakarų Europos šalimis, registruojama santykinai daug nužudymų. Jų skaičius mažėja, tačiau pastebima, kad tiek moterų padaromų nužudymų, tiek kitų nusikalstamų veikų procentinė dalis didėja. Lietuvoje skiriamas tik fragmentiškas dėmesys moterų nusikalstamam elgesiui, o mokslinėse publikacijose apie nužudymus dažniausiai atskirai nesigilinama į moteris kaltininkes, nors užsienio tyrimai parodo, kad moterų padaromi nužudymai turi savo specifiką ir jų charakteristika skiriasi nuo vyrų įvykdytų nužudymų.

Atsižvelgiant į tai, rengiant šį baigiamąjį bakalauro darbą, buvo atlikti du tyrimai. Kiekybiniame tyrime buvo atlikta nuasmenintų nuosprendžių analizė, kurios tikslas buvo detaliau pažvelgti į moterų, padariusių nužudymus socialinius-demografinius bruožus, nusikaltimų padarymo aplinkybes ir būdus bei baudimo už juos praktiką. Kokybiniame tyrime buvo atlikti interviu su Panevėžio pataisos namų darbuotojais, siekiant atskleisti moterų, padariusių nužudymus gyvenimą pataisos namuose ir darbuotojų požiūrį į jas. Tyrimų rezultatai parodė, kad moterys, kurios padarė nužudymus, dažnu atveju turėjo partnerį ir vaikų, o būtent jie dažniausiai ir tapdavo nužudymų aukomis. Dažnu atveju moterys turėjo priklausomybių nuo alkoholio, o šeimoje dažnai patirdavo smurtą iš partnerio pusės. Panevėžio pataisos namų darbuotojai nurodė, kad, nors ir neskirsto moterų pagal padarytus nusikaltimus, tačiau interviu metu atsiskleidė, kad jie dažnai nesupranta veiklos priežasčių bei mano, kad tos moterys turi psichologinių problemų. Rezultatai parodė, kad paskiriama bausmė vidutiniškai sudaro devynerius metus, o atlikus bausmę moterims dažnai kyla problemų įsidarbinant, susirandant būstą bei integruojantis į visuomenę.

Summary

Compared to Western European countries, in Lithuania there are relatively many homicides being registered. This number is decreasing, though it is noticeable, that the percentage of homicides and other criminal offences committed by women is increasing. In Lithuania, female criminal behaviour receives only a small fragment of attention, even though foreign research shows that female committed homicides have their own particular details, that differ from those committed by males.

Thus, while writing this bachelor's work, two studies were conducted. A quantitative study of anonymised court verdicts, which was aimed at analysing the social-demographic attributes of women that committed homicide, the circumstances and ways they were committed, and the legal practice of penalizing the perpetrators. Also, a qualitative study of interviews with the staff of Panevėžys correction house was conducted, with a goal to analyse the life of female homicide perpetrators in the correction house and the attitude of the staff towards them. The results concluded that these women often had intimate partners and children, who most often would become the victims of homicide. Often, these women would have problems with alcohol abuse and would often be victims themselves of violence by their partners. The staff of Panevėžys correction house indicated that although they do not divide women based on crimes committed, during interviews they revealed that they often don't understand the reasons for these actions and believe that these women have psychological problems. The results have also shown that the average sentence is 9 years, and that afterwards women have problems finding employment, housing and integrating back to society.

Ivadas

Darbo aktualumas. Nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, nužudymų statistika Lietuvoje buvo itin aukšta – 1994 m. registruota daugiau nei 500 nužudymų, palaipsniui šie rodikliai mažėjo: 2010 m. registruoti 199 nužudymai, 2021 m. – 76, per 2022 m. 11 mėnesių – 60 (Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys). Nors pastebimas nuoseklus mažėjimas, Lietuvoje nužudymų registruojama daugiau negu Vakarų Europos šalyse: pagal 2019 m. statistinius duomenis, Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų teko 3,4 nužudymo, kai tuo metu, pavyzdžiui, Prancūzijoje – 1,28, o Vokietijoje – 0,75 nužudymo (Eurostat, 2019).

Analizuojant nužudymų rodiklius, pastebima, kad moterys sudaro palyginus mažą dalį asmenų, kaltinamų nužudymų padarymu – per pastaruosius dešimt metų Lietuvoje ji sudarė nuo 6 iki 12 proc. (Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys). Panašius rodiklius matome ir kitose šalyse, nors pastebima, kad tam tikrose Vakarų Europos bei Skandinavijos šalyse moterų dalis yra kelis kartus didesnė, pavyzdžiui, Danijoje pagal 2019 m. duomenis moterys padarė 40 proc. nužudymų, panašus procentas buvo Italijoje ir Prancūzijoje (Eurostat, 2021). Būtent toks lyčių skirtumas, tiek nusikalstamumo bendrai, tiek nužudymų statistikoje, jau kurį laiką domina kriminologus bei kitus ekspertus, todėl atlikta nemažai tyrimų, kuriuose lyginami nužudymai lyties aspektu arba atskirai analizuojami moterų padaryti nužudymai.

Atlikti tyrimai parodė, kad dažniausiai moterų padarytų nužudymų aukos būna šeimos nariai – didžiąją dalį sudaro partneriai, kiek rečiau – vaikai (Weizmann-Heneliusa, Viemeröb, Eronenac, 2003, p. 197). Dažniausia tokio moterų smurtinio elgesio priežastis yra nesutarimai su auka (partneriu), o pats smurtinis elgesys yra savotiškas kerštas dėl pirminio ar sistemingo patiriamo smurto iš partnerio pusės (Jurik, Winn, 1990, p. 228). Ekstremaliais atvejais, moterims, kurios patyrė pakartotinį savo partnerio smurtą, išsivysto „mušamos moters sindromas“ (ang. *battered women syndrome*), būtent šios moterys gali nužudyti savo partnerį, matydamos tai kaip vienintelį būdą pabėgti nuo tokių santykių (Walker, Browne, 1985, p. 185). Kai kurie autoriai mano, kad psichikos ligos yra svarbus veiksnys, galintis paskatinti moterų smurtinį elgesį. H. Flynn (2011) atliktame tyrime buvo palyginti vyrai ir moterys, ir nustatyta, kad 17,9 proc. moterų ir 9,5 proc. vyrų, padariusių nužudymus, įvykio metu turėjo psichikos sutrikimų, bei 50,4 proc. tirtų moterų ir 9,5 proc. tirtų vyrų visą gyvenimą sirgo psichikos liga. Taip pat pastebėta, kad nužudymus padariusios moterys dažniau negu vyrai turėjo partnerį, rečiau nužudė nepažįstamą žmogų, o kaip nužudymo įrankį dažniausiai naudojo peilį (Flynn, 2011, p. 368–370). Nors,

kaip rodo tyrimai, moterų padaryti nužudymai skiriasi nuo vyrų, Lietuvoje nėra mokslinių tyrimų, kuriuose atskirai būtų analizuojama ši tema.

Šio darbo **tikslas** – išanalizuoti moterų padarytų nužudymų ypatumus, išskiriant kaltininkų ir jų aukų socialinius-demografinius bruožus, veikos padarymo aplinkybes, bausmių skyrimo praktiką ir už nužudymus nuteistų moterų elgesį pataisos namuose bei Panevėžio pataisos namų darbuotojų nuomonę apie jas ir jų elgesį.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti moterų smurtinio elgesio specifiką.
2. Išskirti moterų smurtinį elgesį lemiančius veiksnius.
3. Išanalizuoti moterų padarytų nužudymų statistinius rodiklius.
4. Ištirti moterų padarytų nužudymų aplinkybes, remiantis atlikta nuosprendžių analize.
5. Ištirti Panevėžio pataisos namų darbuotojų nuomonę ir požiūrį į moteris, atliekančias bausmes už nužudymus.

Tyrimo objektas – moterų padaryti nužudymai, jų specifika, dinamika, taip pat socialiniai ir psichologiniai veiksniai, galintys nulemti moterų smurtinį elgesį.

Tyrimo metodika. Darbe naudojami įvairūs tyrimo metodai. Lyginamuoju ir duomenų analizės metodų pagalba buvo analizuojami moterų padarytų nužudymų rodikliai Lietuvoje ir kitose šalyse. Mokslinės literatūros analizė naudojama tiriant moterų smurtinio elgesio specifiką, bei aprašant veiksnius, galinčius paskatinti moterų smurtinį elgesį. Taip pat atlikti du empiriniai tyrimai: a) kiekybiniame tyrime atlikta nuasmenintų nuosprendžių analizė, kuriuose moterys buvo nuteistos už nužudymą; tiriant šias bylas buvo nagrinėjama nuteistųjų moterų ir aukų socialiniai-demografiniai bruožai, nusikaltimų padarymo aplinkybės bei taikytos bausmės; b) kokybiniame tyrime atlikti ir išanalizuoti interviu su Panevėžio pataisos namų darbuotojais, siekiant ištirti nužudymus padariusių moterų elgesį pataisos namuose bei darbuotojų požiūrį į jas.

Darbo naujumas ir ištirtumas. Daugiausiai moterų padarytų nužudymų tema analizuota užsienio mokslininkų tyrimuose. P. T. d'Orban (2018) darbe „Women who kill their children“ ištyrė, kokie yra socialiniai demografiniai bruožai, aukos ir psichikos sveikatos būklė moterų, nužudžiusių savo vaikus. Taip pat publikuota mokslinių straipsnių, kurio tyrimo objektu buvo savo partnerį nužudžiusios moterys. Tokiuose darbuose kaip: E. S. Peterson (1999) „Murder as self-help: Women and intimate partner homicide“, M. Adinkrah (2007) „Women Who Kill Their Husbands: Mariticides in Contemporary Ghana“ bei Dominique Bourget et al. (2012) „Women Who Kill Their Mates“, pastebėta, kad moterys savo partnerį ar sutuoktinį nužudo namuose, panaudodamos peilį ar kitą ginklą, bei dažnu atveju prieš

įvykį buvo smurto artimoje aplinkoje apraiškų. Taip pat keliama problema, kad moterys iš žemesnės socialinės klasės (jos ir padaro daugiausiai nužudymų), būna mažiau apsaugotos įstatymų, dėl to kėsdamos sistemingą smurtą iš partnerio gali nesikreipti ar negauti reikalingos pagalbos.

Moterų padaryti nužudymai taip pat analizuojami iš psichologinės ar psichosocialinės perspektyvos. J. Yourstone et al. darbe (2008) „Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators“ buvo tiriama nužudymus padariusių moterų vaikystės patirtys, agresijos lygis vaikystėje bei ankstesnės smurtinės patirtys. F. H. Christian et al. darbe (2015) „How could she? Psychosocial analysis of ten homicide cases committed by women“ naudojant retroperspektyvią psichosocialinę analizę, ištirtos moterų padarytų nužudymų aplinkybės ir motyvai, taip pat moterų ir jų aukų bruožai.

Lietuvoje vis dėlto dėmesys moterų nusikalstamam elgesiui yra pakankamai fragmentiškas. 2011 m. išleistame leidinyje „Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai“ trumpai buvo aptarta moterų nusikalstamo elgesio tendencijos (Sakalauskas et. al.). Moterų nusikalstamo elgesio problematika išsamiai išanalizuota I. Michailovič (2014) parengtame straipsnyje, o 2021 m. R. Gaičevskytė-Savickė aprašė moterų nusikaltėlių įvaizdį medijose. Tais pačiais metais Lietuvos teisės institutas paruošė monografiją, kurioje išsamiai išanalizuota moterų, kurios padarė nusikalstamas veikas, baudimo praktiką ir bausmių patirtys.

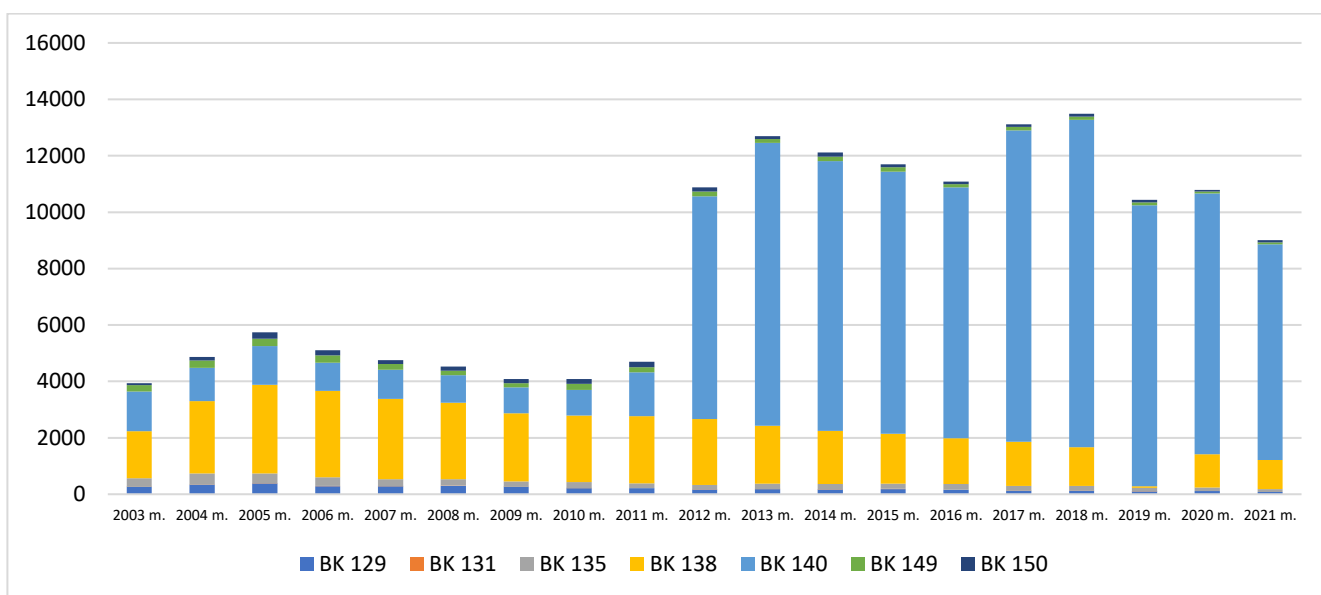
Nors Lietuvoje nemažai mokslinio dėmesio skiriamas nužudymams, jų socialiniams, teisiniams ir psichologiniams aspektams, tačiau dėmesio moterų padarytiems nužudymams yra mažai, todėl, atsižvelgiant į tai, šiame darbe išsamiai analizuojami moterų padaryti nužudymai ir jų specifiškumas.

1. Moterų smurtinio nusikalstamo elgesio ir registruotų nužudymų rodiklių analizė

1.1. Moterų registruoto ir latentinio smurtinio nusikalstamo elgesio rodikliai Lietuvoje ir užsienio šalyse

Smurtiniai nusikaltimai – tai baudžiamosios teisės pažeidimai, susiję su vieno asmens smurto panaudojimu prieš kitą. Nužudymai yra smurtinių nusikaltimų rūšis, tam tikrais nusikaltimų sudėties požymiais konstruojama šalių baudžiamuosiuose kodeksuose ir apibendrintai analizuojami kriminologijoje. Tiek kriminologai, tiek kiti socialinių mokslų atstovai nesutaria dėl bendros smurtinio nusikalstamo elgesio sąvokos. Pagal Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą smurtiniu nusikaltimu laikoma Baudžiamajame kodekse numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti pavojinga veikla, kuria buvo tyčia atimta nukentėjusio asmens gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą. Viena iš JAV Nacionalinės mokslinių tyrimų tarybos tyrimų smurtas apibrėžiamas kaip „asmenų elgesys, kuriuo sąmoningai grasinama, bandoma padaryti arba padaroma fizinė žala kitiems asmenims“ (Reiss and Roth, 1993, p. 13). Toks apibrėžimas apima įvairų elgesį, įskaitant nužudymą, užpuolimą, plėšimą, išprievartavimą ir/ar kankinimą. Visgi smurtinio nusikaltimo sąvoka ir reikšmė gali priklausyti nuo baudžiamųjų įstatymų, socialinių, politinių ar kitų veiksnių. Šiame darbe smurtiniais nusikaltimais laikomi nusikaltimai, kuriuos padarant tyčia naudojamas smurtas prieš kitą žmogų t. y. nužudymai, sveikatos sutrikdymai (nežymūs, nesunkūs ir sunkūs), išžaginimai, seksualiniai prievartavimai. Kai kurie mokslininkai prie smurtinių nusikaltimų priskiria plėšimą ir chuliganizmą (ši nusikalstama veika buvo numatyta senajame baudžiamajame kodekse). Tačiau chuliganizmo pagrindinis objektas yra visuomenės ir viešoji tvarka, o plėšimo – asmens turtas (Babachinaitė, 2008, p. 17). Atsižvelgiant į tai, pastarųjų buvo atsisakyta ir prie smurtinių nusikaltimų priskiriamos tik tos veiklos, kurio pagrindinis objektas yra žmogaus sveikata ir jo seksualinis neliečiamumas. Nužudymas yra sunkiausias smurtinis nusikaltimas, todėl jį pirmiausia svarbu analizuoti bendro smurtinio nusikalstamo elgesio kontekste.

Per pastaruosius dešimt metų, Lietuvoje smurtiniai nusikaltimai sudarė nuo 9 iki 24 proc. visų užregistruotų nusikalstamų veikų. Kasmet užregistruojama apie 10 tūkst. smurtinių nusikaltimų, kuriuos sudaro sveikatos sutrikdymai, plėšimai, nužudymai ir į seksualinį neliečiamumą pažeidžiantys nusikaltimai.

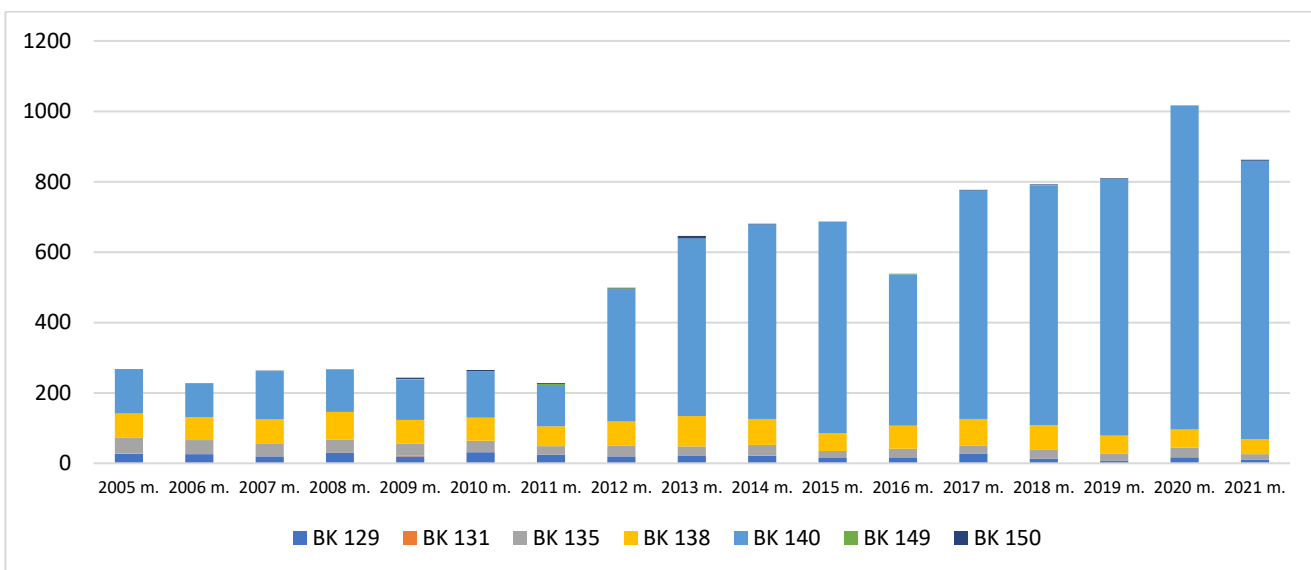
1 pav. Registruotų smurtinių nusikaltimų struktūra ir dinamika Lietuvoje 2003–2021 m.

(Šaltinis: Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys)

1 pav. pavaizduoti registruotų smurtinių nusikaltimų rodikliai Lietuvoje nuo 2003 m. iki 2021 m. Kaip matome, registruotų smurtinių nusikaltimų nuo 2005 m. iki 2011 m. mažėjo, 2012 m. pastebimas smurtinių nusikaltimų padidėjimas, susijęs su 2011 m. gruodžio 15 d. priimtu Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu. Po šio šuolio pastebima mažėjimo tendencija.

Analizuojant smurtinių nusikaltimų rodiklius, matyti, kad moterys padaro palyginus mažą dalį visų registruotų smurtinių nusikaltimų – per pastaruosius dešimt metų ši dalis sudarė nuo 8 iki 14 proc. Galima išgirsti nuomonių, kad moterys padaro mažiau smurtinių nusikaltimų, vien dėl šios nusikalstamos veikos specifiškumo, kur reikalinga fizinė jėga prieš kitą asmenį. Manoma, kad būtent vyrai yra labiau „skirti“ padaryti tokias nusikalstamas veikas, o papildomi veiksniai (išskyrus biologinius), yra kultūriniai: tradiciniai bruožai, sietini su vyriškumu, pavyzdžiui, agresija, nepriklausomybė, objektyvumas, dominavimas ir pasitikėjimas savimi, yra tuo pačiu susiję su bruožais, kurie gali vesti prie smurtinių nusikaltimų padarymo. O moterų smurtinis elgesys traktuojamas kaip joms „svetimas“, atsižvelgiant ir į biologinius moterų bruožus, sietinus su motinyste, bet ir tradiciškai moteris traktuojama kaip „silpnoji lytis“, turinti būti rūpestinga ir rūpintis šeimos gerove (Grzyb, Habzda-Siwek, 2013, p. 95–96).

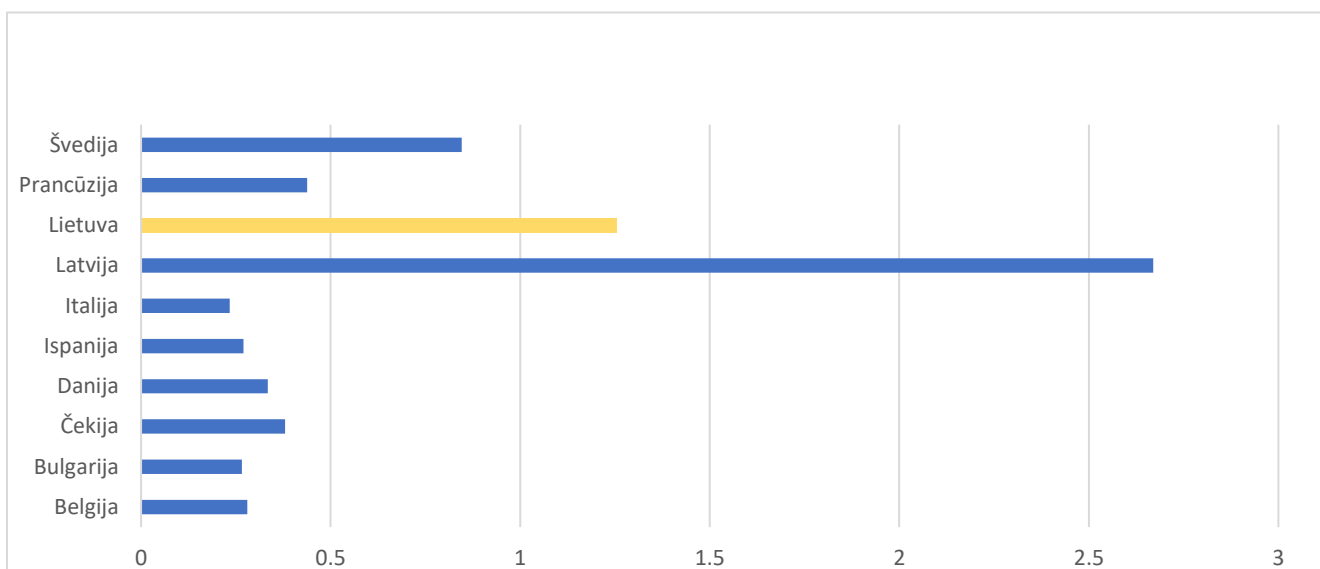
Visgi nors moterys ir padaro mažiau smurtinių nusikaltimų negu vyrai, Lietuvoje kasmet registruojama apie 500 smurtinių nusikaltimų, kurių kaltininkė yra moteris. 2 pav. pavaizduota registruoti moterų padaryti smurtiniai nusikaltimai nuo 2005 m. iki 2021 m.

2 pav. Registruotų moterų padarytų smurtinių nusikaltimų struktūra ir dinamika Lietuvoje 2005–2021 m. (Šaltinis: Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys)

Kaip matome, per pastaruosius penkiolika metų pastebimas nuoseklus moterų padarytų smurtinių nusikaltimų didėjimas. Tokį didėjimą sunku paaiškinti vienareikšmiškai, tačiau mokslinėje literatūroje galime aptikti kelias iškeliamas hipotezes. Visų pirma, elgesio keitimo hipotezė, kuri nurodo, kad moterų gyvenimo būdas per pastarąjį dešimtmetį kardinaliai pasikeitė, kas nulėmė dažnesnį moterų agresyvių elgesį. Prie tokių pokyčių prisidėjo ir tai, kad moterų gyvenime atsirado daugiau streso negu jų mamų ar senelių. Taip pat populiarioje kultūroje dažniau vaizduojamas moterų-herojų smurtinis elgesys, mažesnė moterų elgesio kontrolė bei nepilnamečių mergaičių auklėjimo pokyčiai. Kita hipotezė apima veikimo politikos pokyčius – per pastarąjį laikotarpį keitėsi baudimo politika, keitėsi ir reagavimas į smurtą. Atsižvelgiant į tai mažėja dosnus seksizmas (ang. *benevolent sexism*) ar paternalistinė riterystė (ang. *paternalistic chivalry*), tokiu būdu teisėsauga reaguoja į smurtą nepaisant lyties stereotipų (Grzyb, Habzda-Siwek, 2013, p. 129–130). 2 pav. matyti, kad iš visų moterų padaromų smurtinių nusikaltimų daugiausia yra sveikatos sutrikdymai (BK 135, 138, 140), o mažiausiai – seksualinių prievartavimų, išžaginimų ir naujagimio nužudymų dėl gimdymo nulemtos būsenos. Teisinėje literatūroje pažymima, kad toks mažas naujagimio nužudymų skaičius galimas ir dėl to, kad ne visada atliekamas nuodugnus ir išsamus kaltininkės būsenos tyrimas, dėl ko ji gali būti nepagrįstai nuteista pagal BK 129 str. 2 d. 1, 2, 3 punktus (Aliukonienė, Navickas, Bareikytė, 2016, p. 67).

Apžvelgus moterų smurtinių nusikaltimų rodiklius Lietuvoje, svarbu aptarti ir padėtį kitose šalyse. 3 pav. pavaizduotas kai kurių moterų padarytų smurtinių nusikaltimų (nužudymų, užpuolimų ir prievartavimų) vidurkis 100 tūkst. gyventojų, pasirinktose Europos šalyse (2015–2020 m.).

3 pav. Moterų padarytų smurtinių nusikaltimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų pasirinktose Europos šalyse (2015–2020 m.). (Šaltinis: Eurostat)

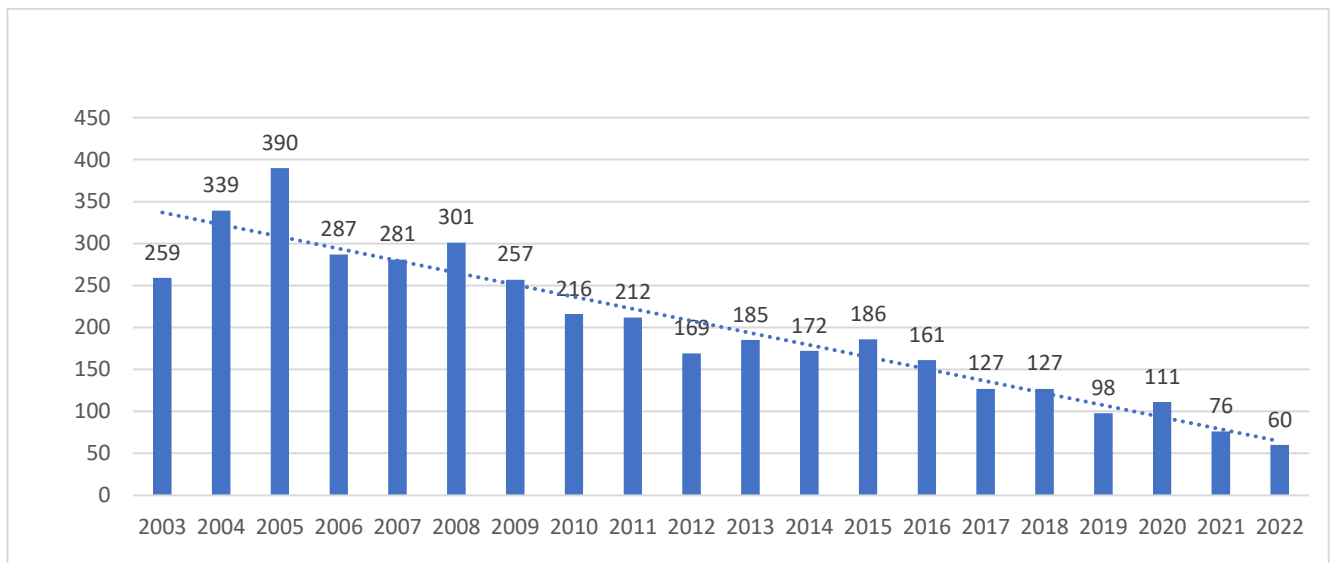
Kaip matome, daugiausia moterų padaromų smurtinių nusikaltimų užregistruojama Latvijoje, po jos yra Lietuva. Tikėtina, prie tokių skaičių prisideda tai, kad Latvijoje ir Lietuvoje registruojama daugiau nužudymų, lyginant su Vakarų Europos šalimis. Taip pat pastebima, kad smurtinių nusikaltimų skaičius yra didesnis būtent posovietinėse šalyse, tad ieškant tokio atotrūkio priežasčių ir sprendimų būdų, reikėtų atlikti išsamią analizę ir tyrimus. Nors 3 pav. pateikti duomenys gali sudaryti įspūdį, kad moterų padaromų smurtinių nusikaltimų yra mažai, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad į šiuos duomenis nepatenka sveikatos sutrikdymai, o būtent pastarųjų Lietuvoje registruojama daugiausiai.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad faktinis moterų padarytų smurtinių nusikaltimų skaičius yra didesnis, nes svarbu įvertinti ir latentinę dalį. Išskaidžius smurtinius nusikaltimus pastebėsime, kad kiekviena veika turi skirtingą latentinę dalį. Mažiausias latentiškumas būdingas nužudymams. Nors pastaruoju metu mokslininkai pabrėžia, kad ir tyčinių nužudymų latentinė dalis yra didesnė, negu dažnai manoma. Nužudymų registravimui daug įtakos turi įvairūs veiksniai: socialiniai, organizaciniai, struktūriniai ir žmogiškieji (Sakalauskas, 2011, p. 64). Didesnę latentinę dalį, lyginant su tyčiniais nužudymais, turi sveikatos sutrikdymai ir plėšimai. Išžaginimai turi labai didelę latentinę dalį, ypač kai juos padaro moterys. Tikėtina, kad dažnu atveju auka dėl gėdos ar kitų priežasčių nesikreipia į teisėsaugą, o ypač tai sunkiau padaryti vyrams (dėl gėdos, sumišimo, kaltės, baimės ar stigmatos (Sivakumara, 2007, p. 255)) ar vaikams, tapusiems moterų seksualinės prievartos aukomis.

1.2. Moterų padarytų registruotų nužudymų paplitimas Lietuvoje ir užsienio šalyse

Nužudymu kėsinamasi į vieną iš pamatinių žmogaus vertybių – gyvybę, tad nieko keisto, kad nusikalstamos veikos žmogaus gyvybei ypač patraukia visuomenės bei žiniasklaidos dėmesį. R. Gaičevskytės-Savickės (2021) tyrimas parodė, kad moterys, kurios padaro nusikalstamą veiką ne tik sulaukia daugiau medijų dėmesio, bet ir yra labiau stigmatizuojamos dėl tokio elgesio, kuris neatitinka stereotipiško moters vaidmens. Tačiau vertėtų atsižvelgti ir į tai, kad nužudymai nėra masiškai paplitęs fenomenas ir bendroje nusikaltimų statistikoje jie sudaro tik mažą dalį (Dobryninas, Kalpokas, Mickevič, 2014, p. 42).

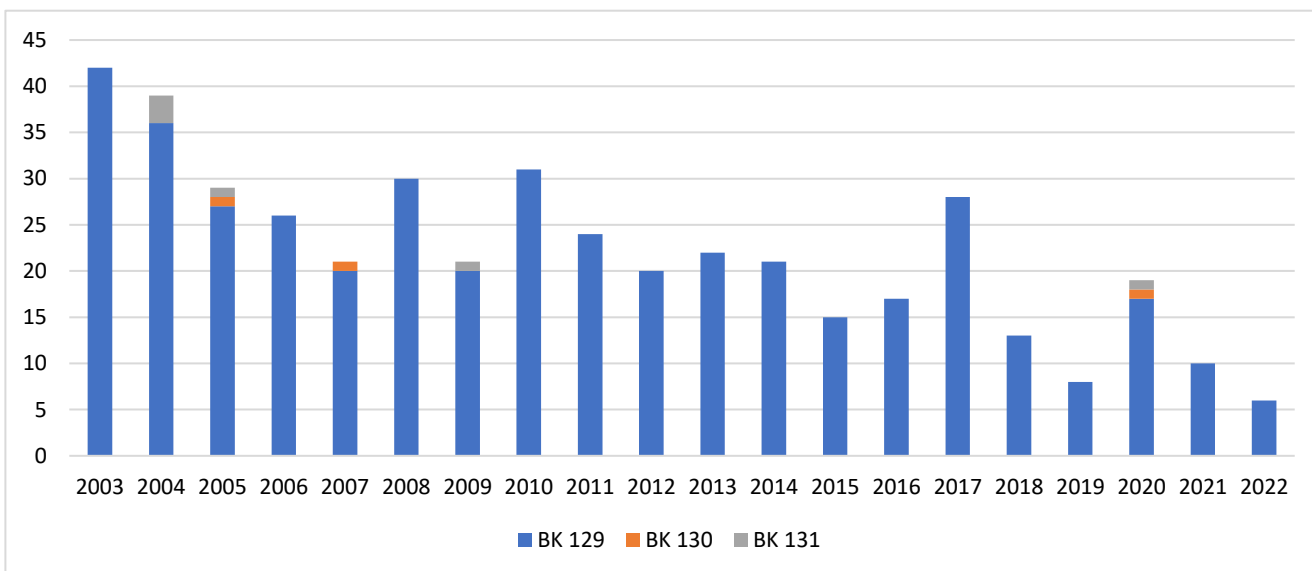
4 pav. pavaizduota Lietuvoje registruotų nužudymų dinamika per pastaruosius dvidešimt metų. Per pastarąjį laikotarpį didžiausias nužudymų skaičius buvo registruotas 2005 m. – 390. Neatsižvelgiant į tai, pastebimas tendencingas mažėjimas: per paskutinius dvejus metus buvo užregistruota apie dvigubai mažiau nužudymų, lyginant su 2009–2010 m. Tikėtina, kad panaši tendencija išsilaikys ir artimiausiu laikotarpiu. Tokia prognozė gali būti siejama su bendru socialinių ekonominių rodiklių gerėjimu (Dobryninas, Kalpokas, Mickevič, 2014, p. 43).

4 pav. Registruotų nužudymų dinamika Lietuvoje (2003–2022 m.*). (Šaltinis: Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys; *Pastaba: 2003 m. 5 mėn. – 2022 m. 11 mėn.)

Tiek nusikalstamumo, tiek nužudymų statistikoje pastebėsime, kad moterų, padariusių nužudymus, procentinė dalis sudaro nuo 7 iki 9 proc. (United Nations Office on Drugs and Crime, 2011). 5 pav. yra pavaizduoti registruotų moterų padarytų nužudymų rodikliai Lietuvoje nuo 2003 m. gegužės mėn. iki 2022 m. lapkričio. Kaip matome, daugiausia moterų padarytų nužudymų buvo užregistruota

2003 m. – 42 (per 8 mėnesius), o mažiausiai – 2019 m. Taip pat, kaip ir su bendra nužudymų statistika, pastebima mažėjimo tendencija.

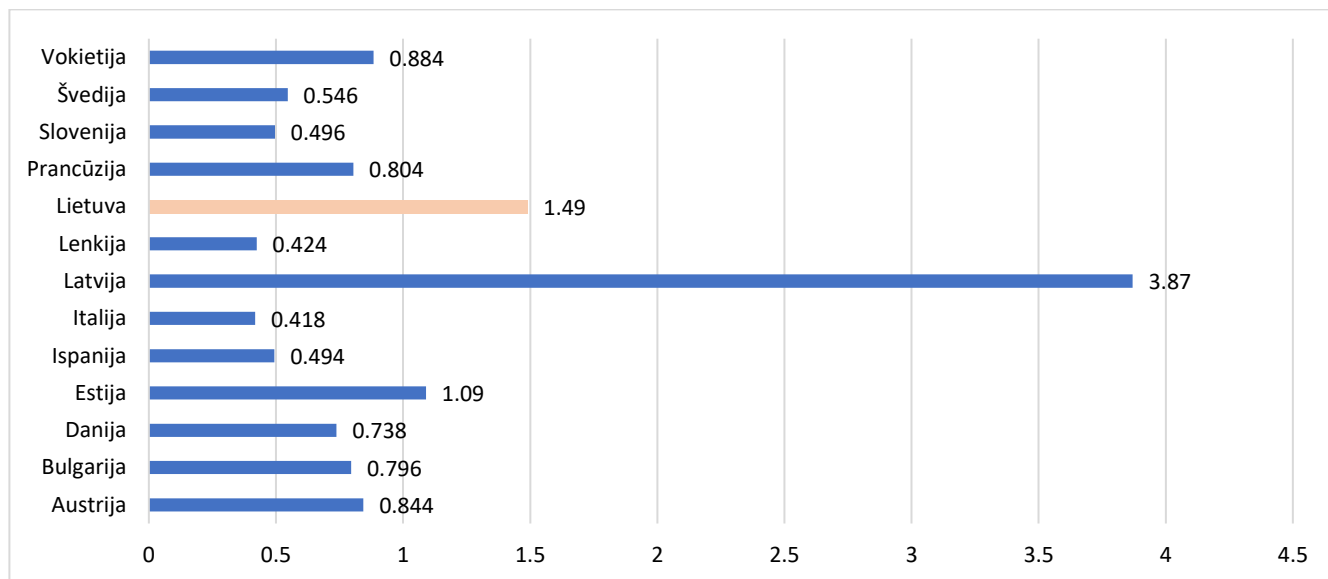

5 pav. Registruotų moterų padarytų nužudymų dinamika Lietuvoje (2003–2022 m.*) (Šaltinis: Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys; *Pastaba: 2003 m. 5 mėn. – 2022 m. 11 mėn.)

Pastebima ir tai, kad, nors moterų padarytų nužudymų skaičius mažėja, tačiau procentinė dalis tarp visų nužudymų didėja: 2007–2011 m. laikotarpyje moterys sudarė 9,7 proc. tarp visų įtariamų (kaltinamų) nužudymu asmenų, 2012–2016 m. – 10,9 proc., o 2017–2021 m. jau 14,5 proc.

Remiantis Panevėžio pataisos namų veiklos ataskaita, 2021 m. iš naujai atvykusiųjų atlikti bausmę 7 moterys buvo nuteistos už nužudymą, o ataskaitos dieną nuteistų už nužudymą buvo 53; tai sudarė 30 proc. visų moterų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę. Didesnę dalį įkalintų moterų sudarė tik moterys, atliekančios bausmę už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Toks didesnis procentas įkalintų moterų, kurios padarė nužudymus, manoma, yra susijęs su tuo, kad už nužudymus yra paskiriama pakankamai ilga laisvės atėmimo bausmė, lyginant su kitais nusikaltimais. 2021 m. teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės termino vidurkis moterims buvo 10 m. 4 mėn. 5 d., o realiai atliktos bausmės termino vidurkis siekė 4 m. 5 mėn. ir 16 d. Šis laikotarpis buvo ilgiausias, lyginant su kitomis veikomis. Moterys, kurios padarė nužudymus, taip pat ilgiausiai laiko praleido tardymo izoliatoriuje iki nuteisimo: Panevėžio pataisos namų ataskaitos duomenimis, 2021 m. tardymo izoliatoriuje praleisto laiko vidurkis sudarė 8 mėn. 14 d.

Aptarus Lietuvos statistinius duomenis, svarbu apžvelgti ir rodiklius užsienio šalyse. 6 pav. pavaizduotas moterų padarytų nužudymų vidurkis 100 tūkst. gyventojų pasirinktose Europos šalyse 2016–2021 m.

6 pav. Moterų padarytų nužudymų vidurkis 100 tūkst. gyventojų pasirinktose Europos šalyse (2016–2012 m.). (Šaltinis: Eurostat)

Kaip matome, daugiausia nužudymų užregistruota Latvijoje, kur 100 tūkst. gyventojų teko 3,87 moterų padarytų nužudymų, po jos yra Lietuva. Kaip minėta, Latvijoje bendrai registruojama daugiausiai nužudymų, lyginant su kitomis Europos šalimis. Mažiausiai moterų įvykdytų nužudymų registruota Italijoje, Lenkijoje ir Ispanijoje, kur bendras nužudymų skaičius, lyginant su Latvija ir Lietuva, yra mažesnis.

Apibendrinant, matome, kad Lietuvoje, lyginant su kitomis Europos šalimis, moterų padaromų nužudymų skaičius yra pakankamai aukštas, tačiau yra pastebimas tendencingas mažėjimas. Nors šis rodiklis ir mažėja, tačiau moterų padaromų nužudymų procentinė dalis didėja – per pastaruosius dešimt metų moterų nužudymų procentinė dalis padidėjo 5 proc. Apžvelgus statistinius rodiklius, taip pat svarbu apžvelgti padaromų moterų nužudymų specifiškumą (aukas, socialinius – demografinius bruožus, veikos charakteristikas ir kt.).

2. Moterų smurtinio nusikalstamo elgesio specifiškumas

2.1. Moterų padaromų smurtinių nusikaltimų aplinkybės ir charakteristika

Moterys ne tik bendrai padaro mažiau nusikalstamų veikų, bet ir smurtinių nusikaltimų. Visgi skiriasi ne tik bendri statistiniai duomenys, bet ir pačių veikų charakteristika. Tyrimai rodo, kad moterų padarytų nužudymų bei kito smurtinio elgesio aukos dažniausiai būna artimieji – sutuoktiniai, vaikai ar kiti šeimos nariai (Weizmann-Heneliusa, Viemeröb, Eronenac, 2003, p. 197; Plata, Telesnicki, 2005, p. 207; Flynn et al. 2011, p. 370). Dauguma moterų smurtinių nusikaltimų padaromi buitinėje aplinkoje – tai, manoma, susiję su tuo, kad dažniausiai moterų smurtinių nusikaltimų aukos būna artimieji. Apie 90 proc. sutuoktinių ir/ar vaikų nužudymų buvo padaryti namuose ar kitoje gyvenamojoje vietoje (Bourget, Gagné, 2012, p. 599). Nužudytų vaikų amžius dažniausiai nesiekia vienerių metų, tik rečiau aukos būna vyresnės. Kai kuriais atvejais moterys specialiai bando susargdinti savo vaiką, tokiu būdu manydamos, kad vaiko mirtis bus traktuojama kaip natūrali, o moteris (motina) tokiu būdu išvengs bausmės (Gaweda, 2014, p. 14; D’Orban, 2018, p. 563). Kaip dažniausias nužudymo įrankis buvo naudojamas peilis, kiek rečiau aukos buvo mušamos, dusinamos ar nužudomos kitais būdais. JAV atliktuose tyrimuose, kaip dažnas nužudymo įrankis buvo nurodomas ir šaunamasis ginklas, tačiau tikėtina, kad tai susiję su Amerikos „ginklų kultūra“, kur daugiau asmenų turi lengvesnę prieigą prie šaunamųjų ginklų, nes kituose atliktuose tyrimuose šis įrankis nėra dominuojantis. Kai kuriais atvejais moterys, po to kai nužudė auką, bandė nusižudyti pačios – vienas iš tyrimų parodė, kad 14 proc. moterų, po to kai nužudė savo partnerį, bandė įvykdyti savižudybę (Bourget, Gagné, 2012, p. 607).

Kalbant apie socialinius-demografinius moterų bruožus, tyrimai rodo, kad smurtinius nusikaltimus padariusios moterys dažniausiai buvo išteklėjusios, rečiau – netekėjusios ar našlės, o amžiaus vidurkis buvo apie trisdešimt metų (Flynn et al. 2011, p. 370; D’Orban, 2018, p. 561). Kita vertus, neonaticidės (moterys, nužudžiusios savo vaiką per pirmas 24 val.) dažniausiai nebuvo išteklėjusios. Kalbant apie partnerio nužudymą, pastebėta, kad nužudymo rizika padidėja esant dideliame sutuoktinių amžiaus skirtumui, t. y. moterys dažniau nužudo vyrus, su kuriais yra didelis amžiaus skirtumas. Pačios moterys, kurios padaro tokio tipo nusikalstamas veikas, dažniausiai turi apmokamą darbą bei išsilavinimą, tačiau lyginant su vyrais, moterys dažniau turėjo smurto artimoje aplinkoje istorijų. J. Yourstone, T. Lindholm ir M. Kristiansson (2008) nurodė, kad net 51 proc. moterų ir tik 14 proc. vyrų prieš nužudymą patirdavo smurtą iš savo aukos. Todėl galima manyti, kad nemaža dalis moterų įvykdytų nužudymų buvo padaryta norint pasipriešinti prieš smurtaujančią partnerį, apsaugant savo vaikus ar tokiu būdu apsiginti nuo vyrų dominavimo (Michailovič, 2014, p. 86; Suonpaa, Savolainen, 2019, p. 2400). Taip pat, kaip dažnas

veiksny, galėjęs paveikti tokį moterų smurtinį elgesį, minimas apsvaigimas. Apie 60 proc. visų nužudymus padariusių moterų buvo apsvaigusios, žinoma ir tai, kad dažnu atveju apsvaigusi buvo ne tik kaltinamoji, bet ir pati auka (Plata, Telesnicki, 2005, p. 208). Be alkoholio, prie moterų smurtinio elgesio gali prisidėti namų problemos, finansiniai sunkumai, ankstyvas nėštumas (vaiko nužudymo atveju) ar kiti veiksniai.

Pastebima ir tai, kad moterys prieš padarytą nužudymą rečiau būdavo teistos, o moterims, kurios nužudė savo vaikus, kai kuriais atvejais paskiriama ne reali laisvės atėmimo bausmė, o probacija (Mann, 1996, p. 142). Tokios bausmės dažnai grindžiamos motinos psichinės būklės nestabilumu, o kai kurie mokslininkai mano, kad tai gali būti susiję ir su tuo, kad dėl kultūrinių lyties normų moteris įsivaizduojama kaip asmuo, kurį reikia apsaugoti, o ne bausti. Tačiau bausmės paskyrimas moterims gali priklausyti nuo kitų veiksnių: keli tyrimai parodė, kad teismai, sprendami, kuriai kategorijai priskirti moterį, ją teisia ne tik dėl jos padarytos nusikalstamos veikos, bet ir dėl to, kad jos elgesys neatitinka stereotipinio moteriško elgesio (Bontrager, Barrick, Stupi, 2013, p. 354). Paprastai moterų, kurios būna jaunos, vienišos, kilusios iš skurdžios ekonominės aplinkos, nežinančios ar turinčios klaidingų įsitikinimų apie lytinius santykius, kontracepciją ar nėštumą, pagimdžiusios namuose, o prieš tai slėpusios nėštumą, tokį emocinį ir fizinį gimdymo sukrėtimą teismai prilygina psichikos ligai ar lengvai beprotystei, o pati moteris baudžiama švelniau. Moterys, kurios laikomos negailestingomis, savanaudiškomis, šaltomis, negerbiančiomis ir nemylinčiomis savo vaikų, baudžiamos griežčiau (Wilczynski, 1991, p. 78).

Su tam tikromis problemomis yra susiduriama atliekant bausmę įkalinimo įstaigose. Moterys sudaro pakankamai mažą dalį kalėjimuose, dėl ko kreipiamas pakankamai mažas dėmesys tam tikriems poreikiams (nėščių moterų interesai, pasimatymai su vaikais, apsauga nuo prievartos ir kt.) (Tarptautinė moterų kalėjimų studija, 2005, p. 10–11), o dėl hierarchinio pasiskirstymo įkalinimo įstaigoje, moterys, kurios nužudė savo vaikus, gali tapti atstumtosiomis bei sulaukti tam tikrų neigiamų komentarų iš kitų moterų (Tereškinas et. al. 2021, p. 109). Dėl šios priežasties reikėtų daugiau dėmesio skirti moterims, kurios atlieka bausmę įkalinimo įstaigose, tokiu būdu minimalizuojant įkalinimo daromą žalą.

2.2. Kriminologinės moterų smurtinį nusikalstamą elgesį aiškinančios teorijos

Iki šiol nėra vieno atsakymo dėl moterų nusikalstamo elgesio bendrai ar smurtinių nusikaltimų darymo priežasčių. Visgi svarbu apžvelgti kai kurias kriminologinės teorijas, kurios vienaip ar kitaip bandė paaiškinti moterų nusikalstamą bei smurtinį elgesį. Vienas iš pirmųjų, bandžiusių paaiškinti

moterų nusikalstamą elgesį, buvo italų kriminologas Cesare Lombroso (1835–1909). Jo nuomone, svarbiausia nusikalstamumo priežastis yra atavizmas t. y. tam tikrų požymių, būdingų mūsų protėviams, turėjimas. Atavizmas gali pasireikšti tiek biologinėmis savybėmis (plaukuotumas, veido ir kaukolės formos), tiek ir charakterio savybėmis (polinkis kovoti, agresija). C. Lombroso skyrė pakankamai daug dėmesio, bandydamas aiškinti ir moterų nusikalstamą elgesį, bei pritarė tam, kad moterys yra žemesnės gyvybės rūšys bei yra pasyvesnės, lyginant su vyrais. Moterys, pagal jį, sustojo žemesniame evoliucijos lygyje ir tiek psichiškai, tiek fiziškai yra neišsivystę vyrai. C. Lombroso nužudymus padariusias moteris apibūdina kaip nemokančias mylėti, egoistes, godžias, šykščias ir kerštingas, o kaip pagrindinę moterų nusikalstamumo priežastį nurodė potraukį nusikalsti (Lombroso, 2016, p. 43–60). Nors keršto noras būdingas ir vyrams, tačiau, pagal C. Lombroso, moteris dėl savo didesnio susijaudinimą dirginančio stimulo, jo poveikį pajunta greičiau nei vyras bei daug rečiau sugeba valios pastangomis sulaikyti ir nuslopinti keršto troškimą (Lombroso, Ferrero, 1895, p. 68). Moterys nesiekia sutriuškinti priešų, jos tik stengiasi jį kankinti jautriausiuose ir skaudžiausiuose vietose. Visose kovose, pagal C. Lombroso, pasimato ta pati tendencija – moterys stengiasi kankinti, išnaudoti ir sukelti žiauriausius skausmus priešui. Būtent tas žiaurumas – tai silpnosios būtybės bruožas, nes kitais būdais ji negalės savo priešą nugalėti (Lombroso, Ferrero, 1895, p. 90–91).

Kiek kitokius paaiškinimus savo darbuose išskyrė W. Thomas (1863–1947), kuris moterų nusikalstamo elgesio priežastimi laikė ne tik žemus biologinius instinktus, bet ir poziciją šeimoje bei visuomenėje. Jis nutolsta nuo C. Lombroso minties, kad moterų nusikalstamumą lemia vyriški bruožai, teigdamas, kad civilizuotose kultūrose moterų nusikalstamumas yra nepriimtinas reiškinys, nes, jeigu moteris elgtųsi pagal pavyzdinį vaidmenį visuomenėje, moterų nusikalstamumo nebūtų. W. Thomaso nuomone, yra keturi pagrindiniai norai, kurie skatina kiekvieną individą: naujų patirčių (pvz., medžioklė), saugumo jausmo (pvz., mirties baimė), atsako (pvz., motiniška ir seksualinė meilė) ir pripažinimo (pvz., dominavimas grupėje). Jis teigia, kad moterims paprastai svarbiausias yra atsako troškimas. Paprastos, įstatymų besilaikančios moterys noro siekia išsaugodamos skaistybę ir tokiu būdu gaudamos atsidavusį vyrą, kuris galės užtikrinti saugumą ir šeimą. Amoralios moterys, kita vertus, atsako noro siekia bet kokiais veiksmais, kad tik pelnytų meilę, todėl būtent tokių moterų nusikalstamas elgesys yra grindžiamas seksualumu. W. Thomas išskiria prostituciją ir sąvadavimą, kad paaiškintų visą moterų nusikalstamumą ir nepriimtina nusikalstamą elgesį (Williams, 2012, p. 506).

Laikui bėgant buvo bandoma atsiriboti nuo biologinių ir seksualinių moterų nusikalstamo elgesio paaiškinimų ir didesnis dėmesys kreipiamas socialiniams šio reiškinio paaiškinimams. XX a. amerikiečių sociologas E. Sutherlandas išvystė diferencinių asociacijų teoriją. Jis teigė, kad

nusikalstamas elgesys išmokstamas sąveikaujant su kitais asmenimis, o mokymosi procesas apima tiek nusikaltimo motyvus, tiek padarymo metodus. E. Sutherlandas savo teoriją laikė universalia, pritaikoma tiek turtingiems ir vargšams, tiek vyrams ir moterims. Kalbėdamas apie retesnę moterų nusikalstamą elgesį, jis išskyrė kelis aspektus. Visų pirma, egzistuoja didesnė kontrolė, kuri riboja moterų nusikalstamą elgesį. Antra, moterys ir vyrai auklėjami skirtingai, mergaitės nėra auklėjamos elgtis agresyviai ar rizikingai, lyginant su berniukais. Remiantis tuo, moterys yra eliminuojamos nuo turto siekimo ir vyriškos galios (Williams, 2012, p. 511).

XX a. 7-ajame dešimtmetyje tapo akivaizdu, kad viena ryškiausių problemų, moterų nusikalstamumo tema, buvo tyrimų ir informacijos trūkumas. Moterys ir lyčių klausimas buvo ignoruojami, o dėmesys sutelktas į vyrų nusikalstamumą ir jo aiškinimus. Į tyrimus nebuvo įtraukiama didžioji dalis moterų, tokiu būdu iškraipant tyrimo rezultatus. Kai kurios feministės bandė priversti įsitvirtinusius teoretikus permąstyti savo idėjas, atsižvelgiant į feministinę perspektyvą ir visus teiginius peržvelgti per lyties prizmę. K. Daly ir M. Chesney-Lind išskyrė penkis feministinio mąstymo principus:

- lyčių skirtumai tai – ne natūralus faktas, o sudėtingas socialinis, istorinis ir kultūrinis produktas;
- lytis ir lyčių santykiai iš esmės nulemia socialinį gyvenimą ir socialines institucijas;
- moteriškumo ir vyriškumo sampratos nėra simetriškos, jos pagrįstos vyrų pranašumu ir socialiniu, politiniu ir ekonominiu vyrų dominavimu moterų atžvilgiu;
- susiklosčiusi mąstymo sistema atspindi standartinį, besiskiriantį vyrų ir moterų požiūrį į socialinį pasaulį;
- moterys turėtų būti intelektualinių tyrimų centre, o ne vyrų periferijoje ar šešėlyje (Daly, Chesney-Lind, 1988, p. 504).

Literatūroje dažniausiai išskiriamos keturios feminizmo rūšys: liberalusis, marksistinis, radikalusis bei socialistinis. Kiekviena rūšis kiek kitaip žiūrį į lyčių skirtumus bei skirtingai aiškina moterų nusikalstamą elgesį. Kriminologijoje liberalios feministės mano, kad moterų nusikalstamumas yra lyčių vaidmenų socializacijos funkcija, t. y., moterys nusikalsta rečiau nei vyrai, nes jų socializacija suteikia joms mažiau galimybių įsitraukti į nusikalstamą elgesį. Pagal marksistinį feminizmą, pagrindinė moterų nusikalstamumo priežastis yra kapitalizmas. Būtent moterų pavaldumas klasių santykiuose gali versti jas daryti nusikaltimus, kaip priemonę ekonomiškai save išlaikyti. Remiantis radikaliuoju feminizmu, atkreipiamas dėmesys į patriarchyto apraiškas nusikaltimuose prieš moteris, pvz. smurtas artimoje aplinkoje, išžaginimai, seksualiniai priekabiavimai ir pornografija, o moterų nusikalstamumas yra atsakas į šiuos nusikaltimus, kaip savigynos ir pasipriešinimo būdas. Galiausiai, socialistinis feminizmas

tarsi apjungia radikalias ir marksistines perspektyvas, ir moterų nusikalstamumą tiria sąveikaujančių lyčių ir klasių galios sistemų kontekste (Burgess-Proctor, 2006, p. 29).

Matome, kad vienos teorijos, kuri paaiškintų moterų smurtinį elgesį, nėra. Visos žiūri į šį reiškinį per skirtingą prizmę: pradedant biologiniais, baigiant socialiniais paaiškinimais. Tačiau svarbu taip pat apžvelgti veiksnius (socialinius ir psichologinius), kurie gali nulemti tokį moterų elgesį.

3. Moterų padaromus nužudymus skatinantys veiksniai

3.1. Socialiniai veiksniai

Maždaug prieš šimtą metų Čikagos mokyklos atstovai pastebėjo, kad migracija ir skurdas koreliuoja su padidėjusiu nusikalstamu elgesiu. 1942 m. C. Shaw ir H. D. McKay tyrimai siekė paaiškinti nusikalstamą elgesį, o konkrečiai – smurtinius nusikaltimus, siejant juos su tam tikrais struktūriniais veiksniais: žemais socialiniais ir ekonominiais rodikliais, etiniu heterogeniškumu ir aukštu gyvenamosios vietos mobilumu. Šie trys elementai, pagal tyrėjus, nulemia socialinių taisyklių nesilaikymą, kuris keičia individų elgesį ir apsunkina socialinių taisyklių laikymąsi, o ypač paveiktos būna jautresnės grupės. Tokiu būdu, smurtinis elgesys buvo aiškinamas visuomenine netvarka ir integracijos stoka (Botelho, Abrunhosa Gonçalves, 2016, p. 12). Toks socialinis nusikaltimų ir nužudymų aiškinimas nebuvo pirmas. Kiek anksčiau prancūzų sociologas E. Diurkheimas atsiskyrė nuo psichologinių, biologinių nužudymų ir nusikaltimų aiškinimų ir nusikaltimus matė kaip socialinį reiškinių, kuris yra neatsiejamas sveikos visuomenės dalis. Pagal jį, egzistuoja neigiamas ryšys tarp visuomenės išsivystymo lygio ir faktinio nužudymų skaičiaus. Jis teigė, kad besivystančioje visuomenėje, bendra pagarba (svarba) religijai, valdžiai, šeimai ir kitiems „kolektyviniams dalykams“ praranda dalį intensyvumo, o tas sumažina pagrindinį žudikiškų aistrų šaltinį. Kita vertus, bendri pagarbos (svarbos) jausmai individų gyvybei, nuosavybei, laisvei ir garbei (kolektyviniams „žmonijos religijos“ jausmams) stiprėja, o tas labiau sulaiko, taip vadinamas, žudikiškas aistras. Jis užsiminė, kad tokį visuomenės neigiamą ryšį gali užgožti baudžiamųjų įstatymų, draudžiančių nužudymus, plėtra, taip pat anomijos lygio skirtumai ir gal net darbo prievartos laipsnio skirtumai, visuomenės amžiaus pasiskirstymas ir moterų dalyvavimas kolektyviniame gyvenime (DiCristina, 2006, p. 214). Aprašyta teorija buvo naudojama paaiškinti tiek vyrų, tiek moterų padarytus nužudymus, vertinant tai kaip bendrą socialinį reiškinių. Daugiau dėmesio moterų nužudymams E. Durkheimas skyrė kalbant apie nelygią moterų ir vyrų nužudymų proporciją statistikoje. Jis teigė, kad moterų padarytų nužudymų skaičius nėra pakankamai gerai įvertintas ir tikėtina, kad jos padaro daugiau nužudymų, negu nurodyta statistikoje. Pagal E. Diurkheimą, galimos kelios to priežastys: visų pirma, moterys dažniau padaro tokio tipo nužudymus, kaip nunuodijimas, abortas, vaiko nužudymas, kuriuos sunkiau susekti ir užregistruoti, dėl ko sumažėja tikimybė, kad moteris bus pagauta ir apkaltinta padarius nusikalstamą veiką. Kita priežastis, kurią jis išskyrė, tai – „riteriškumo tezė“, pagal kurią moterys dažniau negu vyrai sulaukia švelnesnio teisėsaugos institucijų vertinimo bei dažniau gali būti atleistos nuo baudžiamosios atsakomybės (DiCristina, 2006, p. 218).

Išskiriant kitus universalius (galinčius paaiškinti tiek vyrų, tiek moterų) nužudymų veiksnius, svarbu paminėti ir ekonominius. Moksliniuose tyrimuose pastebimas ryšys tarp smurtinių nusikaltimų lygio ir ekonominio išsivystymo (United Nations Office on drugs and crime, 2011, p. 5). Didesnis nužudymų skaičius sietinas su silpnesne ekonomika, didesne ekonomine nelygybe ir skurdo lygiu šalyje. Tokius veiksnius galima pritaikyti ir Lietuvoje: pastebėta, kad kartu su augančiu BVP, mažėja ir nužudymų skaičius (Dobryninas, 2014, p. 43). Dėl šios priežasties, galima kelti prielaidą, kad su gerėjančia ekonomine situacija šalyje mažės ne tik nužudymų, bet ir kitų smurtinių nusikaltimų. Taip pat, kaip minėta, ekonominė nelygybė irgi veikia nužudymų rodiklius. Kai kurie tyrimai parodo, kad šalyse, kur Gini koeficientas (nelygybės matas, nurodantis žmonių pajamų pasiskirstymą) yra aukštas (didesnis nei 0,45 (0 Gini koeficiente reiškia visišką ekonominę lygybę, 1 – tos lygybės nebuvimą)), yra didesnis ir nužudymų skaičius, lyginant su šalimis, kur šis koeficientas yra mažesnis.

Kitas veiksnys, galintis pastūmėti asmenį nusikalsti ir prisidėti prie visuomenės dezorganizacijos, yra apsvaigimas. Apsvaigimas turi didelę reikšmę ne tik socialiniu, psichologiniu, bet ir teisiniu požiūriu. Atlikti tyrimai parodo, kad beveik pusė nužudymų įvykdo asmenys apimti alkoholio apsvaigimo būsenos (Čepas, Dobryninas, Valickas, 2013, p. 30). Toks kriminogeninis poveikis gali atsirasti dėl alkoholio poveikio kognityviniams procesams, sumažėjusios elgesio kontrolės, padidėjusio fiziologinio sužadavimo, išmokto slopinimo panaikinimo, kai pradedama manyti, kad apsvaigus tam tikras elgesys gali būti toleruojamas ir t. t. (Bègue, 2007, p. 649–652).

Prie moterų smurtinio elgesio ar padarytų nužudymų gali prisidėti ir patiriamas smurtas artimoje aplinkoje. Kaip minėta, dauguma moterų nužudymo aukų yra sugyventiniai ar sutuoktiniai, o būtent iš jų moterys dažniausiai ir patiria smurtą. P. T. d'Orban (2018) atliktame tyrime, kurio objektu buvo moterys, nužudžiusios savo vaikus, dažniausiai nurodomas streso šaltinis buvo pykčiai su vyru ar sugyventiniu (71 proc.), o apie 31 proc. moterų patirdavo smurtą iš jų pusės. Panaši tendencija yra ir su moterimis, nužudžiusiomis savo partnerius. Neretai jos nužudo savo partnerius, reaguodamos į smurtą konflikto metu arba po jo, kai partneris jau miegojo. Galime rasti teiginių, kad moterys dažniau negu vyrai nužudo savigynos tikslais, kaip kraštutinė reakcija į viktimizaciją ir (arba) siekdamos apsaugoti savo vaikus (Jurik, Winn, 1990, p. 228; Bourget, Gagné, 2012, p. 600; Suonpaa, Savolainen, 2019, p. 2400). Taip pat iškeliama problema, kad moterys, kurios yra iš žemesnės klasės (jos ir padaro daugiau nužudymų), būna mažiau apsaugotos įstatymų, dėl ko gali kęsti ir smurtą, ir niekur nesikreipti, o gimus vaikui neturėti galimybių ar lėšų jį auginti.

Socialinė dezadaptacija taip pat dažnai išskiriama kaip vienas iš esminių asmens, padariusio nužudymą, bruožų. Tyrimai rodo, kad didžioji dalis asmenų, įvykdžiusių nužudymus, yra bedarbiai ir

tik maža dalis turėjo kokį nors užsiėmimą (Pečkaitis, Justickis, Pocius, et al. 2009, p. 72). Didelę įtaką daro šeima bei auklėjimas. Būtent šeimoje įgaunamos pamatinės moralinės ir visuomeninės vertybės, asmuo išmoka tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Pastebėta, kad šeimos, kuriose augo būsimieji žudikai, buvo mažiau adaptuotos, daugiau dezorganizuotos ir antisocialios, bei turėjo daugiau problemų: tėvų girtavimas ir teistumas, jaunas motinos amžius (Pocius, 2009, p. 44). Vaikai taip pat dažnai tampa tėvų ar kitų šeimos narių įvykdytų nusikalstamų veikų, tokių kaip: narkotikų vartojimas, vagystės, smurtas, liudininkais. Tas taip pat veikia vaiko psichinę gerovę, kurie stebėjimo būdu iš tėvų išmoka neigiamo elgesio. Pasitaiko atvejų, kada vaikai dezorganizuotose šeimose patiria seksualinį išnaudojimą, kas ypač stipriai žaloja vaiko įsivaizdavimą apie pasaulį ir aplinką. Pasaulis jiems gali atrodyti pavojingas, dėl ko gali atsirasti padidėjęs nepasitikėjimas žmonėmis ar net agresyvus nusistatymas prieš žmones (Adamczyk, 2017, p. 160). Būtent tokia veiksmų visuma gali paskatinti asmenį nusikalsti.

3.2. Psichologiniai veiksniai

Išskiriant psichologines moterų nužudymų priežastis, pastebima, kad literatūroje nėra vienareikšmio atsakymo į klausimą, kodėl žmonės (įskaitant ir moteris) padaro nužudymus. Tačiau galima išskirti kelis psichologinius veiksnius, kurie gali paskatinti kito žmogaus nužudymą, tai: stiprus susijaudinimas, asocialus elgesys bei psichikos sutrikimai.

Stiprus susijaudinimas (dažnai dar įvardijamas kaip afekto būseną) yra tokia būseną, kurios metu žmogui dėl staiga ir labai didelio susijaudinimo, pasireiškiančio stipriu ir giliu išgyvenimu, dalinai aptemsta sąmonė, susilpnėja jo savitvarda, t. y. gebėjimas kontroliuoti ir valdyti savo elgesį. Dėl šios priežasties jis gali padaryti tai, ko nepadarytų būdamas normalioje būklėje (Aliukonienė, Aliukonienė, Aliukonis, 2016, p. 53). Afektas mokslinėje literatūroje skirstomas į pataloginį (būseną, kai sutrinka žmogaus sąmonė) ir fiziologinį (normali, audringa trumpalaikė reakcija); nustačius būtent pataloginį afektą, asmuo gali būti pripažintas nepakaltinamu padarius nusikaltimą, o nustačius fiziologinį – jis yra vertinamas kaip asmens kaltę mažinanti aplinkybė. BK tam skirtas atskiras 130 straipsnis, pagal kurį gresia švelnesnė bausmė negu už paprastą nužudymą. Asmuo gali pajusti stiprų fiziologinį afektą, kaip reakciją į kokį nors dirgiklį, kuris dažniausiai būna neigiamas, tokį kaip įskaudinimas, įžeidimas ar pasityčiojimas. Manoma, kad toks fiziologinis afektas yra viena iš galingiausių emocinių išraiškų, kurio metu keičiasi žmogaus elgesys, mažėja jo suvokimo laukas (Aliukonienė, Aliukonienė, Aliukonis, 2016, p. 55). Kaip pavyzdys galėtų būti Vilniaus apygardos teismo 2011 m. vasario 24 d. nuosprendis, kuriame kaltinamoji Z. K., prieš kurią buvo panaudotas smurtas, t. y. buvo suduoti smūgiai į veidą, spyriai į kojas,

patempiant už plaukų, kaltinamoji staiga labai susijaudinus dėl tokių smurtautojo veiksmų, peiliu sudavė pastarajam du smūgius, dėl ko nukentėjusysis įvykio vietoje mirė. Iš pradžių ši veika buvo kvalifikuota pagal BK 130 str., tačiau nuosprendis buvo pateiktas apeliaciniam teismui ir nustačius, kad kaltinamoji įvykio metu buvo apsvaigusi, veika buvo perkvalifikuota į BK 129 str.

Kaip pastebima, praktikoje BK 130 str. taikomas ypač retai, per pastaruosius 10 metų (nuo 2011 m. iki 2021 m.) tokių veikų užregistruota nebuvo (Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys). Galbūt todėl, jog norint kvalifikuoti BK 130 str., turi būti nustatytos aplinkybės iki įvykio, fiziologinė reakcija įvykio metu, sąryšis tarp šių dviejų dalykų. Be to, susijaudinimas turi būti didelis ir staigus. Taip pat gali būti ir kitų priežasčių, dėl ko teismas gali nepripažinti sunkaus susijaudinimo: apsvaigimas, veika padaryta ne pirmą kartą ar per didelis laiko tarpas tarp veikos ir stipraus susijaudinimo.

Kiek dažniau psichologinėje literatūroje išskiriamas asocialus elgesys, norint paaiškinti nusikalstamą elgesį. Asocialaus elgesio sąvoka yra plati ir gali apimti įvairius elgesio nukrypimus nuo elgesio normų, kuris gali pasireikšti smurtiniu elgesiu, dėl to priežastys, kuriomis aiškinamas asocialus ir smurtinis elgesys, yra tos pačios (Žukauskienė, 2006, p. 351). Čia išskiriami biologiniai ir psichosocialiniai veiksniai. Prie biologinių veiksnių priskiriami biocheminiai sutrikimai, o prie psichosocialinių veiksnių priskiriamas vaikystėje patirtas smurtas, menkavertiškumo jausmas, aplinkos spaudimas ir t. t. Čia psichologai išskiria kelias teorijas, tokias kaip: „būsenos“ teorija (situacija sukelia pyktį ir smurtinius veiksmus) ar išmokymo teorija, kur smurtas yra išmoktas būdas spręsti konfliktus. Ne ką mažiau svarbus veiksnys gali būti psichikos sutrikimas. Lietuvoje įsigaliojus naujam BK, kartu su juo atsirado ir riboto pakaltinamumo institutas. BK 17 str. įtvirtinta, kad, jeigu asmuo padarė uždraustą veiką ir dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti jos pavojingumo, teismas gali pripažinti jį nepakaltinamu. Vis dėlto jeigu nėra pakankamo pagrindo pripažinti asmens nepakaltinamu, tačiau jis negalėjo visiškai suvokti veikos pavojingumo ir valdyti savo veiksmų, kaltinamasis gali būti pripažintas ribotai nepakaltinamu ir jam bus paskirta švelnesnė bausmė. Bet tai dar nereiškia, kad turint psichinį sutrikimą ir įvykdžius nusikalstamą veiką asmuo bus pripažintas nepakaltinamu ar ribotai pakaltinamu; visų pirma, reikia įrodyti, kad asmuo nesuvokė savo veiksmų ir jų pavojingumo, o to priežastis būtų psichikos sutrikimas. Dėl tos priežasties teisėjams yra reikalingos specialios žinios šioje srityje arba psichologo – eksperto pagalba.

Tyrimai rodo, kad neretais atvejais moterys, kurios padaro nužudymus, įvykio metu turėjo psichinių sutrikimų (Flynn, et. al., 2011, p. 370; d'Orban, 2018, p. 562). Kaip viena dažniausiai diagnozuojamų buvo depresija, afektinis bei asmenybės sutrikimai, bei dažnai turėjo neigiamą emocinį klimatą šeimoje, kurioje augo, yra patyrusios seksualinį smurtą ar turėjo psichinių problemų jau

vaikystėje (Yourstone, Lindhol, Kristiansson, 2008, p. 380). Atsižvelgiant į tai, svarbu daugiau dėmesio skirti asmenų psichiniai būklei, o toms moterims, kurios turėjo neplanuotą nėštumą, suteikti didesnę galimybę kreiptis į specialistą.

Apibendrinant teorinę dalį, matome, kad nėra vienos teorijos, kuri paaiškintų moterų smurtinį elgesį, tačiau prie šios veikos padarymo gali prisidėti tam tikri socialiniai ir psichologiniai veiksniai. Visgi moterų padarytų nužudymų tema nėra pakankamai ištirta, o statistiniai duomenys dažnu atveju neapima kitų svarbių rodiklių (pvz., kaltininkų socialinių demografinių bruožų, baudimo praktikos). Dėl šios priežasties buvo atliktas kiekybinis tyrimas, norint detaliau pažvelgti į moterų padarytų nužudymų ypatumus.

4. Kiekybinis tyrimas: moterų padarytų nužudymų ypatumai nuosprendžių duomenimis

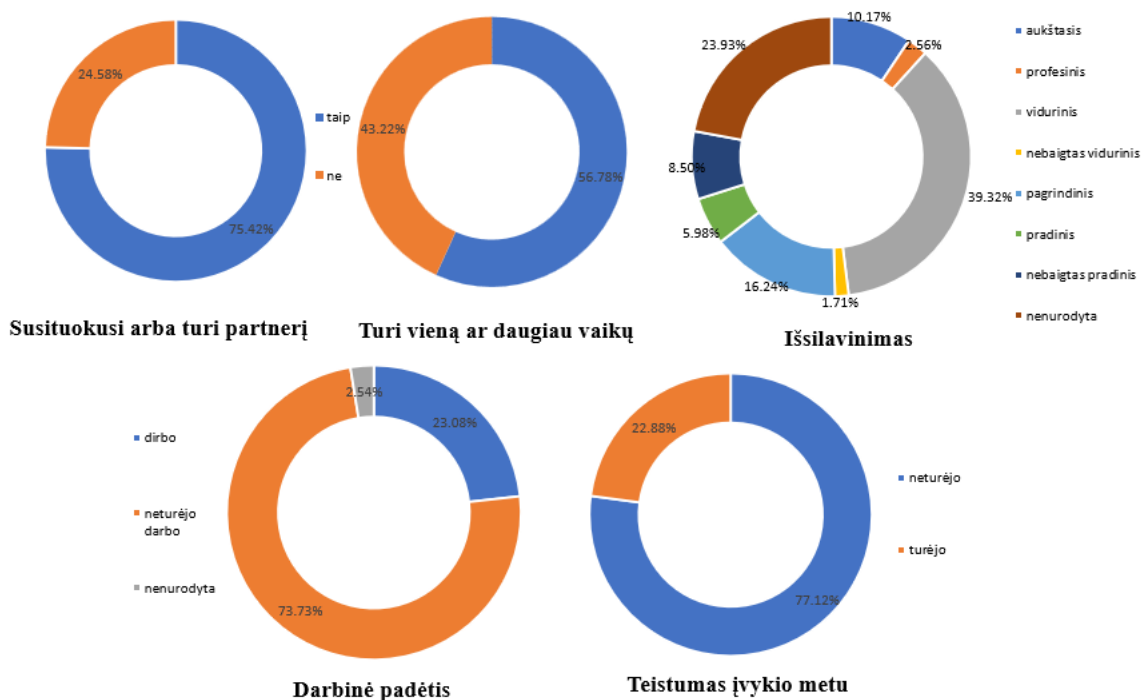
4.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metu atlikta nuosprendžių, kuriuose moterys buvo nuteistos pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129–131 straipsnius, analizė su tikslu išskirti moterų ir jų aukų socialinius-demografinius bruožus, veikų padarymo būdą ir aplinkybes, bei sužinoti, kokia yra bausmių skyrimo praktika. Iš viso išanalizuota 116 nuasmenintų baudžiamųjų bylų, parinktų iš „Liteko“ Lietuvos teismų informacijos sistemos. Atrinkti nuo 2005 m. iki 2021 m. priimti nuosprendžiai. Toks laikotarpis buvo pasirinktas turint tikslą pasiekti kuo didesnę imtį. Bylos „Liteko“ sistemoje prieinamos tik nuo 2005 m., todėl šie metai ir parinkti kaip žemutinė imties laikotarpio riba. Buvo analizuojamos tos bylos, kur yra baigta veika ir nėra nepilnamečių nuteistųjų. Tirti nepilnamečių mergaičių padarytų veikų nebuvo pasirinkta, nes gali skirtis padarytos veikos motyvai, socialiniai-demografiniai bruožai, veiksniai ir baudimo praktika. Duomenys buvo apdoroti pasitelkiant programinę įrangą „Excel“.

4.2. Tyrimo rezultatai

Iš viso buvo išanalizuota 116 nuasmenintų moterims už nužudymus paskelbtų nuosprendžių, du iš kurių buvo atlikti bendrininkų grupėje (nusikalstamoje veikoje dalyvavo daugiau nei viena moteris), dėl ko bendras kaltinamųjų skaičius yra 118. Pagal nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenis, nuo 2005 m. iki 2021 m. buvo užregistruota 349 įtariamų (kaltinamų) moterų padariusių nužudymą. Toks nuosprendžių neatitikimas su statistiniais duomenimis galimas dėl to, kad dalis bylų galėjo būti nutrauktos, tačiau manoma, kad didelė problema yra ta, kad didelė dalis nuosprendžių nebuvo sukelti į „Liteko“ sistemą, ypač pirmais jo veikimo metais. Pvz., 2006 m. „Liteko“ sistemoje buvo įkeltas tik vienas nuosprendis, kurio kaltininkė buvo moteris, nors pagal nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys tais metais buvo 26 moterys, kaltinamos/įtariamoms nužudymo padarymu.

Norint išsiaiškinti moterų socialinius-demografinius bruožus, analizuojant nuasmenintus nuosprendžius buvo išskirta šeimyninė padėtis (sutuoktinio/partnerio ir vaikų turėjimas), išsilavinimas, darbinė padėtis ir teistumai.

7 pav. 2005–2021 m. Lietuvos pirmos instancijos teismuose nuteistų moterų socialiniai-demografiniai bruožai (N=118).

7 pav. pavaizduoti už nužudymus nuteistų moterų socialiniai-demografiniai bruožai. Analizuojant šeimyninę padėtį, moterys dažnu atveju įvykio metu turėjo sutuoktinį arba sugyventinį, taip pat daugiau nei pusė turėjo vieną ar daugiau vaikų. Kalbant apie išsilavinimą, dažniausiai moterys, kurios padarė nužudymus, turėjo vidurinį, kiek rečiau, pagrindinį išsilavinimą. Tik mažas procentas visų moterų turėjo nebaigtą vidurinį ar pagrindinį išsilavinimą. Didžioji dalis moterų įvykio metu nedirbo bei nebuvo teistos: tik apie 20 proc. visų nuteistųjų įvykio metu turėjo teistumą, o buvusių teistumų vidurkis siekia beveik 2.

2 lentelėje pavaizduotas aukų pasiskirstymas pagal lytį ir santykį su teisiama. Bendras aukų skaičius siekia 118, o daugumą jų sudarė vyrai – 92 aukos, t. y. 77,97 proc. Analizuojant duomenis, moterų santykį su auka, išskiriant aukos lytį, buvo skaičiuojama nuo tos lyties aukų skaičiaus, o skiltyje „bendra“ – nuo bendro aukos skaičiaus.

2 lentelė. Nužudymų aukų pasiskirstymas pagal lytį ir santykį su nuteistąja.

	Bendrai (N=118)	Auka – moteris (N=26)	Auka – vyras (N=92)
Sutuoktinis / partneris	52,54 proc.	0 proc.	67,39 proc.
Draugas	21,37 proc.	26,92 proc.	19,78 proc.
Sūnus / dukra	11,97 proc.	38,46 proc.	4,4 proc.
Pažįstamas	5,13 proc.	3,85 proc.	5,49 proc.
Tėvas / motina	4,27 proc.	11,54 proc.	2,2 proc.
Nepažįstamas	3,42 proc.	11,54 proc.	1,09 proc.
Brolis / sesuo	1,7 proc.	7,69 proc.	0 proc.
Kitas giminaitis	0 proc.	0 proc.	0 proc.

Kaip matome 2 lentelėje, dauguma moterų nužudymo aukų buvo sutuoktinis arba partneris, rečiau – draugas. Iš nužudytų šeimos narių, išskyrus sutuoktinius, daugumą sudarė vaiko nužudymai, ypač moteriškos lyties. Dažniausiai tai buvo naujagimio nužudymai t. y. nužudymas buvo padarytas tik vaikui gimus. Tokie nęštumai dažniausiai prieš nusikaltimą buvo slepiami nuo draugų ir šeimos narių. Kaip pavyzdį būtų galima pateikti Panevėžio apygardos teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-13-185-2016:

„Tėvams, taip pat kaip ir P., nepasakė, kad laukiasi. Tėvams apie nęštumą nepasakė dėl tos pačios priežasties, t. y. dėl to, kad pati dar visko nesuprato.“

Tik keliais atvejais moteris nužudė savo vaiką, kuris buvo vyresnio amžiaus. Dažniausiai tokie nužudymai buvo dėl bejėgiškos moters būsenos, kur nužudymas atrodė vienintelė galima išeitis. Visgi tokio tipo nužudymai buvo pakankamai reti, daugumą sudarė partnerio ar kito suaugusio asmens nužudymas, kuris dažniausiai buvo padarytas apsvaigus ir kaltinamajai ir aukai susipykus (3 lentelė).

3 lentelė. Nužudymo padarymo būdas ir aplinkybės.

Nusikaltimo padarymo būdas	Rankomis/kojomis – 23,93 proc.
	Aštrių įrankiu – 67,52 proc.
	Buku įrankiu – 8,55 proc.
	Kita* – 10,17 proc.
Tarp kaltinamosios ir aukos vyko konfliktas	76,92 proc.
Bejėgiška kaltinamosios būsena	9,4 proc.
Apsvaigimas	82,05 proc.
Auka ir kaltinamoji alk. gėrimus vartojo kartu	62,71 proc.
* Pasmaugimas, nuskandinimas, nunuodijimas ir kt.	

Tokių nužudymų aplinkybių modelį galime pamatyti 3 lentelėje, kur pastebime, kad ne tik kaltinamoji nusikalstamos veikos padarymo metu buvo apsvaigusi, bet dažnu atveju kaltinamoji ir auka alkoholinius gėrimus vartojo kartu. Tam tikrais atvejais tai būdavo ilgalaikis alkoholio vartojimas (nuo kelių dienų iki savaičių), kai nuteistoji net neprisimena tam tikrų nužudymo aplinkybių. Kaip dažniausias nužudymo būdas buvo aštraus įrankio panaudojimas (dažniausiai peilio), po jo pagal dažnumą yra smūgiavimai rankomis ir/ar kojomis. Kai kuriais atvejais asmuo buvo nužudytas naudojant kelis būdus pvz. tiek smūgiavimą, tiek įrankio panaudojimą. Pakankamai retai moterys šią nusikalstamą veiką padarydavo panaudojant bukus įrankius ar kitus būdus (pvz. nuskandinimas, uždusinimas ar cheminių medžiagų panaudojimas). Kitų būdų panaudojimas dažniausiai buvo vaiko nužudymo atveju, kai moteris (motina) iš karto po gimdymo nužudydavo savo naujagimį.

4 lentelė. Nužudymo padarymo vieta ir laikas.

Nusikaltimo vieta	Gyvenamoji vieta – 82,2 proc.
	Vieša vieta – 5,08 proc.
	Lauko tualetas – 3,39 proc.
	Apleistas pastatas – 3,39 proc.
	Kita* – 5,94 proc.
Nusikaltimo laikas	Rytas (6–12 val.) – 7,63 proc.
	Diena (12–18 val.) – 34,76 proc.
	Vakaras (18–22 val.) – 26,27 proc.
	Naktis (22–6 val.) – 21,19 proc.
	Nenustatyta – 11,86 proc.
* Garažas, mašina, rūsys ir kt.	

4 lentelėje pavaizduota moterų padarytų nužudymų vieta ir laikas. Kaip matome, dažniausiai moterys nužudydavo gyvenamojoje vietoje, daugumos atveju tai buvo vieta, kur gyveno auka ir nuteistoji (sutuoktinio/sugyventinio/šeimos nario nužudymo atvejais), rečiau tai buvo aukos gyvenamoji vieta ar sodo namelis. Pakankamai retai moterys šį nusikaltimą padarydavo viešoje vietoje. Kiek neįprastesnės nužudymo vietos buvo lauko tualetas ir apleistas pastatas. Pastaruoju atveju pastate buvo vartojami alkoholiniai gėrimai, įvyko konfliktas, kurio padarinys buvo nužudymas. Tais atvejais, kai asmuo buvo nužudytas lauko tualete, tai buvo naujagimio nužudymai. Tais atvejais moteris, pajutusi, kad tuoj prasidės gimdymas, nuėjo į lauko tualetą, kur pagimdė ir iš karto nužudė naujagimį. Kalbant apie nusikaltimo laiką, pastebime, kad dažniausiai nužudymai buvo padaryti dienos ir vakaro metu. Tas,

tikėtina, yra susiję su tuo, kad būtent tokiu metu dažniausiai yra vartojamas alkoholis, kuris, kaip buvo aptarta anksčiau, buvo dažnas nužudymo veiksnys. Būtent alkoholio vartojimas dažnai buvo priskiriamas kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė (5 lentelė).

5 lentelė. Atsakomybę lengvinančios, sunkinančios aplinkybės ir tyčios forma

Atsakomybę lengvinančios aplinkybės	BK 59 str. 1 d. 1 p. – 6,78 proc.
	BK 59 str. 1 d. 2 p. – 54,24 proc.
	BK 59 str. 1 d. 4 p. – 0,85 proc.
	BK 59 str. 1 d. 6 p. – 20,34 proc.
	BK 59 str. 1 d. 9 p. – 3,39 proc.
	BK 59 str. 1 d. 10 p. – 2,54 proc.
	BK 59 str. 1 d. 11 p. – 0,85 proc.
Atsakomybę sunkinančios aplinkybės	BK 60 str. 1 d. 9 p. – 77,12 proc.
	BK 60 str. 1 d. 1 p. – 5,93 proc.
Tyčios forma	Tiesioginė tyčia – 36,44 proc.
	Netiesioginė tyčia – 58,47 proc.
	Nenurodyta – 5,08 proc.

Kaip dažniausia teismo pripažįstama lengvinanti aplinkybė buvo prisipažinimas ir nuoširdus gailėjimasis dėl padarytos nusikalstamos veikos. Po jos yra BK 59 str. 1 d. 6 p. – 20 proc. atveju lengvinančia aplinkybe buvo pripažįstamas rizikingas ar provokuojantis aukos elgesys. Dažniausiai tai buvo sutuoktinio/sugyventinio nužudymo atveju, kai prieš pačią moterį buvo naudojamas smurtas. Kai kuriais atvejais smurtas artimoje aplinkoje buvo ilgai besitęsiantis o nužudymas buvo kaip kritinis atsakas į tai. Kaip pavyzdys galėtų būti Šiaulių teismo baudžiamoji byla Nr.1-44-135/2011:

„<...> kad jau prieš tris metus iki įvykio, kai mirė jos brolis, nukentėjęs N. K., su kuriuo gyveno kartu apie 6-7 metus, pradėjo gerti, niekur nedirbo ir dažnai ją sumušdavo, tačiau ji niekur nesikreipė.“

O jos parodymus dėl sugyventinio smurto patvirtina liudytojo parodymai:

„nurodė, kad jis matydavo savo motiną sumuštą, su mėlynėmis veide, kad pati kalbėjo su N. K. ir pastarasis pažadėdavo nebemušti jos motinos“.

Pastebima ir tai, kad žymiai daugiau buvo atsakomybę sunkinančių aplinkybių – 93 moterims buvo pritaikyta nors viena sunkinanti aplinkybė ir 72 – nors viena lengvinanti. Kaip minėta, dauguma nužudymų buvo padaryta apsvaigus nuo alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, tikėtina, kad tas ir prisidėjo prie tokio sunkinančių aplinkybių kiekio.

Kita tyrime išryškėjusi tendencija, kad teismai dažniau nustatydavo lengvesnę tyčios rūšį – netiesioginę. Tačiau pastebėta, kad nebuvo vieningos praktikos nustatant tyčios formą, nors veikos tarpusavyje galėjo būti panašios. Kaip pavyzdys galėtų būti Vilniaus apygardos teismo nagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1-149-387/2013, kurioje moteris:

„...savo gyvenamojoje vietoje, esančioje lauko virtuvėje, (duomenys neskelbtini) būdama apsvaigusi nuo alkoholio, kilusio asmeninio konflikto su savo sugyventiniu J. K. metu, tyčia sudavė jam vieną smūgį virtuviniu peiliu į pilvo sritį, padarydama nukentėjusiajam durtinę-pjautinę žaizdą su kiauriniu durtininiu-pjautiniu kepenų sužalojimu, kas komplikavosi ūmiu išoriniu ir vidiniu nukraujavimu, ūmia vidaus organų mažakraujyste ir šoku, t. y. sunkų sveikatos sutrikdymą, nuo kurio J. K. nusikaltimo padarymo vietoje mirė.”

Teismas šią veiką kvalifikavo kaip tiesioginę tyčią, remdamasis tuo, kad:

„kaltinamosios veiksmai, smūgis peiliu nukentėjusiajam į pilvą (gyvybiškai svarbią vietą), rodo savo veikos pavojingumo aiškų suvokimą bei galimų padarinių numatymą. Suduodama smūgį peiliu ji suvokė daromos veikos pavojingumą, ir jokios objektyvaus pobūdžio aplinkybės nesudarė pagrindo tikėtis, kad bus išvengta padarinių, už kuriuos numatyta baudžiamoji atsakomybė”.

Tuo tarpu Kauno apygardos Teismo baudžiamajoje byloje Nr. 1-333-634/2013, kurioje nustatyta, kad:

„būdama apsvaigusi nuo alkoholio ir tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, tyčia smogė peiliu mažiausiai vieną kartą savo šeimos nariui sugyventiniui D. K. į krūtinę <...> ko pasekoje jis nuo patirtų sužalojimų mirė, t. y. tyčia nužudė savo šeimos narį – sugyventinį D. K”

Nors šios veikos pagal savo aplinkybes, padarymo būdą yra panašios, tačiau teismas nusprendė, kad šis nužudymas buvo padarytas netiesiogine tyčia. Šį sprendimą teismas argumentavo taip:

„<...> nusikaltimas padarytas veikiant netiesiogine tyčia, nes kaltinamoji suprato, kad durdama pavojingu įrankiu peiliu į krūtinę, t. y. gyvybiškai svarbių organų sritį, turėjo ir galėjo suvokti pasekmes, kad savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę, nors ir nenorėjo atimti gyvybės, sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti”.

Kaip pagrindinis kriterijus teismams atskiriant tiesioginę tyčią nuo netiesioginės buvo noras, t. y. tai, ar auka norėjo sukelti padarinius, ar ne, tačiau kaip matome iš pateiktų pavyzdžių, teismai norą gali interpretuoti skirtingai. Keliais atvejais tyčios forma nebuvo nurodyta, tad lieka neaišku, ar ji nebuvo nustatoma, ar tiesiog nenurodyta nuasmenintame nuosprendyje.

Galiausiai tyrimo metu buvo norima sužinoti nužudymus padariusioms moterims paskirtos bausmės vidurkį ir sužinoti, ar buvo skirtumų, priklausomai nuo teisėjo ar prokuroro lyties. Kai kurie

tyrimai rodo, kad moterys teisėjos taiko liberalesnes, švelnesnes bausmes nei vyrai teisėjai (Welch, 1985, p. 131, Crews-Meyer, 2000, p. 759).

6 lentelė. Paskirtos bausmės vidurkis ir bausmės vidurkis priklausomai nuo teisėjo ir prokuroro lyties (mėn.)

Bausmės vidurkis (mėn.)	111,82
Bausmės vidurkis (mėn.), kai daugumą teisėjų sudaro vyrai	115,62
Bausmės vidurkis (mėn.), kai daugumą teisėjų sudaro moterys	104,65
Bausmės vidurkis (mėn.), kai prokuroras/-ai vyrai	114,89
Bausmės vidurkis (mėn.), kai prokurorė/-ės moterys	107,63
*nebuvo skaičiuojami tie atvejai, kai paskirta bausmė buvo laisvės apribojimas	

6 lentelėje pateiktas už nužudymus nuteistoms moterims paskirtų bausmių vidurkis mėnesiais ir bausmės vidurkis, priklausomai nuo teisėjo ir prokuroro lyties. Dalyje, kur daugumą teisėjų sudarė vyrai, buvo priskiriami tie nuosprendžiai, kur teisėjas buvo vyras, o trijų teisėjų kolegijoje, kai jie sudarė daugumą (trys teisėjai arba du teisėjai vyrai ir viena teisėja moteris), tas pats buvo taikoma, kai teisėjos buvo moterys. Kaip matome, paskirtų bausmių vidurkis sudaro devynis metus ir tris mėnesius. Trimis atvejais moterims buvo paskirta ne laisvės atėmimo bausmė, o laisvės apribojimas: vienu atveju, kai daugumą teisėjų sudarė moterys ir dvejais – vyrai. Tais atvejais teismas bausmės skyrimą argumentavo tuo, kad, paskyrus laisvės atėmimo bausmę, nebūtų kam rūpintis mažamečiais vaikais, o laisvės apribojimo bausmė pasiektų savo, kaip bausmės, tikslą. Pastebėta tai, kad tais atvejais, kai daugumą teisėjų sudarė vyrai, bausmės vidurkis buvo didesnis, o kai daugumą sudarė moterys – mažesnis. Tas pats buvo ir su prokurorais/prokurorėmis. Tačiau svarbu pabrėžti, kad reikėtų atlikti daugiau tyrimų, analizuojant teisėjų ir prokuroro lyties įtaką skiriant bausmę moterims, kurios padarė nužudymus.

Apibendrinant, matome, kad moterys, kurios padaro nužudymus, įvykio metu dažniausiai turėjo partnerį ir vieną ar daugiau vaikų, o prieš nusikaltimą dažnu atveju neturėjo teistumo. Dažniausiai nužudymo aukomis buvo šeimos nariai (partneriai, vaikai, kiti giminaičiai), o veiką dažnu atveju padarydavo aštriu įrankiu. Tyrime atsiskleidžia, kad dauguma moterų nusikaltimą padarydavo būdamos apsvaigusios nuo alkoholio, dažnu atveju jį vartojo kartu su auka.

Toliau svarbu ištirti, kaip atrodo moterų, kurios padarė nužudymus, gyvenimas pataisos namuose, koks yra jų santykis su kitais asmenimis ir kaip pataisos namų darbuotojai šias moteris, įskaitant ir jų padarytą nusikaltimą bei elgesį pataisos namuose, vertina.

5. Kokybinis tyrimas: moterų, atliekančių bausmę už nužudymus, gyvenimas Panevėžio pataisos namuose ir darbuotojų požiūris į jas

5.1. Tyrimo metodologija

Siekiant ištirti moterų, įkalintų už nužudymus, charakteristikas, buvo atliktas kokybinis tyrimas, taikant giluminį, dalinai struktūruotą interviu. Toks tyrimo metodas buvo pasirinktas su tikslu atskleisti kuo daugiau informacijos apie už nužudymus įkalintas moteris, išskiriant jų gyvenimą pataisos namuose, santykius su kitais bei pataisos namų darbuotojų požiūrį į jas. Interviu buvo atliekami rugpjūčio 25–26 d. Duomenys buvo renkami apklausiant darbuotojus, dirbančius su moterimis, kurios atlieka bausmę už nužudymus bei turinčius mažiausiai 5 metų darbo patirtį moterų pataisos namuose. Interviu dalyvavo aštuoni darbuotojai: 6 iš resocializacijos skyriaus ir 2 iš saugumo. Klausimyno gairės buvo parengtos atsižvelgus į teorinėje dalyje aprašytas moterų nužudymų charakteristikas, priežastis bei iškeltą tyrimo tikslą. Duomenys buvo apdoroti pasitelkiant programinę įrangą „MAXQDA“.

5.2. Tyrimo rezultatai

Atlikus interviu analizę, buvo išskirti šeši pagrindiniai kodai: darbas Panevėžio pataisos namuose, moterų padarytų nužudymų vertinimas (kaip apibūdina nužudymus, kokios nužudymo aplinkybės ir priežastys bei moterų socialinė aplinka), moterų gyvenimas pataisos namuose, nuteistų moterų darbuotojų vertinimas ir pataisos namų problematika (bausmių vykdymo sąlygos ir problemos, su kuriomis nuteistosios susiduria atlikusios laisvės atėmimo bausmę).

Pirma, buvo siekiama sužinoti teigiamus ir probleminius darbo aspektus Panevėžio pataisos namuose. Ši dalis buvo išskirta, nes manoma, kad, priklausomai nuo darbuotojo pasitenkinimo darbu, gali priklausyti bendra atmosfera pataisos namuose, kuri veikia santykius su nuteistaisiais (taip pat ir moteris, kurios padarė nužudymus) (Sakalauskas, 2015, p. 56). Iš interviu buvo išskirtas kodas „darbas Panevėžio pataisos namuose“. Ši dalis analizuota per tris pjūvius (subkategorijas): teigiami darbo aspektai, probleminiai darbo aspektai, susiję su nuteistaisiais ir su institucine tvarka. Dažniausiai nurodomi teigiami darbo aspektai buvo motyvacija pakeisti žmogų, suteikti jam galimybę ir motyvaciją daugiau nedaryti nusikalstamų veikų, o patį darbą apibūdina kaip įdomų ir pilną iššūkių „<...> nes nu pats darbas nėra tikrai monotoniškas, nėra tokios labai rutinos, ta prasme jisai yra labai įdomus ir tikrai nebūna nuobodus <...>“ (I1). Kaip dažniausiai nurodomos problemos darbe, susijusios su nuteistomis moterimis, buvo iškylantys nepasitenkinimai ir konfliktai bei jų keliami reikalavimai. Anksčiau paminėtas teigiamas aspektas apie tai, kad darbe nėra rutinos ir kiekviena diena skirtinga, šiuo atveju

atsiskleidžia per kitą prizmę: darbuotojas nežino, kada kažkas gali atsitikti ir gali atsirasti kokios nors problemos „<...> kad problema yra, tiesiog nu vat ta minutė atrodo, kad viskas ramu, viskas gerai, bet kai tų moterų labai skirtingų yra, tai tos problemos tyko už kiekvieno kampo.” (I6). Viena informantė nurodė, kad, tik pradėjus dirbti pataisos namuose, didelę baimę kėlė savižudybės: „Aišku, kai buvau jaunesne, visada bijodavau rasti pakaruoklį koki, kas dabar išvis nėra taip baisu” (I1), o savęs žalojimus iki šiol nurodo kaip neigiamą ir gąsdinančią darbo pusę „<...> aišku, tie savęs žalojimai labai gąsdina, pati žinai, kai tu pamatai kraują.” (I1). Kalbant apie probleminius darbo aspektus dėl institucijos tvarkos Panevėžio pataisos namuose, kaip pagrindinė problema nurodomi dideli darbo krūviai ir mažas darbuotojų kiekis. Dėl didelio krūvio ir „popierizmo”, tikėtina, darbuotojams yra sunkiau skirti daugiau laiko nuteistosioms, sprendžiant jų problemas bei kuriant geresnį tarpusavio ryšį, kuris, kaip žinoma, yra vienas iš svarbių resocializacijos veiksnių.

Tyrimo metu taip pat buvo norima sužinoti, kaip darbuotojai apibūdina pačius nužudymus t. y. kokios jų požiūriu yra nužudymų priežastys, kokios aukos, kokia buvo socialinė moterų aplinka ir ką reikėtų keisti visuomenėje, kad moterų nužudymų būtų mažiau (prevenciniai aspektai). Kaip nurodo Panevėžio pataisos namų darbuotojai, dažniausiai moterų nužudymų aukomis tampa sugyventiniai ar kiti asmenys iš artimos aplinkos: „<...> labai daug yra tų, kurios savo vyrus ar sugyventinius nužudo <...>” (I5), „Pas mus dažniausiai yra artimoje aplinkoje padaryti nužudymai <...>” (I2). Kaip pagrindinę nužudymų priežastį beveik visi informantai nurodė alkoholį arba psichotropines medžiagas (I1; I2; I3; I4; I6; I7; I8). Tačiau pastebėta, kad tais atvejais, kai moteris nužudo savo vaiką, kaip nužudymo priežastis taip pat buvo nurodomas gėdos jausmas dėl nėštumo „<...> tai yra labai paprastas argumentas, kaip vaikščioti su pilvu, pagimdyti ir vėliau tą vaiką palikti, nes pasmerks, kaime badys pirštais, klaus kur tu padėjai vaiką <...>” (I1). Dažnu atveju, pagal informantės, moteris patirdavo ilgalaikį smurtą iš sugyventinio pusės, buvo toksiškuose santykiuose, bei augo tokioje aplinkoje, kur smurtas ir priklausomybės buvo dažnos. Tai netiesiogiai prisidėjo prie to, kad moterys dabar čia atlieka bausmę už nužudymą „<...> nes būna, kad labai ilgai kenčia smurtą šeimoje esantį, neturi kur kreiptis pagalbos, čia aišku irgi iš kartos į kartą einančios auklėjimo problemos, kur moteriai svarbiausia, kad būtų vyras, nepriklausomai koks jis ten bebūtų.” (I2), „<...> dėl ko toksiški santykiai, priklausomi santykiai ir aišku tos vaikystės patirtys jos labai dažnai būna kažkuo labai panašios, ten ar be tėvų ar smurtas vaikystėj ar priklausomybės vaikystėj.” (I3). Atsižvelgiant į visą tai, pagrindinis dalykas, kurį reikėtų keisti, pagal informantus, yra moterų švietimas, daugiau prieinamos pagalbos nuo priklausomybių ir sąmoningumo ugdymas (I1; I2; I3; I5; I7; I8).

Norint labiau įsigilinti į moterų, kurios padarė nužudymus, gyvenimą Panevėžio pataisos namuose, buvo išskirtos trys subkategorijos: įkalinimo įtaka, užimtumas ir jų elgesys pataisos namuose. Pagrindiniai darbuotojų teiginiai yra nurodyti 7 lentelėje.

7 lentelė. Moterų, padariusių nužudymus, gyvenimas Panevėžio pataisos namuose

Kodas	Subkodas	Informantų teiginiai
Moterų, padariusių nužudymus, gyvenimas Panevėžio pataisos namuose	Įkalinimo įtaka	„<...> tai labai skausmingai priima tuos išsiskyrimus. Būtent su vaikais, ne su tėvais, ne su vyru o būtent su vaikais” (I1) „Tai toks, kurios iki to gyveno socialiai, nu daugmaž, tas tai labai paveikia, vien tas, kad jos būna įkalintos. Labai paveikia jas ir jos bet retai kada grįžta <...>” (I2) „Nu žinote, dažniausiai tos moterys, teistos už nužudymus, teisiamos ilgom bausmėm, tai jeigu ilga bausmė, tai socialinių ryšių praradimas, ta aplinka, tu sėdi vienokioj aplinkoj, jeigu tu išeini po dešimt metų, tai visa aplinka pasikeitė <...>” (I8) „Nu šiaip būna jos pasikeitusios, motyvuotos. Aišku, motyvotos tai vėl gi, nu jeigu turi kažkokį palaikymą, turi kur grįžti, turi šeimą, nu tai lengviau <...>” (I7)
	Užimtumas	„ įgyja specialybę jeigu jos neturėjo, įgyją vidurinę išsilavinimą arba bando jį įgyti, nes tas irgi būna nelabai paprasta, eina į įvairiausias programas, pavyzdžiui į socialinių įgūdžių lavinimą, kurių kartais, na ne kartais, o labai dažnai, trūksta, eina į įvairiausias tas psichologinės programas, eina, vykdo įvairias užimtumo siūlomas programas, ten nuo visokio teatro, būrelio <...>” (I1) „ <...> tai jos gali dirbti mieste, tai UAB Palik, tai jos visos yra patenkintos, jos man sako „nu liksiu Panevėžyje, darbą turiu, nenoriu atgal į tą aplinką” <...>” (I6) „<...> Nu pas mus yra ta profesinė mokykla ir ją tikrai lanko <...>: (I6) „<...> mes stengiamės užimti, kursai, mokymai, mokykla, kažkokie būreliai <...> tai žaidimai, tai kažkoks ten krepšinis, tai piešimas, tai lipdymas, tai klijavimas, tai siuvimas, tai atvirukų darymas <..>” (I7)
	Elgesys	„<...> Šiaip pas mus pataisos įstaigoje yra sakoma taip, kad tos, kurios nuteistos už nužudymus yra geriausios, nu, atliekant bausmę. <...> Jos nori keistis, jos linkusios keistis, na, iš jų yra jaučiama didesnė motyvacija <...>” (I2)

		„ Tik vėl, tai yra aplinka kur kaip sakau atstovėti save, ane, tai čia nelabai gali, jų čia gyvena daug, tos intrigos, nu tos subkultūros kaip tokios tai nelabai yra, kaip pas vyrus, bet vis tiek yra tokie konfliktai tarp moterų, ane. Tai jom pačiom yra labai sudėtinga, ta kaltė, nors kartais neatrodo, mes to net nepamatytume, bet jos iš tikrųjų nešioja labai didelę kaltę <...>” (I3) „ Jeigu apie vaikų nužudymus, tai taip, yra tam tikras santykis tarp nuteistųjų, bet ir elgesys gali sulaukti replikų kažkokių, gali sulaukti kažkokių tai patyčių, bet labai priklauso, kaip ji pati čia elgiasi, kiek jina reaguoja į tai <...>” (I3) „<...> jos ir dirbti nori, motyvacijos daugiau turi, tiesiog tos aplinkybės, pas tas moteris buvo prastos, reta ta kuri nedirbtų ar kitaip savęs nerealizuotų, tokios dažniausiai mėgsta dar megzti, siūti ar dainuoti, čia įvairiausių talentų atsiranda iš tikrųjų, bet tiesiog pas jas tokios gyvenimo aplinkybės, kad atsirado pataisos namuose <...>” (I5) „<...> tai galiu pasakyti, kad tos kur atlikusios tos nužudymus, jos būna daug ramesnės, jos labiau stengiasi išpirkti savo tą kaltę, jos atrodo iš šalies ramiai <...>” (I7)
--	--	--

Išsamiau analizuojant 7 lentelėje pateiktus teiginius, matome, kad įkalinimas veikia neigiamai, su tuo sutiko didžioji dalis informantų (I1; I2; I5; I7; I8). Kai kuriais atvejais, moteris, pradėjusi bausmės atlikimą pataisos namuose, prarado ryšius su artimaisiais, o po ilgos bausmės, sunkiau integruotis į visuomenę. Tačiau kai kurie darbuotojai pabrėžė, kad būtent pataisos namuose toms moterims suteikiama galimybė įgauti išsilavinimą ir tapti geresniu visuomenės nariu, o pačios moterys išeina motyvuotos ir pasikeitusios: „<...> yra tikrai keletą nuteistųjų, kurios sako, man padėjo – man padėjo šita įstaiga, nes tikrai yra moterų kurios atėjo čia ir pradėjo mokytis nuo, kad ir pirmos klasės, ir išmoko rašyti <...>” (I8), „Nu šiaip būna jos pasikeitusios, motyvuotos. Aišku, motyvuotos tai vėl gi, nu jeigu turi kažkokį palaikymą, turi kur grįžti <...>” (I7). Kalbant apie užimtumą, moterims suteikiama galimybė čia įgyti išsilavinimą jeigu jo neturi, taip pat dirbti, o tos, kurios yra lengvoje grupėje, turi galimybę dirbi UAB „Palink”, t.y. laisvėje. Taip pat pataisos namai siūlo galimybę lankyti įvairias programas „<...> eina į įvairiausias programas, pavyzdžiui į socialinių įgūdžių lavinimą, kurių kartais, na ne kartais, o labai dažnai, trūksta, eina į įvairiausias tas psichologinės programas <...>” (I1), o patys darbuotojai dažnu atveju sugalvoja kitus užsiėmimus moterims, pvz. mezgimas, piešimas, sportas, atvirukų darymas ir t. t. Darbuotojai pastebi, kad tos moterys, kurios atlieka bausmę už nužudymus, būna ramesnės, sukalbamesnės bei turi daugiau noro ir motyvacijos dirbti ar lankyti kitus užsiėmimus. Tačiau viena informantė nurodė, kad pataisos namuose vis tiek būna konfliktų tarp nuteistų moterų, į kuriuos įsitraukia

ir moterys, padariusios nužudymus, „*Tik vėl, tai yra aplinka kur kaip sakau atstovėti save, ane, tai čia nelabai gali, jų čia gyvena daug, tos intrigos, nu tos subkultūros kaip tokios tai nelabai yra, kaip pas vyrus, bet vis tiek yra tokie konfliktai tarp moterų, ane <...>*“ (I3).

Būtent tokie nesutarimai su kitomis nuteistosiomis atsiskleidė analizuojant kodą „santykiai“. Šis kodas buvo analizuojamas išskiriant tris subkodus: santykiai su kitomis nuteistosiomis, santykiai su darbuotojais ir su išoriniu pasauliu (pvz., šeima). Kaip minėta, pataisos namuose pasitaiko atvejų, kai nuteistosios tarpusavyje pradeda konfliktuoti ar vyksta kiti nesutarimai. Pastebėta, kad būtent moterys, kurios nužudo savo vaiką, dažniausiai sulaukia kažkokių replikų ar komentarų iš kitų nuteistų moterų „*Jeigu apie vaikų nužudymus, tai taip, yra tam tikras santykis tarp nuteistųjų, bet ir elgesys gali sulaukti replikų kažkokių, gali sulaukti kažkokių tai patyčių <...>*“ (I3). Kai kurie darbuotojai mini, kad anksčiau tas moteris, kurios nužudė savo vaikus, reikėjo ypač saugoti: prieš jas buvo smurtauojama, jos buvo atstumiamos ir niekinamos: „*<...> bet kai pradėjau dirbti, labiau atsispindėjo šitas dalykas, tas nepriėmimas, neleidimas atsisėsti prie bendro stalo, nenorėjo vienoj patalpoj gyventi <...>*“ (I1), „*Anksčiau, kai būna atvažiuoja už naujagimio nužudymą, tai visa laiką reikėjo būt atsargiai ir labai ją saugoti, nes visą laiką būdavo smurtas čia <...>*“ (I7). Tačiau darbuotojai pabrėžia, kad ši situacija keičiasi ir tokių atvejų jau pasitaiko labai retai. Patys darbuotojai teigia, kad stengiasi moteris motyvuoti ir palaikyti gerus santykius, kurie yra ypač svarbūs nuteistosioms „*būdavo kad net arbatos kartu atsisėdam atsigeriam, taip išmokai, kad koks skirtumas, ar tu nuteistasis, ar pareigūnas, visu pirma mes čia esame moterys, visą laiką tą garsiai kartodavau, ne pareigos, ne luomas, ne kastos, ne kažkas kita, visu pirma mes esame moterys. Aš galiu nemylėti, nemėgti, bet svarbiausia pradedam pagarba <...>*“ (I1), „*<...> jos kažkaip pačios labiau suartėja su darbuotojais, jau sako „tu esi mūsų prižiūrėtoja“ [šypsosi], nu gal joms tiesiog to stabilumo reikia.*“ (I5) Tačiau viena informantė nurodė, kad ir prievartos elementas yra labai svarbus „*Bet jeigu jinai nesupranta, nu tai per prievartą, aišku pas mus čia yra ir tos prievartos elementas, tu turi dalyvauti, turi eiti, ypač jeigu nori lygtinai išeiti, tai per ta prievartą kartais būna ir nušvinta, kad gal man reikia tos pagalbos.*“ (I4). Kalbant apie moterų, kurios padarė nužudymus, santykį su išoriniu pasauliu, informantai nurodė, kad jos palaiko pakankamai gerus santykius su savo artimaisiais, o ypač vaikais. Dauguma darbuotojų nurodo, kad pakankamai retai kada nuteistų moterų nelankytų ar nususuktų nuo jų po įvykdyto nusikaltimo. Atsiskleidžia ir tai, kad moterys, kurios atlieka bausmę už nužudymus, dažniausiai būna pirmą kartą teistos, o tai turi įtakos ir santykiams su artimaisiais: „*Tos kur pirmą kartą čia gyvena, tos pirmos bausmės, labai dažnai dar būna, kad lanko ir vaikai, lanko ir seserys, broliai ir su tėvais pasiskambina, aišku, lankyt nelanko, bet pasiskambina. Bet kas jau sėdi penktą, šeštą, septintą kartą, labai mažai kas lanko, aš Jums pasakysiu.*“ (I7), „*Aš galiu*

pasakyti apskritai: kad galbūt tos moterys, kurios atsidūrė pirmą kartą, tos pirmakartės vadinamos, tai galbūt daugiau yra su šeima sąveikio – nenutrūkęs dar yra. Tos, kurios moterys sėdi jau daugiau kartų, jų būna tas ryšys labiau nutrūkęs.” (I8).

Taip pat buvo norima labiau įsigilinti į tai, kaip Panevėžio pataisos namų darbuotojai vertina nužudymus padariusias moteris. Šiuo tikslu buvo išskirti keturi subkodai: bendra charakteristika ir vertinimas, moterų kurios nužudė savo partnerius ar vaikus ir psichologinis vertinimas. Partnerių ir vaikų nužudymai buvo išskirti, nes pastebėta, kad skiriasi veikos padarymo aplinkybės bei priežastys. 8 lentelėje yra pateikti pagrindiniai darbuotojų teiginiai.

8 lentelė. Panevėžio pataisos namų darbuotojų nužudymus padariusių moterų vertinimas

Kodas	Subkodai	Informantų teiginiai
Panevėžio pataisos namų darbuotojų vertinimas moterų, kurios padarė nužudymus	Bendra charakteristika ir vertinimas	„<...> yra tos moterys kurios yra padariusios nužudymus, tai dažniausiai žinokit dažniausiai tai būna pirma karta teistos, turim tik tai kelis tokius atvejus, kad antra kartą, už antrą nužudymą, čia tikrai tik tie keli atvejai.” (I1) „Šiaip pas mus pataisos įstaigoje yra sakoma taip, kad tos, kurios nuteistos už nužudymus yra geriausios, nu, atliekant bausmę. Nes tai dažniausiai būna moterys, kurios atlieka bausmę pirmą kartą, nes tokių kaip planuotų, organizuotų nužudymų yra labai nedaug. Pas mus dažniausiai yra artimoje aplinkoje padaryti nužudymai, tos moterys, nu, tu matai, kad gali joms padėti <...>” (I2) „Bet aš neskirstau, ką jinai padarė, už ką jinai čia sėdi, aš nesigilinu, man tiesiog svarbus žmogus, kokia jinai yra, kaip ji elgiasi su manimi <...> (I6) „Ir greičiausiai, kaip vat mes matome, kad per daug metų, sakysime, dirbančių, kad jos ir nebesugrįš, tai buvo vienkartinis toks. Nes sakysim, ne kaip, sakysim, už vagystes ten, narkotikai – jos grįžta, o būtent už nužudymus moters kurios, tai jos vieną kartą atsėdėjo ir išėjo <...>” (I8)
	Moterys, kurios nužudė partnerius	„Niekio nebuvo, pastūmiau”, na aišku kad pastūmė, bet yra buvę atveju, bet nu ta prasme, tada ir taiko tas bausmes švelnesnes, yra tikrai buvę tų atveju, kada pastūmė, ten atsitrenkė į radiatorių ir nesuteikė pagalbos, arba sumušė ir nesuteikė pagalbos, nes gi tada normaliai pavartojusi alkoholio, duoda įpūsti ir įpučia bele kiek ir tiesiog negali suteikti pagalbos <...>” (I1) „Visgi, jeigu vis tiek moteris padarė nusikaltimą turėdama priklausomybių, tai tikimybė, kad jinai nebevartos narkotikų ar alkoholio tai... priklausomybė vis tiek išlieka visą gyvenimą” (I2)

		„bet jeigu tu atėjai, ir galvoji kad čia ne tu kaltas, ten jis pats prisiprašė, kad jį nužudyčiau, tada ir tos pagalbos nebereikia, ten nužudžius išgėrus, bet „nieko tokio, aš buvau tik biški išgėrusi“ <...> (I4) „<...> tai aš galvoju, tai tikriausiai yra ir kerštinga, tai tikriausiai dėl to ir nužudė tą žmogų, kažkoks kerštas, asmeninė „mane įžeidė, tai aš galiu jam padaryti blogai“. (I6) „Kaip ir moteris, kaip ir moteris, kaip ir mes visos. Turėjo, sakysim tą, kažkokia va nelaimė atsitiko ir čia atsidūrė, o specialiai kažkas tai labai retai...<...> Pavyzdžiui, kur moteris, sakysim, nužudė, sakysim, sugyventinį, o kiek va dabar moterų čia – tai jos pakankamai ramios, nu normalios, ne kokios agresyvios“ (I8)
	Moterys, kurios nužudė vaikus	„Gal tas kraupiausias, net dabar pakilo plaukai, kai tų vaikelių...tų vaikelių...nu kažkaip perleidi per save, nes tu pati mama, čia ko gero iš to išeina, tas toks pojūtis. Tie nukankinimai, žinai, pats tas nužudymo pobūdis, nes tik atėjus, viena skaičiau, nu realiai verkiau, verkiau tiesiog. <...> Tokios nelabai suvokia, žinai, joms „vienodai žydi sodai“, kaip aš sakau, tai priveda, na, aš leidžiu sau manyti, kad pas kai kuriuos žmonės nebūna tų tėviškų instinktų.“ (I1) „O už vaikų nužudymus... tai... man iki šiandienai neaišku, kodėl taip atsitinka, net dabar sėdint ir galvojant, negaliu suvokti, visų tų tokių nusikaltimų, neaišku.“ (I2) „Turbūt sunkiausia yra dirbti su vaiku nužudymais, kai yra teistos už vaikų.“ (I3) „Aišku čia gali būti ir girtavimas, bet manau čia dažniau, nežinau, psichologinės tų moterų problemos, net neįsivaizduoju, nes nu turi jos tą galimybę vaiką atiduoti, gali gi į tą langelį atiduoti <...>“ (I4) „Nu tai aišku, kažkas su jomis ne taip. ne taip padaryta gamta, kad žmogus taip elgtųsi. Mes kai šnekam tarpusavyj, yra langėlis, tai tu pagimdyk, ligoninėj, kaip priklauso, bet palik tu jį, toj pačioj ligoninėj. Nu palik.“ (I6)
	Psichologinis vertinimas	„Kad tuo momentu, manyčiau kad turi sutrikimų, nes sveikas žmogus, to nepadarytų. Taip manyčiau. Arba gali būti pogimdyvinė depresija <...>“ (I2) „Na, iš tikrųjų, tokio dalyko nedarysi neturėdamas kažkokių sutrikimų, blaiviai mąstydamas, gal reikėtų joms tiesiog atsitraukti, o ne kažką pastumti ar įsmeigti peilį. Nu tai kažkas yra ne taip jų galvose.“ (I5) „Nu tai aišku jos turi, nu čia nėra apie ką kalbėti, mes gi taip nesielgtume. Nu kai taip žmogus pasielgia, tai aišku kad kažkas yra“ (I6)

		„Nu aš ne psichiatras, bet aš apleidau pasakysiu, man kalėjime šešiasdešimt procentų yra nepakaltinami pusiau. Nes kai pasižiūri, kaip jos elgiasi, kaip jos masto, yra tie sutrikimai gyvenimo pasekmė. Alkoholio, narkotikų, palaudo gyvenimo <...> (I7)
--	--	--

Analizuojant išsamiau matome, kad kai kurios informantės nurodo, kad moterys, kurios padarė nužudymus, yra sukalbamesnės, jos už tą pačią nusikalstamą veiką grįžta rečiau. Nors dauguma darbuotojų teigė, kad neskirsto moterų pagal nusikalstamą veiką (I1; I2; I4; I5; I6; I7), tačiau tyrimo metu atsiskleidė ir kita pusė. Dalis darbuotojų pagrindinę moterų problemą nurodė priklausomybę, o viena informantė pateikė tokią nuomonę, kad tos moterys yra kerštingos ir dėl šios priežasties nužudė kitą žmogų: *„tai aš galvoju, tai tikriausiai yra ir kerštinga, tai tikriausiai dėl to ir nužudė tą žmogų, kažkoks kerštas, asmeninė „mane įžeidė, tai aš galiu jam padaryti blogai.“*(I6). Skaudžiausiai darbuotojai priima vaikų nužudymo atvejus bei nurodo, kad su šiomis bylomis yra dirbti sunkiausia. Darbuotojos nurodo, kad šios nusikalstamos veikos priežasties ir aplinkybių negali suprasti, nes, pagal jas, moteris galėjo vaiką atiduoti į „gyvybės langelį“ ar apsisaugoti nuo šios veikos anksčiau t. y. naudojant apsaugos priemones ar atlikus abortą. Pastebima ir tai, kad beveik visos informantės sutiko, kad moterys, kurios padarė nužudymus, turi psichologinių sutrikimų ar problemų (I1; I2; I3; I5; I6; I7): *„Na, iš tikrųjų, tokio dalyko nedarysi neturėdamas kažkokių sutrikimų, blaiviai mąstydamas, gal reikėtų joms tiesiog atsitraukti, o ne kažką pastumti ar įsmeigti peilį. Nu tai kažkas yra ne taip jų galvose.“* (I5). Viena informantė nurodė, kad kai kurios moterys, kurios nužudo savo vaikus, serga pogimdyvine depresija, tačiau į šią ligą yra mažai kreipiamas dėmesys: *„Taip, ir netgi diagnozuotos oficialiai, bet pas mus Lietuvoj su psichikos sveikata suprantam kaip yra, bet manęs yra ir draugai klausė, kaip tu gali dirbti, ir iš tikrųjų, kai tu paklausai, tai supranti, kad taip, būna ir pogimdyvinės depresijos, kas yra liga ir labai rimta liga, kas gali iššaukti tokius veiksmus neadekvačius <...>“* (I3).

Galiausiai buvo norima ištirti, kokios yra bausmių vykdymo sąlygos ir su kokios problemomis susiduria nužudymus padariusios moterys, išėjusios į laisvę. Kaip pagrindinė atsispindėjusi problema atliekant bausmę išskirta tai, kad jų vienoje vietoje gyvena per daug, dėl ko atsiranda pastovi trintis ir nesutarimai, nėra vietos, kur moteris gali pabūti viena *„modelis gražus, kiekai turėtų būti mažesni, tikrai pritartu tai nuomonei, kad norit suvaldyti tiek kastas, tiek tas individualesnės grupės, neturėtų būti to bendrabučio tipo kaip yra pas mus. <...> Nes tuose bendrabučio tipo kameruose, nu jų ten būna nemažai ir jos pavargsta viena nuo kitos, nenori į veidus viena kitai žiūrėti ir ta tokia terpė susikuria, geriau, kaip sakiau, kad tų žmonių mažiau būtų, praeidama gal tik susitiktų ar valgomajame, mažiau tos trinties <...>“*. (I1) Tuo tarpu išėjus į laisvę susiduriama su kitomis problemomis. Kai kurios informantės nurodo,

kad po ilgos bausmės sunkiau integruotis į visuomenę, susirasti darbą ar gyvenamąją vietą bei dažnai yra prarandamas ryšys su artimaisiais. Kai kuriais atvejais moteris grįžta į tą pačią socialinę aplinką, kur yra vartojamas alkoholis, dėl ko padidėja tikimybė vėl nusikalsti arba lieka visiškai vienos: „Bet jos išeina už tų durų ir kas? Niekas. Tu lieki vienas. Gerai, jeigu tu turi pas ką. Jeigu turi kokią draugę ar giminaitę. Kai išeini tu gauni tą išmoką, bet jeigu nespėji, tai viskas. O žinot kas būna, kai jos nieko nematė, nueina į kokią parduotuvę? Taiga išprotėja. Jeigu dabar išleisi kokią, kur čia septynis metus sėdi; tai jos nemoka nei tų pinigų valdyt nei nieko. Kas joms sako kaip gyventi, kaip dėtiotis? Niekas.” (I7).

Išvados

Apibendrinant išanalizuotus teorinius ir empirinius moterų padarytų nužudymų ypatumus, galima padaryti tokias išvadas:

- Moterys padaro ne tik mažiau smurtinių nusikaltimų ir nužudymų, tačiau skiriasi ir veikos padarymo specifiškumas, lyginant su vyrais. Remiantis nuosprendžių analize, moterys, kurios padarė nužudymus, dažniausiai turi vidurinį, rečiau – pradinį išsilavinimą, o nusikaltimo padarymo metu dauguma neturėjo darbo. Tačiau interviu metu informantai nurodė, kad dažnai moterys atliekant bausmę pataisos namuose pradeda dirbti, o pačios būna labiau motyvuotos ir pasižymi geresniu elgesiu bei į pataisos namus grįžta labai retai.

- Dauguma moterų tuo metu, kai padarė nužudymą, turėjo vieną ar daugiau vaikų, o pataisos namų darbuotojai pabrėžia, kad būtent vaikai ar kiti šeimos nariai jas dažniausiai lanko, o pats ryšio palaikymas yra joms labai svarbus.

- Tiek kokybiniame, tiek kiekybiniame tyrime išryškėjo, kad dažniausios moterų nužudymų aukos buvo partneriai (sugyventiniai/sutuoktiniai), rečiau – vaikai ar kiti šeimos nariai. Būtent vaikų nužudymo atvejus darbuotojai priima skaudžiausiai ir nurodo, kad su tokiais atvejais dirbti yra sunkiausia. Net ir atliekant bausmę už vaiko nužudymą moteris dažnai sulaukia replikų ar patyčių iš kitų įkalintų moterų.

- Kaip dažniausiai išryškėjusios nužudymo aplinkybės buvo smurtas ir alkoholio vartojimas. Nuosprendžių analizė parodė, kad nužudymo metu dauguma moterų buvo apsvaigusios nuo alkoholio. Tą patvirtino ir dauguma Panevėžio pataisos namų darbuotojų – jie nurodė, kad priklausomybės yra dažna moterų problema. Smurtas artimoje aplinkoje irgi nėra išimtis – nužudymus padariusios moterys dažnu atveju buvo toksiškuose santykiuose ir patyrė ilgalaikį smurtą iš partnerio.

- Remiantis kiekybiniu tyrimu, dažniausiai moteris šią veiką padarydavo gyvenamojoje vietoje, o kaip dažniausiai naudojamas įrankis buvo peilis, rečiau – smūgiavimai rankomis ar kojomis.

- Nors dauguma informantų nurodė, kad pataisos namuose neskirsto moterų pagal padarytą nusikalstamą veiką, o pačias moterys dažnai apibūdina teigiamai, tačiau interviu metu nurodė, kad nesupranta veikos padarymo priežasčių ir motyvų, apibūdino jas kaip kerštingas bei sutiko, kad tos moterys, kurios padarė nužudymus, dažnu atveju turi psichologinių problemų.

- Moterų, padariusių nužudymus, bausmės vidurkis sudarė devynerius metus ir tris mėnesius. Panevėžio pataisos namų darbuotojai nurodė, kad, atlikus bausmę, moterims būna sunku integruotis į visuomenę, susirasti darbą ir būstą. Kai kuriais atvejais jos grįžta į tą pačią aplinką, kur yra vartojamas alkoholis ir smurtas, dėl ko padidėja tikimybė vėl nusikalsti.

Šaltiniai

I. Mokslinės publikacijos:

1. Adamczyk, M. 2017. Przyczyny i czynniki stymulujące przestępstwa rozbójnicze. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 11(2), 156–173.
2. Aliukonienė, R., Aliukonienė, N., & Aliukonis, V. (2016). Fiziologinio afekto būsenos reikšmė nužudymui ir sunkiam sveikatos sutrikdymui kvalifikuoti. *Sveikatos mokslai*, 26(1), 52–57.
3. Aliukonienė, R., Navickas, A., Bareikytė, A. 2016. Naujagimio nužudymo teisiniai ir medicininiai aspektai. *Sveikatos mokslai*, 26(1), 65–69.
4. Auerbach Walker, L. E., Browne, A. 1985. Gender and victimization by intimates. *Journal of personality*, 53(2), 179–195.
5. Babachinaitė, G. 2008. Smurtinio nusikaltamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 1(103), p. 16–21.
6. Bègue, L., Subra, B. 2008. Alcohol and aggression: Perspectives on controlled and uncontrolled social information processing. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 511–538.
7. Bontrager, S., Barrick, K., & Stupi, E. 2013. Gender and sentencing: A meta-analysis of contemporary research. *Gender Race & Just.*, 16, 349–373.
8. Botelho, M., Gonçalves, R. A. 2016. Why do people kill? A critical review of the literature on factors associated with homicide. *Aggression and violent behavior*, 26, 9–15.
9. Bourget, D., Gagné, P. 2012. Women who kill their mates. *Behavioral sciences & the law*, 30(5), 598–614.
10. Burgess-Proctor, A. 2006. Intersections of race, class, gender, and crime: Future directions for feminist criminology. *Feminist criminology*, 1(1), 27–47.
11. Čepas, A., Dobryninas, A., Valickas, G. 2013. Nužudymai Lietuvoje: teisiniai, sociologiniai ir psichologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 1(79), 5–38.
12. Daly, K., Chesney-Lind, M. 1988. Feminism and criminology. *Justice quarterly*, 5(4), 497–538.
13. DiCristina, B. 2006. Durkheim's latent theory of gender and homicide. *British Journal of Criminology*, 46(2), 212–233.
14. Dobryninas, A., Kalpokas, V., Mickevič, A. 2014. Nužudymai Lietuvoje: sociologinis požiūris. *Kriminologijos studijos*, (2), 41–95.
15. D'Orbán, P. T. 2018. Women who kill their children. *The British journal of psychiatry*, 134(6), 560–571.
16. Dünkel F., Kestermann C., Zolondek J. 2005. Tarptautinė moterų kalėjimo studija. Praktinis vadovas. Greifswaldo universitetas, Vokietija.
17. Flynn S., Abel K., White D., et al. 2011. Mental illness, gender and homicide: A population – based descriptive study. *Psychiatry Research*, 185 (3), 368–375.
18. Gaičevskytė-Savickė, R. 2021. Moters nusikaltėlės įvaizdis medijose: tarp realybės ir konstrukto. *Kriminologijos studijos*, (9), p. 129–150.

19. Gawenda, A. 2014. Etiologia popełniania zabójstw przez kobiety. *Przegląd Prawa i Administracji*, 97, 11–28.
20. Grzyb, M., Habzda-Siwek, E. 2013. Płeć a przestępczość. O problemie dysproporcji płci wśród sprawców przestępstw z użyciem przemocy. *Archiwum Kryminologii*, (XXXV), 95–135.
21. Yourstone, J., Lindholm, T., & Kristiansson, M. 2008. Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators. *International journal of law and psychiatry*, 31(4), 374–383.
22. Jurik, N. C., & Winn, R. 1990. Gender and homicide: A comparison of men and women who kill. *Violence and victims*, 5(4), 227–242.
23. Lombroso, C. 2016. *Zbrodniarka urodzona. Fragment dzieła Kobieta jako zbrodniarka i prostytutka*. Gdansk: słowo/obraz terytoria
24. Lombroso, C., Ferrero, G., Szenhak, J. 1895. *Kobieta jako zbrodniarka i prostytutka: studja antropologiczne, poprzedzone biologią i psychologią kobiety normalnej*. Warszawa.
25. Mann, C. R. 1996. *When women kill*. New York: Suny Press.
26. Michailovič, I. 2014. Moterų nusikalstamo elgesio problematika. *Teisė*, 93, p. 82–94.
27. Patla, M., Teleśnicki, S. 2005. Czynniki charakteryzujące kobiety dokonujące zabójstw. *ARCH. MED. SĄD. KRYM.*, LV, 206–208
28. Pečkaitis, J. S., Justickis, V., Pocius, A. 2009. Žudiko socialinės dezadaptacijos raida pagrindiniais jo gyvenimo tarpsniais. *Socialinių mokslų studijos*, 4, p. 63–83.
29. Pocius, A. 2009. *Asmenų, padariusių nužudymus, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacijos santrauka. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
30. Reiss Jr, A. J., Roth, J. A. 1994. *Understanding and preventing violence*, Vol. 1. Washington: National Academy Press.
31. Sakalauskas, G., Dobrynina, M., Justickaja, S., et. Al. 2011. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Teisės institutas, Eugrimas.
32. Sakalauskas, G. 2015. Kalinių ir darbuotojų santykių įkalinimo įstaigose svarba nuteistųjų integracijai ir įstaigoje vyraujančiai atmosferai. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (10), 52–67.
33. Sivakumaran, S. 2007. Sexual violence against men in armed conflict. *European journal of international law*, 18(2), 253–276.
34. Songer, D. R., Crews-Meyer, K. A. 2000. Does judge gender matter? Decision making in state supreme courts. *Social Science Quarterly*, 750–762.
35. Suonpää, K., Savolainen, J. 2019. When a woman kills her man: Gender and victim precipitation in homicide. *Journal of interpersonal violence*, 34(11), 2398–2413.
36. Tereškinas, A., Vaičiūnienė, R., Nikartas, S., Jarutienė, L. 2021. *Moterys Lietuvos baudžiamojo teisingumo sistemoje: nuo baudimo praktikų iki bausmės patirčių*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas.

37. United Nations Office on Drugs and Crime. 2011. *Global Study on homicide*. Preiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/dataandanalysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf [žiūrėta 2022-11-04]
38. Weizmann-Henelius, G., Viemerö, V., Eronen, M. 2003. The violent female perpetrator and her victim. *Forensic science international*, 133(3), 197–203.
39. Welch, S. 1985. Are women more liberal than men in the US Congress? *Legislative Studies Quarterly*, 125–134.
40. Wilczynski, A. 1991. Images of women who kill their infants: The mad and the bad. *Women & Criminal Justice*, 2(2), 71–88.
41. Williams, K. S. 2012. *Textbook on criminology*. USA: Oxford University Press.
42. Žukauskienė R. 2006. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio leidykla.

II. Teisės aktai ir teismų praktika:

43. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000. Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
44. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo Nr. X-296 pakeitimo įstatymas. 2019 m. sausio 11 d. Nr. XIII-1928.
45. Panevėžio apygardos teismas. 2016. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-13-185-2016.
46. Šiaulių apygardos teismas. 2011. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1-44-135/2011.
47. Vilniaus apygardos teismas. 2013. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-149-387/2013.
48. Kauno apygardos teismas. 2013. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-333-634/2013.

III. Statistiniai duomenys:

49. Informatikos ir ryšių departamentas prie vidaus reikalų ministerijos. Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys, BK 129 – 150 str. 2003 – 2021 m. / sausis – gruodis. IRD: Lietuva. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2022&period=1-11&group=163> [žiūrėta 2022 – 12 – 08]
50. Eurostat. Intentional homicide and sexual offences by legal status and sex of the person involved - number and rate for the relevant sex group. Luxemburg: Eurostat. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/CRIM_HOM_SOFF_custom_2638947/default/table?lang=en [žiūrėta 2022–12–15]

Priedai: interviu transkripcija

Informantė Nr. 1

Interviuotoja: Pirma norėčiau sužinoti, kaip Jus atsidūrėte šituose pataisos namuose?

Informantė: Labai sunku pasakyti iš tiesų. Esu pabaigusi mokslus, prieš nemažai metų, negavau darbo pagal savo specialybę, esu baigusi muzikos pedagogiką. Pasiteiravau, su tokiu išsilavinimu, niekas nepriima tokiu metu, reikėjo teisinio, tai taip ir palikau. Atidirbau keturis metus visiškai kitoje srityje, artimesnei, sakykim, tai, kuriai baigiau ir tuomet lyg ir sužinojau kad priėmimas buvo. Atėjau į priėmimą, aišku į mane čia visi skeptiškai žiūrėjo su tokiu išsilavinimu, o vėliau kažkaip viskas pasisuko kad mane priėmė ir tuomet labai fainai, prisimenu, tuometinis pavaduotojas, pakomentavo, sakau „sukursiu būrelį“, sukursiu muzikus grupę (šypsosi). Tai štai taip atsiradau apsaugoje, priežiūroje, dabar jau dirbu penkiolika metų. Vėliau perėjau į dinaminės specialistės, kurios dirba tik dieną su nuteistosioms, vėliau pusantrų metų vykdžiau tyrimus, o dabar esu resocializacijos specialistė, tai jeigu taip išsamiau, tai turiu keturiasdešimt nuteistųjų, sakykim esu socialinis darbuotojas, tvarkau visokius reikalus. Tai toks mano atsiradimas šitoj įstaigoje, na kolas lūkesčius valstybei lyg ir pildo, bet nu vyksta įvairios permainos, tai manau laukia kažkoks nusivylimas. Bet jeigu bus, tai turės taip būti. Tai va.

I.: Tai kai turite tiek daug patirties, spėju teko daug visko matyti ir patirti. Tai norėtusi sužinoti, kas labiausiai patinka šitame darbe ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: O, tai problemų iš tiesų yra tokių, įvairių. Bet dabar taip sakykim, moksluose ir visur kitur, teorija yra viena, tu paskaičiusi, esu ir pati kai mokiausi, aibės įvairiausių kursų ir visko, tą, ką tu matai parašytą, ir tai, kai jau žmogus, per save praleidi, sureaguoji, kaip situaciją priimi ją, kaip tu moki viską išspręsti, ką tu gali pasiūlyti, kaip apžaišti, apeiti, tai visiškai, tai kas parašyta dažniausiai ir tu save išmoksi valdyti tik per patirtį, per situacijas įgyji to patyrimo ir tada kažkur suklysti, ačiū Dievui neteko taip kardinaliai suklysti, kad reikėtų mane statyti „ant kilimėlio“, bet tų iššūkių, žinokit, kiekviena diena iššūkis. Tu kai kiekvieną dieną dirbi, nežinai, su kuo susidursi, aišku, gal sakykim šitoje pozicijoje aš mažiau susiduriu su kažkokiais tai tokiais... Bet toks pagrindinis manau yra tai aiškiai išreiškiamas nepasitenkinimas, ten kažkokių konfliktinių situacijų sprendimas, įsikišu aš aišku. Bet vėlgi, nieko nėra neišsprendžiamo, o sakykim kai pradėjau dirbti, kai buvau tiesioginis prižiūrėtojas, aišku, tie savęs žalojimai labai gąsdina, pradžiai, kai tu pamatai kraują. Tada nu... kaip spręsti situaciją... ko gero tas kraupiausias tada buvo, tas impulsyvumas toks, tiesiog visada turi save saugoti, visada save turi statyti į priekį ir svarbiausia tu turi save apsaugoti. Aišku, kai buvau jaunesne, visada bijodavau rasti pakaruoklį kokį, kas dabar išvis nėra taip baisu. Tai va, bet kažko tokio, žinoma būdavo visko, bet aš labai puikiai prisimenu iš mokyimo

to centro, kai mes ruošėmės tuos pareigūnus, kai kas be nutiktų, jūsų veidas neturi parodyti jokios emocijos. Ar tu bijai, ar tu išsigandai, tavo veidas neturi nieko transliuoti, nes nuteistosios yra geresnės psichologės už mus visus čia. Jų gyvenimo pamokos, jų išlikimo pamokos, gyvenimo būdas buvęs, žinokit jo, čia tokios pamokos, kur niekur nėra parašyta. Tai va.

I.: O kai kas labiausiai patinka šitame darbe, kas labiausiai motyvuoja?

I.: Oi žinokit labiausiai motyvuoja tas dalykas, konkrečiai su pareigom, tai kad, sakykim, žmogus atlikęs bausmę, labai stengiesi jam padėti, stengiesi jį motyvuoti, stengiesi motyvuoti ne tik nedaryti nusikaltimų, gi žmogus būna tik vieną kartą tik suklysta ir yra tendencija kad jis nebesuklys, bet aišku, turime labai daug priklausomų asmenų, motyvuoti tą žmogų eiti į reabilitaciją, ieškoti pagalbos. Būna taip, kad šeimos nariai nosisukę, tu drąsiai su jomis kalbi, mokaisi kaip prieiti prie jų, padėti, kaip nenusivilti negavęs atsako, tiesiog motyvuoja, motyvuoja tas kai žmogus išeina ir negrįžta „n“ metų, nes būna, kad nespėti susižiūrėti ir jau prie čia pat stovi (šypsosi). Tai net nesuprasi, ar buvo į ligoninę išvažiavus, ar į teismo posėdį ar padarė naują nusikaltimą, tai aibės tokių, bet iš tiesų yra daug tokių gerų istorijų, kur buvo pasiekusios tokį didelį dugną, tiek psichotropinių medžiagų vartojime, bet kai tokios pakyla ir nebesugrįžta, susilaukia vaikiukų ir turi normalų šeimyninį gyvenimą. Kaip pasakyt, motyvuoja mane pačią, kaip asmenybę, nenuleisti rankų pirmiausia, turiu aš pati būti motyvuota, kad galėčiau tą motyvaciją kitam skleisti, tai žodžiu, tai įdėti visko nuo savęs, kad tas žmogus niekada negrįžtų, rastų savo kelią, rastų savo šeimą, kad atrastų savo pomėgį, teko vienu momentu, kaip binarinė specialistė, turėjome sugalvoti užimtumą toms, kurios nesimoko ar nedirba, ar tarp darbo, tarp poilsio dienų, tai tiesiog prisigalvodavom visko, nuo gėlių kūrimo. Moterims ir taip tas mezgimas, siuvimas, čia priimti arba ne, bet čia moterų, ane, nors negalima taip sakyti, bet tiesiog. Mes visko, ir atvirutės darėm, tualetinio popieriaus rulonėlius naudojome, ta prasme, aibės turėjome užimtumo, tai motyvuoja, tu pamatai kaip juos užsidega, tada tu pati užsidegi, keli joms kriterijus, tada mokai kažkokių sunkesnių dalykų, būdavo kad net arbatos kartu atsisėdam atsigeriam, taip išmokai, kad koks skirtumas, ar tu nuteistasis, ar pareigūnas, visu pirma mes čia esame moterys, visą laiką tą garsiai kartodavau, ne pareigos, ne luomas, ne kastos, ne kažkas kita, visu pirma mes esame moterys. Aš galiu nemylėti, nemėgti, bet svarbiausia pradedam pagarba, labai svarbu įskiepyti jiems pagarbą, nes tikrai ateina iš labai skirtingų socialinių sluoksnių. Mes kartais net socialinių įgūdžių mokomės, nes jų stoka yra labai didele, tai va. Ta motyvacija tokia, pirmiausia turi būti motyvuota, kad kažką galėčiau motyvuoti, ane. Bet nu geras rezultatas motyvuoja, jų užsidegimas motyvuoja, jų mokslų baigimas motyvuoja, tas šeimos santykių išklaikimas. Tai va, motyvuoja paleisti motyvuota žmogų į pasaulį ir tikėtis kad jis negrįš daugiau čia.

I.: Tai dabar labiau norėčiau įsigilinti į tas moteris, kurios padarė nužudymus, tai kaip galėtumėte tas apibūdinti, kokios yra jų gyvenimo istorijos?

I.: Iš tiesu, tos istorijos yra labai įvairios, sakykim jeigu žiūrint, yra tos moteris kurios yra padariusios nužudymus, tai dažniausiai žinokit dažniausiai tai būna pirma karta teistos, turim tik tai kelis tokius atvejus, kad antra kartą, už antrą nužudymą, čia tikrai tik tie keli atvejai. Tas pirma karta moteris, tai dažniausiai tie nužudymai yra padaromi apsvaigus, tai nuo alkoholio vienareikšmiškai, nuo narkotikų rečiau, na arba „kokteilis“ kaip aš sakau. Tai va, tai toks nuolatinis gyvenimo būdas, pastovus vartojimas ir prideda prie tokių dalykų. Aišku, jos eina čia tas programos, jas baigia, bet būna, labai gaila, kad pažiūri ir vėl tas pats. Čia tikrai yra labai daug dedama ir viskas yra daroma. Kitas nužudymo tipas yra sakykim tas, kur savo vaikelius nužudo. Kad į jas kažkaip sakykim reaguotu, tos vadinamos kastos, kad jų nepriimtų, tai nepasakyčiau, bet kai pradėjau dirbti, labiau atsispindėjo šitas dalykas, tas nepriėmimas, neleidimas atsisėsti prie bendro stalo, nenorėjo vienoj patalpoj gyventi, šitų dalykų dabar nebesijaučia ir nėra praktiškai, nu labai jau vienetiniai dalykai. Moteris su rezonansinėmis bylomis, vienetinių turime ir čia, esu jų tiesioginė resocializacijos specialistė, mes gyvenam, bendraujam, iškyla kartais tokie dalykai, iš tų nuteistųjų pavyzdžiui tarp tos kuri čia „sėdi“ už narkotikus ir tos kur nužudė savo vaiką. Tai aš labai greitai sureaguojau ir sakau, aš jūsų neteisiu, jus nuteisė teisėjas, pirmiausia, jus atsiradote čia ne už braškių skynimą, antras dalykas, pardavimas narkotikų yra beprotiškai daug gyvybių atėmęs, tai kaip pasversi, tai, kad tu kokius ten miltelius pardavei, nesakyk, kad nužudžius yra blogesne nei tu, nes tu nežinai kiek nužudei žmonių. Tai kažkaip taip labai greitai, aišku iškyla ten kažkokių neaiškumu, bet nuramini. Kažkaip mes visos čia vienodame lygmenyje esam.

I.: Spėju teko nemažai tų nužudymų istorijų/atveju išgirsti. Kuris jums labiausiai įsiminė?

I.: Ir ne vienas žinokit. Tikrai ne vienas. Mums kai tenka kartais su tomis bylomis padirbti, nes aš turiu tiesiogiai su jos byla susipažinti, nes jeigu ten su vaiku, tai tos lengvatos ruošiamos, žiūrima kaip tas žmogus gyveno, tai žinokit yra. Gal tas kraupiausias, net dabar pakilo plaukai, kai tų vaikelių...tų vaikelių...nu kažkaip perleidi per save, nes tu pati mama, čia ko gero iš to išeina, tas toks pojūtis. Tie nukankinimai, žinai, pats tas nužudymo pobūdis, nes tik atėjus, viena skaičiau, nu realiai verkiau, verkiau tiesiog. Nes mūsų, mano smegenys tiesiog priima, negaliu apdirbti tos informacijos, blokuoji tokios. Bet gilintis vis tiek reikia, čia žinokit ta pati Matuko istorija, tai kaip paskaitai, tai tiesiog... teko su tos šiaulietės, kur tos dvi merginos, dar būdamos nepilnametės, tos drauges, visaip kaip padarė. Tikriausiai tos garsiausios bylos, kai jas arčiau pamatai, tai ne tai, ką tau žiniasklaida duoda, turi galimybę arčiau,

tai nu žinok, nusėda tikrai, tik negali niekam to garsiai pasakyti. Sakykim, perskaitai ir pamiršom. Bet jeigu liečiant žmogišką faktorių, tai būna momentu, kad labai ilgai stovi, tikrai...

I.: Aš įsivaizduoju...

I.: Tada tiesiog turi mokėti dirbti su savimi, žiūrėdamas į žmogų, nepradėtum ten kažkokias emocijas reikšti, nes su šituo irgi teko susidurti, tai atvežė, tą gyvagalvę moterį, kuri iki gyvos galvos, ji buvo pasodinta kameros tipo patalpose, paskaičius ta bylą, pirmus kartus praeidinėjau kamerą, net akių nepakeldavau, nes man pasakė, kad aš turėsiu dirbti, manęs paklausia, kodėl nepakelei akių, mano tiesiogine viršininkė, aš sakau, negaliu pakelti. Aš negaliu priimti tos informacijos, bylos niuansų aš nežinau, nemačiau, na dabar jau žinau, nes dabar esu jos tiesioginė viršininkė, bet žinokit nieko, reikėjo dvejų, trijų kartų ir geriau. Ji ne kitokia, nei kita. Ji yra tokia pati, kaip ta kuri nesėdi iki gyvos galvos, arba nėra įrodyti. Tai va. Tokius dalykus jau teismai sprendžia. Tai žinokit visai nieko, bet nu, žmogiškasis faktorius. Nuleidi tą, priimi ir viskas.

I.: Na taip. O tai kaip galvojate, kodėl moterys dažniausiai padaro nužudymus?

I.: Na jeigu tai pažiūrėjus ir artimiau susipažįsti su tomis bylomis, žinokit trūksta iš tokių atokesnių kaimelių, trūksta to, trūksta socialinių įgūdžių, trūksta tos informacijos. Atsiranda ta gėda „vėl pastojau ne laiku, ne vietoj“, tai va, viskas tvarkoj, nesenai tokį socialinį pokalbį vedėm su viena, už va tokį nusikaltimą, tai tada tiesiog labai paprastai, už uždarytų durų sakai „žinai yra apsisaugojimo priemonės, supranti, yra medicina kuri gali padėti iki atitinkamo laiko, supranti, tai nebūtina daryt“, arba aiškini, kad tu gali tvarkingai palikti tam skirtoje vietoje, bet vėl gi, tai yra labai paprastas argumentas, kaip vaikščioti su pilvu, pagimdyti ir vėliau tą vaiką palikti, nes pasmerks, kaime badys pirštais, klaus kur tu padėjai vaiką, tai yra tokie, išlenda dalykai, bet vis tiek mes kalbamės, nes vis tiek tą švietėjišką darbą padarai, o kitos būna, kad žinot, pastoja, alkoholis, kol nešioja – alkoholis, nužudo irgi su alkoholiu. Tokios nelabai suvokia, žinai, joms „vienodai žydi sodai“, kaip aš sakau, tai priveda, na, aš leidžiu sau manyti, kad pas kai kuriuos žmonės nebūna tų tėviškų instinktų. Tai va, vienareikšmiškai pasakyti, dėl ko, kas, kaip, kiekviena situacija, kiekvienas tas nusikaltimas tikrai individualus. Ir tie modeliai, žinai, pavyzdžiui, kodėl viena, išprususi, su aukštuoju išsilavinimu taip pasielgė, kur tiesiog, protu nesuvokiama, kur žmogus gyveno, na veda tą gyvenimą, nu negaliu pasakyti kodėl, ir tas amžiaus cenzas yra labai skirtingas. Sakau, trūksta informacijos, aišku jos trūksta, bet trūksta ir toms iš vyresnės kartos, gal joms tada labiau gėda pasidaro. Žinokit, labai sunku pasakyti, na kaip tu gali pasakyti, ir jos ne visada nori pasakyti, nors atsiveria, bet kad taip... kartais sako „na nežinau“, bet aš tada klausiu „o tai kaip

visas nėštumas?”, „vat nežinau”. Ar ji nežinojo, ar ji nenori man kažko sakyti. Žinot, tas atvirumas kartais būna toksai, kartais šneka, nes reikia.

I.: Jus labai įdomiai ir plačiai papasakojot apie vaikų nužudymus. Kiek teko domėtis, moterys taip pat dažnu atveju nužudo partnerius ar kitus šeimos narius, tai kaip galvojate, kas paskatino padaryti tokio tipo nužudymą?

I.: Tai tokiu atveju, dažniausiai, dažniausiai yra alkoholis. Tais atvejais dažniausiai yra alkoholis. Dažniausiai konflikto metu, dažniausiai tų promilių būna labai daug, ilgą laiką gerta, gal ten susipyko, bet neaišku kartais dėl ko susipyko, vėliau prisimena dėl ko pykosi, supranta, kad nereikėjo pyktis. „Nieko nebuvo, pastūmiau”, na aišku kad pastūmė, bet yra buvę atveju, bet nu ta prasme, tada ir taiko tas bausmes švelnesnes, yra tikrai buvę tų atveju, kada pastūmė, ten atsitrenkė į radiatorių ir nesuteikė pagalbos, arba sumušė ir nesuteikė pagalbos, nes gi tada normaliai pavartojusi alkoholio, duoda įpūsti ir įpučia bele kiek ir tiesiog negali suteikti pagalbos, arba sako iš pradžių aš vieną kartą spyriau, vėliau dešimt jau sako... bet kad tokių atveju, kad nužudytų partnerį blaivia galva, žinokit vienetai. Dabar taip žiūriu, iš savo keturiasdešimt [kalinių], gal vieną žinau... nes nu blaiva galva, kaip pasakyti, tie žmonės susimuštų ir viskas. Vienas dar va žinau, dabar moteris išėjusi į laisvę, žinau kad blaivia galva. Moteris darė maistą, vyras ten nuolatos priekabiavo, gerdavo... Pati ta moteris sakė „ant kiek jis mane išvesdavo iš kantrybės, aš tada kažką pjausčiau, jis lindo ir aš su peiliu tiesiog „makt” ir viskas”. Tai va, šita labai gerai prisimenu, nes labai šviesi, faina moteris... Bet vat daugeliu atveju dažna priežastis yra apsvaigimas, arba būna dvigubas apsvaigimas, tai dar baisesnis „kokteilis”, nes tada ten išvis viskas apsiverčia. Bet jeigu įsivaizduokit vartoja alkoholį kiekvieną dieną, tai ten viskas yra permirkę. Tai va.

I.: Supratau. O tai koks yra ryšys tų visų moterų su išoriniu pasauliu? Kaip dažnai jas lanko, kokią turi ryšį su artimaisiais?

I.: Sakykim tos, kurios sėdi už vaikiukus, tai žinokit pakankamai, galiu pasakyti, kad palaiko normalius socialinius ryšius, nes dauguma jų turi šeimas, gal ten neturi tų vyrų ar gyvenimo draugų, ar vaikų tėvai, bet juos tikrai palaiko šeimos nariai. Tiek tėvai, tiek sesės, tiek broliai, jos turi pasimatymus, jos tikrai bendrauja, tada atsiradus čia joms yra priteisti elementai, kartais savanoriškai jos padeda vaikučius išlaikyti, nes mano kai kuriu nuteistųjų dirba ir už pataisos namų ribų, tai jos tikrai gauna tikrai geras algas, kai kurios nuoširdžiai taupo ir duoda savo vaikam. Aš ištiktųjų labai džiaugiuosi tais dalykais, nes aš jas motyvuojau, kartais taip ir paspaudžiu, sakau „jus turite čia viską – maistą, šildymą, tai belieka jums mažai ką čia galima nusipirkti”, bet siunčia žinokit, tos kurios dirba ypač. Tas kas liečia tas apsvaigusias, tai yra tokių, kur neturi nieko išvis iš artimųjų, tai tokie atvejai, turėjo vyrą – vyras miręs,

turėjo sesę – sesuo mirus, sesers, sakykim, dukra nepalaiko ryšių, tai va, gaunasi kad išvis visiškai viena. Turiu tokių atvejų, kur nužudo, sakykim, savo gyvenimo draugą, arba vyrą, tai žinokit vaikai lieka. Retai kada būna kad vaikai nelieka. Vaikai lieka, lieka mamos, lieka tėvai, lieka sesės kokios. Žinokit visai neblogai toks vaizdas yra, vienetai visai tokių atstumtų žmonių yra. Bet ir jas aš visada skatinu ieškoti. Aišku jos labai gyiliai priima kai nenori su jomis bendrauti, psichologe dirba, stengiesi tą žmogų motyvuoti, visada sakom „nenuleidi rankų ir toliau ieškai kontaktų“. Tiesiog pačiai reikia daug labai stengtis, praeina kartais tikrai visi tie pykčiai, praeina kokie dešimt metų ir tada patys kažkaip eina į kontaktą, būna susitaiko, subręsta, būna kad tie patys vaikai sauga. Tai tokių vienišių ir vienišų mažokai. Tikrai yra tokių, kur sėdi už labai sunkius nusikaltimus, rezonansinius, išgarsėjusius, visos socialiai, su šeimom bendrauja puikiai.

I.: Supratau. Teko taip pat girdėti tokį dalyką, kad moterys, kurios padaro nužudymus dažnai turi kažkokių psichologinių sutrikimų.

I.: Vienareikšmiškai.

I.: Gal galėtumėte praplėsti mintį?

I.: Čia jums psichologė plačiai papasakoti, mano kompetencijų ribos yra labai mažos. Bet šiaip žinokit vienareikšmiškai. Nes dauguma čia tų nuteistų moterų turi psichologinių problemų, tikrai mūsų psichologam yra su kuo dirbti, nes skyriuje nemažai komunikuojam. Kartai mes pačios turim būti psichologai, nors nieko nebaigėm, bet, ta prasme, pokalbis niekam nepamaisė. Tai va, kartais atvažiuoja kur jau nuo paauglystės geriančios antidepresantus, pajaučia pagerėjimą, čia va visai šviežias atvejis, vis dar dirbam, neaišku kuo čia kaip baigsis. Jos pajaučia pagerėjimą, tada nusprendžia, kad joms tų vaistų nebereikia, kai pradeda gerti [antidepresantus] jai būna kokie keturiolika, o dabar kokie trisdešimt trys, pati sau medikas tampa, nebeigeria vaistų, tada vėl viskas į dugną, tada prasideda suicidai, prasideda įvairios mintys, tada mes ją keliam iš to dugno, bandom įkalbėti „gal gerk, gal važiuok į ligoninę“, nu žodžiu, neaišku kokie ten sutrikimai, kai jos pradeda žalotis, žinokit visokių mes čia turim, ribinių tų asmenybių turim, nu ko mes čia tik neturim (šypsosi), bet sakau, kad būtų konstruktyvų, kad jums profesionalas apie tai pasakytų, galėtų išsamiau apie tai papasakoti. Bet tokių nuteistų tikrai bus labai daug.

I.: O tai kaip galvojate, ką reikėtų pakeisti, kad moterys rečiau taptų kaltomis dėl nužudymų?

I.: Oiii čia kaip sunku... nevartoti. Daug vartoja, dabar jau jaunimas vartoja, ir ne tik alkoholį. Tai kaip sakiau, nužudymams tas įtakos labai daug turi. Tas pastovus alkoholio vartojimas, arba kaip sakau, kaimuose eina uždarbiauti, kai kur tai net nemoka, o tiesiog už pūslė alaus padaro kažkokius ten ūkio

darbus, suprantat, prasideda tada tas ratelis užburtas, tam ten daržus paravės, kam kažką ir vėl duos pūslę alaus ir tada jų suvokimas tada būna toksai, kad „aš daug negėriau, čia tik pūslė alaus“, na, ta prasme, vanduo, o alus išvis nėra alkoholis, kai kuriu nuomone. Tai va, tas sidras irgi nėra alkoholis, taiga ten tų laipsnių kiek. Bet kai diena iš dienos geria, tai taip ir atsitinka. O kas liečia tų vaikiukų nužudymus, kaip ir žino, kaip ir supranta, kaip ir kiekvieno ta asmenybė... na kodėl tu slėpei, kad tu laukeisi, nes nu dažniausiai, tie paskutiniai kartai, slepia tuos nėštumus, pagimdo tuose tualetuose, uždusina, numeta į kontenerius... tai tas toks suvokimas, kad bijo to pasmerkimo, nes bijo kad ir šeimos nariai nuteis, arba, buvo toks atvejis mamos labai bijojo. Nes buvo pasakiusi, jeigu pastosi tai nužudysiu, bendrai ją labai kontroliavo, tai matyt bijojo labai pastojusi, nes finansai ir kita lyg ir viskas tvarkoj. Nežinau kodėl nenuėjo ir nesusitvarkė [nepadarė aborto], ar neatidavė... nu suprantat, negali įlysti į galvą, tiesiog. Yra tie atvejai, kur su aukštuoju, su teisiniu, dirbo ir nu tokį nusikaltimą padarė... na... neturi ką pasakyti. Viena neturėjo išsilavinimo, kita neturėjo finansu, kita neturėjo paramos, okey, bet tu esi pilnametis ir tau kokie dvidešimt šeši, lyg ir viskas gerai, bet nu būna įsigilini labiau į tą šeimą ir matai kad ne viskas ten „čiki čiki“. Bet negaliu taip bendrai pasakyti, nes vienai trūko to, kitai to, kitam dar kažko. Daug žino, kad gali gi atiduoti, bet ir tie langeliai ne kiekvienoj apskrityje būna, tik tuose didžiosiose miestuose, kiekviename kaime gi nepastatys. Tai va, negaliu vienareikšmiškai pasakyti.

I.: Na taip, suprantu. O tai kaip pačias moteris veikia ta įkalinimo sistema, kokios jos būna išėjusios į laisvę?

I.: Vienareikšmiškai, bet kokį žmogų paėmus, jeigu tave uždarytų... nes laisvės apribojimas yra ko gero didžiausia bausmė. Apribojimas, atskyrimas nuo šeimos, nuo socialinių ryšių. Nes tu viską turi labai ribotai, skambučius tu turi ribotai, susitikimus tu turi ribotai, jeigu yra labai artimas vaikų ir mamos ryšys, tai labai skausmingai priima tuos išsiskyrimus. Būtent su vaikais, ne su tėvais, ne su vyru o būtent su vaikais. Būna dažnai tos savigraužos dalykų, kaip tą padarė, kaip tą padarė. Su laiku ta adaptacija jau veikia, vienas lengviau - stabilesnes, kitos - pažeidžiamesnės, sunkiau priima, kitas labai puikiai įsilieja, kas labai prieštarauja sistemai, oi būna negatyvo labai daug. Tai tas izoliavimas nuo aplinkos, nuo laisvės, atitraukimas nuo to visko. Labai svarbi čia yra disciplina, čia yra nustatytas režimas, metas keltis, metas miegot, signalas piešt, signalas valgyt ir taip toliau ir panašiai. Tai kai žmogus ateina, jus įsivaizduokit, jūsų dienotvarkė pradeda styguotis, septintą keliesi, puse septynių eini valgyt, turi nusipraust, jeigu dirbi, tai eini į darbą, tada grįžti pietų. Bet su laiku įsivažiuoja, bet įvairiai, kartais būna daug to nepasitenkinimo, iš esmės kartais ir nuo to žmogaus priklauso, ar viskas jam duoda ant lėkštutės, būna juokinga, aišku gali juoktis tik pro ašaras, kai žmogus, kuriam trūksta socialinių įgūdžių, prieš įkalinimą gyvenęs labai skurdžiai, čia atsiprausia, čia atsivalgo, atsimiega, atsigauja ir pradeda

karaliauti. Pradeda sakyti, kad per daug reikalavimų čia visokių ir tu pasakyti aišku nieko negali, kartais sau mintyse pagalvoji „jo, jo, kai už krūmų miegojai paupyje, reikalavimų niekam tada nebuvo, nei man nei niekam kitam” (nusijuokė).

I.: O tai kas padeda toms moterims, kurios jau atliko bausmę greičiau prisiderinti prie tos viusomenės, priprasti prie to kito ritmo?

I.: Bausmių vykdymo kodeksas, jaunam nuteistajam paskiria į paprastą grupę, tik atvykusiam. Yra sudaromas individualus planas, kurį tą planą reikia vykdyti, priklausomai irgi ko žmogui reikia, profesijos ar to ano. Jeigu nuteistoji tą planą vykdo, įgyja specialybę jeigu jos neturėjo, įgyją vidurinį išsilavinimą arba bando jį įgyti, nes tas irgi būna nelabai paprasta, eina į įvairiausias programas, pavyzdžiui į socialinių įgūdžių lavinimą, kurių kartais, na ne kartais, o labai dažnai, trūksta, eina į įvairiausias tas psichologinės programas, eina, vykdo įvairias užimtumo siūlomas programas, ten nuo visokio teatro, būrelio. Nu žodžiu ir ta nuteistoji, atlikusi dalį bausmės, viską vykdantį, viską darantį, aišku, turi laikytis nustatytos tvarkos, nedaryti pažeidimų, ta nuteistoji patenka į lengvą grupę, tokia kaip pas mane, nes dirbu su lengvąja grupe ir štai čia pradeda atsiverti visi keliai. Atsiveria tame, kad gauna pokalbiu kiekvieną dieną, kai tada turėjo du kartus per savaitę, kai pasimatymai neprižiūrint pareigūnam iki 24 val. Turėjo vieną, o dabar turi du kartus. Teisė išeiti 8 val. be pareigūno, taip pabūti su savo artimu žmogumi, niekam neprižiūrint, tai yra beprotiškai daug. Atlikus tinkamą laisvės atėmimo bausmės dalį, be pareigūno priežiūros išeiti trims paroms Lietuvos teritorijoje esančius namus, jeigu tu dar dirbi ir turi atostogų tai iki dešimt parų. Tai yra labai daug, žinokit, jos pabaigia vieną trijų parų išvyką ir jau gauni prašymą į kitą, mes einam į komisiją ir vėl mes svarstom. Ta teisė dirbti už pataisos namų ribų, tikriausiai girdėjot UAB „Palink” tas kur centre, dar kitų vietų jau yra, jos grįžta čia tik pamiegoti, galima teikti prašymą ir jeigu komisija patvirtina tai gali eiti į pusiaukelės namus, kur dar didesnė laisvė. Integracija į visuomenę yra tikrai labai didelė, tik reikia labai pačiam norėti, būti motyvuotam ir pačiam imtis veiksmų. Bet kartais pasitaiko, kad ta motyvacija dingsta kažkur, išeina į laisvę, motyvacijos lieka nulis, o tada pagalvoja „o kodėl gi nepabandyt nusižengti”, o kai nusižengia viskas vėl prasideda iš naujo. Ji pasilieka toje grupėje, bet ji negali išeiti iš pataisos namų, ji negali už pataisos namų ribų dirbti, negali aštuonioms valandom išeiti. Tai kaip ir ta motyvacija yra labai didelė, bet reikia pačiam su savimi daug dirbti. Ne šiaip sau sakoma „prie gero greitai priprantama”, tada opa, noriu dar geriau, dar plačiau ir taip toliau ir panašiai. Padeda visi, padedu aš, padeda socialinė darbuotoja, padeda psichologai, padeda įstatymai, tik jų reikia laikytis, tik tiek ir reikia. Tai kas nori, puikiai dirba, remia šeimas, dengia antstolius, kur būna teismo priteisti, kur būna nemažos sumos, po šimta, šešiasdešimt tūkstančių. Tai va, šiandien yra tikrai labai daug padaryta, tik būna tas piktnaudžiavimas. Visą laik reikia priminti joms, kad

tu negali vartoti alkoholio, tu negali vartoti psichotropinių medžiagų, tu negali nusižengti, tu negali gauti administracinių nuobaudų. Būna, sakai, kad negali greitai ir čia „bac“ nusikaltimas apsvaigus, ir lyg būna motyvuota, bet manau kad ta motyvacija kartais būna dirbtinė, kad pasiekti geriau, kad išeiti, bet tokios ir labai greitai paslysta, labai greitai. Ir sako, kad gėda, kaip gėda. Vienintelė gėda kurį turėtų būti tai sau pačiam.

I.: Na taip. čia jau pabaigai, norėčiau, kad įsivaizduotumėt tobulą įkalinimo sistemą moterims, kuriuos padarė nužudymus. Tai kaip ta įstaiga atrodytų, kaip ji skirtųsi nuo dabartinės?

I.: Labai paprastai. Su nuteistuoju dirbti individualiai, kad mažiau to popierizmo būtų, nes būna, kad kartais nori pabendrauti ir negali, nes čia reik parašyti, tą reikia sutvarkyti, ir turi sakyti, kad „atleisk brangioji, negaliu dabar“, bet jai mirtinai dabar reikia su tavim pasišnekėti, aišku į tokias visada stengiuosi reaguoti, bet vėl, yra terminai, tu negali vėluoti į terminus. Antras dalykas, yra labai didelis kiekis nuteistųjų vienam žmogui. Tiek priežiūros pareigūnui, na jie tą priežiūrą vykdo dažnai ir naktį, bet nu dinaminiam specialistam, visi sako „čia iš Norvegijos, Norvegijos paėmėm tą dinaminę priežiūrą, iš Norvegijos mokinamės“. Taip, Norvegijoje vienas pareigūnas dirba su aštuoniais nuteistais, o Lietuvoje su keturiasdešimt, penkiasdešimt, šešiasdešimt, tai apie ką mes čia šnekam. Čia ne dinaminę priežiūrą, mes tiesiog dinaminės priežiūros eilute einam. Tai yra labai liūdna. Nes nu nemotyvuoja pareigūnų, nemotyvuoja algos, dar įvairios destruktivizacijos, alga nemotyvuoja dirbti mūsų šitoj sistemoj. Kažkaip turi žmogus gerai jaustis, tada sako, o, pareigūnai nusižengė, pareigūnai tai tas, tai anas, pažemino pareigūno vardą, nešė, perdavė. Bet jeigu tu ji motyvuosi, tai jis nedrįs grįžti į labai žemą lygį. Bet nu turėtų būti tie kiekiai kitokie, kur galima ramiai atsisėsti, ramiai pasišnekėti, ramiai užsipildyti, ramiai supildyti dokumentus, nes būna visko tiek daug, kad ateini dviem valandom anksčiau, išeini žymiai vėliau, būna kad net savaitgalį reikia eiti ir tiek visko... na, suprantat, neturėtų taip būti, dabar su jumis kalbu, bet mano mintys ten kažkur jau, nes reikia nunešti į viršų direktorei nunešti pasirašyti prašymus, skambučius ir taip toliau ir panašiai. Tai va, taip neturėtų būti. Nes biurokratijos lygis yra kosminis. Čia yra nežmogiški kiekiai, o nuteistųjų labai daug, tada nebelieka produktyvaus darbo, o mes turėtume dirbti su jomis tiesiogiai, reik mažinti tas nereikalingas rašliavas. Sakau, nemotyvuoja mane čia daug kas, bet motyvuoja kad išleidžiu gerą žmogų į laisvę, tikiuosi kad negrįš, labai norėčiau. Nei pataisos namai, nei Teisingumo ministerija mano lūkesčių išvis žlugdo juos, nes aš atėjau pareigūnų ir aš noriu išeiti į pensiją kaip pareigūnė, tai va, visokių tokių, užsiima galva ten, kur neturėtų užsiimti. Bet daugiau... modelis gražus, kiekai turėtų būti mažesni, tikrai pritariu tai nuomonei, kad norit suvaldyti tiek kastas, tiek tas individualesnės grupės, neturėtų būti to bendrabučio tipo kaip yra pas mus. Nes ta kamerine tai praktiškai labai retai būna. Nes tuose bendrabučio tipo kameruose, nu jų

ten būna nemažai ir jos pavargsta viena nuo kitos, nenori į veidus viena kitai žiūrėti ir ta tokia terpė susikuria, geriau, kaip sakiau, kad tų žmonių mažiau būtų, praeidama gal tik susitiktų ar valgomajame, mažiau tos trinties, užimtumo to tokio, organizacijos tos vyriausybės ar nevyriausybės, jos ateina bet ne visada tai turi naudos. Tai va, tik tiek.

Informantė Nr. 2

Interviuotoja: Tai praižiai norėčiau sužinoti kaip Jūs atsidūrėte šituose pataisos namuose? Informantė: Oi net negaliu atsakyti. Prieš tai bandžiau dirbintis, bet manęs nepriėmė, nes buvau per sena, kaip pasakyti, priėmimo taisyklės, pakeitė amžių, tada galėjau patapti pareigūnė. Šiaip vedė mane čia dirbti socialinės garantijos, ankstyva pensija, šiaip buvo įdomu, kas čia vyksta, ką aš čia galiu daryti atėjus.

I.: O jus prieš tai kažkur dirbote?

I.: Jo, dirbau. Dirbau visur, dirbau vaikų darželyje, padirbau policijos komisariate.

I.: Supratau, o tai kiek jau čia turite darbo patirties?

I.: Čia dirbu 22 metus jau.

I.: Tai spėju per tiek laiko spėju teko visko patirti ir pamatyti. Tai norėčiau sužinoti, kas labiausiai patinka šiame darbe ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Tai šiaip kai tik pradėjau dirbti, aš atėjau dirbti prižiūrėtoja, tai darbas tuo momentu buvo įdomu, bet vėliau pasidarė labai rutina, aš pradėjau just, kad savęs čia nerealizuoju, nes aš ne tam mokiausi ir studijavau, kad sėdėčiau 12 valandų, negalėjau išreikšti savęs, nes vykdžiau tiktai apsaugą ir priežiūrą, maniau, kad galėjau iškovoti daugiau. O paskui, kai perėjau į resocializacijos skyrių, buvau specialistė, tada tapau viršininkė, tada kaip ir darbas įgavo prasmę, dirbau iš pradžių su nepilnametėmis, šiaip labai tikėjau, kad galima kažką pakeisti ir galiu kažkam padėti, nors ir ta nuostata išlieka iki dabar tai lieka mano toks variklis darbo, kad jeigu aš nors vienai iš šimto galiu padėti jau bus labai gerai. Jaučiu kad aš esu toje vietoje, kurioje ir turėčiau būti.

I.: O tai su kokiomis problemomis susiduriat dirbant šioje įstaigoje?

I.: Hm... aišku susiduriu su... kaip čia pasakyti... pirmiausia susidūriau su tuo, kad labai pradėjau nešti darbo krūvį į namus, man reikėjo kažkur išsiliesti po visko, man buvo labai sunku atskirti darbą nuo namų. Nes aš pradėjau jausti, kad visas darbo problemas pradėjau nešti į namus, tai reikėjo laiko, kad galėčiau

surasti kaip man to nedaryti. O dabar vėlgi, susiduriu su tuo pačiu, su dideliu darbo krūviu, mažai poilsio, turiu omenyje normalaus poilsio kad atsigautu galva. Daugiau tai nežinau.

I.: Supratau, įsivaizduoju, kad tas gali būti sunku. Mane taip pat domina tos moteris, kurios padarė nužudymus. Gal galėtumėte kiek plačiau apie jas papasakoti, kokios jų gyvenimo istorijos? Kaip jos čia atsidūrė?

I.: Šiaip pas mus pataisos įstaigoje yra sakoma taip, kad tos, kurios nuteistos už nužudymus yra geriausios, nu, atliekant bausmę. Nes tai dažniausiai būna moterys, kurios atlieka bausmę pirmą kartą, nes tokių kaip planuotų, organizuotų nužudymų yra labai nedaug. Pas mus dažniausiai yra artimoje aplinkoje padaryti nužudymai, tos moterys, nu, tu matai, kad gali joms padėti, nes dažniausiai tai yra priklausomybės, alkoholiui daugiausia. Jos nori keistis, jos linkusios keistis, na, iš jų yra jaučiama didesnė motyvacija. Nešneku apie tas, kurios atlieka žiaurius nužudymus, tai yra blaivūs nusikaltimai, bet aišku pradedam žiūrėti nuo ko viskas prasidėjo, kokia kriminalinė linija čia yra, kodėl atsitiko tas nusikaltimas, daug būna tų emocijų dėl emocijų nuvaldymo, čia kartu prisideda tos priklausomybės, arba būna tokių nusikaltimų kur nužudo už nieką, arba už kažką, už psichologinį spaudimą, pačios pastoviai patiria fizinį smurtą. O specifika, nežinau... na man tai yra viena iš tokių lengvesnių industrijų.

I.: Supratau, o gal galėtumėte plačiau papasakoti apie tas moteris, kurios nužudo savo naujagimius?

I.: Tos moterys galbūt išsiskiria tuo, kad procentėliai, iš savo praktikos žinau, yra tik keli nužudymai apsvaigus nuo psichiką veikiančių medžiagų. Dažniausiai tai būna padarant blaiviam, kas dar... dažniausiai tai būna impulsyvūs tokie, neapgalvoti, galbūt nemokėjo išspręsti savų problemų, nesidomėjimas, socialinių įgūdžių stoka sakyčiau, nes kai papuoli į tokią situaciją, jos bijo būti išjuoktos ir nemokėjimas susitvarkyti su problema savo.

I.: Aišku.

I.: Na pagrinde sakyčiau yra mąstymo ir emocinis teroras.

I.: O koks yra santykis tų moterų su išoriniu pasauliu? Kaip dažnai jas lanko, koks yra santykis su artimaisiais?

I.: Nu žinokit labai skirtingai. Netgi gali pasakyti, kad nuo vienu yra nusisukę artimieji, bet būna, kad būnant pas mus, socialinis ryšys atsikuria, bausmės atlikimo metu. O kitos tai pakankamai gerai palaiko. Bet visgi, priklauso kartais dar nu nužudymo motyvo, koks tai amžius buvo, ar tai buvo toks staigus

nužudymas, ar tai, nu, su kankinimais. Bet bendrai, visai gerai bendrauja, kartais būna net palaiko su kitais vaikais, yra pačios tos, kurios labai išgyvena savyje, negu artimieji, nes būna save griaužia labai kai atsisako bendrauti, nes nu galima jas suprasti tokiu momentu.

I.: Aš įsivaizduoju. Man taip pat teko girdėti tokį dalyką, kad moterys, kurios padaro nužudymus, dažnu atveju turi psichologinių sutrikimų. Ką jūs galvojate apie tai?

I.: Kad tuo momentu, manyčiau kad turi sutrikimų, nes sveikas žmogus, to nepadarytų. Taip manyčiau. Arba gali būti pogimdyvinė depresija, ar tai gali būti socialinių įgūdžių stoka, nemokėjimas priimti sprendimo, nemokėjimas laiku užbėgti įvykiams už akių, bet manau kad mąstymo ar kažko kito tai tikrai turi.

I.: O tai kaip galvojate, ką reikėtų pakeisti, kad moterys rečiau darytų tuos nužudymus?

I.: Iš viso, ar prieš vaikus?

I.: Bendrai. Tiek prieš vaikus, tiek prieš partnerius, tiek prieš kitus žmones.

I.: (atsidūsta)

I.: Jeigu Jums bus patogiau, galite išskirti ir atskirai apie kiekvieną pakalbėti. Kaip Jums patogiau.

I.: Tai jeigu ne prieš vaikus, tai manyčiau, kad reikėtų, kad moterys turėtų iš kažkur gauti pagalbos, tiek priklausomybių tiek kitų, kad neprieitų iki tokios būsenos ir nusikaltimo. Suprantama, reikėtų ir patį mąstymą keisti, nes būna, kad labai ilgai kenčia smurtą šeimoje esantį, neturi kur kreiptis pagalbos, čia aišku irgi iš kartos į kartą einančios auklėjimo problemos, kur moteriai svarbiausia, kad būtų vyras, nepriklausomai koks jis ten bebūtų. O už vaikų nužudymus... tai... man iki šiai dienai neaišku, kodėl taip atsitinka, net dabar sėdint ir galvojant, negaliu suvokti, visų tų tokių nusikaltimų, neaišku.

I.: Taip...

I.: Tai va, nežinau.

I.: Aš taip pat įsivaizduoju, kad per tiek metų patirties, buvo tokių atveju, kalbant apie moterų padarytus nužudymus, kur Jums labai įsiminė. Ar yra tokių, ar galėtumėte papasakoti?

I.: Dėl nusikaltimo pobūdžio?

I.: Tiek pobūdžio, tiek bendrai, kas Jums įsiminė ilgam.

I.: Na galbūt vienas toks nužudymas įsiminė, kur vaiką nužudė. Kur buvo nužudytas vienu kartu, bet prieš tai labai ilgai kankinamas, tai tęsėsi metus, kol tas vaikas numirė. Paskui koks čia dar įsimintinas nužudymas vaiko, kur išaiškėjo tik paskui, reikėjo atkasti palaikus, kad įrodyti, kad buvo motinos nužudytas, na paskui atkasus palaikus buvo įrodyta, kad motinos nužudytas. Pati motina įsivaizdavo, kad jo nežudo o ji gelbėja, pati irgi gėrė vaistus ir juos vaikui davė. Tas nužudymas išaiškėjo, kai ji pati save bandė taip pat gydyti ir pastebėjo daktarai, tada jos buvęs vyras manau irgi nenumirė be priežasties, nors jos ir nerado, tai va, išaiškėjo, kad tokiu būdu bandė vaiką gydyti.

I.: O tą atvejį kur minėjot, kad metus kankino, čia irgi su vaistu pagalba ar kaip?

I.: Ne. Ten nuorūkas degino, pririšdavo prie lovos, valgyt neduodavo, skriausdavo, visaip kitaip ir vaikas paprasčiausiai nuo išsekimo nuo pastovaus tokio elgesio nu ir numirė. Vaikų teisės tada aišku visų nesužiūrėdavo ir niekas nesikreipė, niekas nesakė, iš pažiūros negalėtum pasakyti, kad taip darė.

I.: O iš tų partnerių ar kitų žmonių nužudymų, tie atvejai yra panašūs vienas į kitą ar ne?

I.: Jo. Dažniausiai tai būna padaryti alkoholio poveikyje, dažniausiai būna, kad abu vartoja alkoholį ir daug tokiu neplanuotu, netyčinių nužudymų, tiesiog konflikto metu – nužudo. Yra tokių atveju kur iš pavydo nužudo. Ten pas mus viena moteris atliko bausmę, kuri buvo akla, nužudė savo vyrą ir vėliau jo merginą. Nu čia tokie jau iš savo gyvenimo praktikos, kurie įsiminė. Tai parodo, ką gali žmogus kai jisai supyksta, alkoholio poveikį.

I.: Na taip. Man taip pat įdomu, kaip galvojate, kaip veikia pati įkalinimo sistema tas moteris? Kokios jos išeina į laisvę?

I.: Visgi, jeigu vis tiek moteris padarė nusikaltimą turėdama priklausomybių, tai tikimybė, kad ji nebevertos narkotikų ar alkoholio tai... priklausomybė vis tiek išlieka visą gyvenimą. Čia būna tos, kurios sėdi čia dešimt metų, lanko programas, atrodo išeina švarios ir stiprios, sako „ne, nevartosiu“, bet išeina į laisvę ir praranda kontrolę ir jos vis tiek grįžta prie to. Ir atrodo, kad daug dirbama su tuo, bet vis tiek, jeigu žmogus nenori, jis nepasikeičia ir išeina į tapą socialinę aplinką grįžta ir laisvai galima tikėtis naujo nusikaltimo padarymo.

I.: O tai kaip pats laisvės atėmimas veikia tas moteris, Jūsų nuomone?

I.: Tai toks, kurios iki to gyveno socialiai, nu daugmaž, tas tai labai paveikia, vien tas, kad jos būna įkalintos. Labai paveikia jas ir jos bet retai kada grįžta, bendrai pastebėjau, kad tos už nužudymus tai labai greitai grįžta. Jeigu ji, atsitiko ten incidentas, ir ten įvyko kad išgėrė ir įvyko tas konfliktas, tai tos

retai kada padaro dar kažką tokio. Mano, tai nei viena negrižo, kiek teko susidurti. Toks, kurios jau turėjo priklausomybių, jos gali sugrįžti. Nebūtinai jos gali sugrįžti dėl nužudymo, ji gali už sužalojimą sugrįžti, vėl tiesiog dėl alkoholio pasireiškia toks elgesys. Bet vėl gi, ta priklausomybė, į laisvę išėjusi nebedirba...

I.: Na taip.

I.: Tai va, bet nu pastebėjau, kad labai įvairiai čia būna, sunku pasakyti vienareikšmiškai.

I.: Supratau. Čia pabaigai irgi norėčiau Jūsų paprašyti, kad įsivaizduotumėte tobulą įkalinimo sistemą moterims, kurios padarė nužudymus. Kaip ji atrodytų ir kaip ji skirtųsi nuo dabartinės?

I.: Aš pirmiausiai manyčiau, kad turėtų būti, kad visos turėtų dirbti, aišku jeigu su priklausomybėmis tai turėtų tam būti centrui, kad tie centrai gali būti pataisos įstaigoje, bet kad jos turėtų galimybę išeiti ir pabūti laisvėje, kad jos pajustu tą ribą, kiek aš galiu prabūti laisvėje, nevartoti ir atsispirti pagundom. Taip pat manyčiau, kad galėtų artimieji lankyti, nu pati įstaiga turėtų būti didesnė, nu turėtų būti nors tai gamtos kažkokios tai, nes kuo greičiau tu pripranti prie normalaus gyvenimo tuo geriau. Turėtų būti griežtai, bet turėtų būti labai paruošti darbuotojai, kad nebūtų jokio priešiško, nu tiek iš abiejų pusių, nes nu svarbu koks yra darbuotojų požiūris, nu taip pat aišku turėtų būti pats mokymosi procesas kitoks, nes dabar kai turim tik tris specialybes – siuvėja, virėja ir kirpėja. Nu jų turėtų būti daugiau, tada ir pati motyvacija didėja, jos tada galėtų ir geriau integruotis išėję. Nu dar manyčiau, kad jau dalį bausmės atbuvus, kad jos turėtų kažkurį tai laiką pabūti laisvėje, dar prižiūrimos. Ne probacijos tarnybai, kad ten atvažiuoja kartą į savaitę patikrina, bet duoti joms pačiom spręsti savo socialinės problemas o ne viską už jas padaryti. Nes vis tiek turi būti ta integracija ankstesne, jau atliekant bausmę.

Informantė Nr. 3

Interviuotoja: Tai pirma norėčiau sužinoti, kaip Jūs atsidūrėte šitoje įstaigoje?

Informantė: Aš čia dirbu, jau bus keturiolika metų, ištiktųjų visada buvo ir norėjau dirbti kalėjime, nes man buvo įdomu sužinoti dėl ko, išsiaiškinti gal taip geriau pasakyti, kodėl žmonės padaro nusikaltimus.

I.: Pavyko (nusijuokiau)?

I.: Nėra vienos priežasties. (Juokiasi). Jų yra labai daug. Nu iš esmės pavyko, ta prasme, tiesiog buvo įdomu ta žmogaus raida ir veiksmu seka, ane, nu kas buvo iki to pačio nusikaltimo. Kas atveda jas čia.

I.: O jus prieš tai kažkur dirbote, ar po studijų iškarto čia pradėjote dirbti?

I.: Iškarto čia. Aš psychologė nebuvo dirbusi, tada kaip tik stojau į teisės psichologijos magistro studijas, tada pasitaikė darbas čia, tai taip ir išėjo.

I.: Supratau. Tai spėju per tą darbo praktika teko su daug kuo susidurti. Norėčiau sužinoti kas labiausiai Jums patinka šiame darbe ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Iš tikrųjų nu patinka tai, kad tu dirbi su žmonėmis, iš tikrųjų manau pirmiausia tai, kad gydo santykis, nesvarbu kokios tavo pareigos, bet žmogiškumas ir santykis ir nuoširdumas gal apskritai, tai va tokį santykį stengiuosi megzti su nuteistosioms, kai čia vien dirbau, tai neįkalinimo įstaigose turiu labai mažą praktika, tai man sunku įvardinti kažkokius tai skirtumus, tai va, tai turbūt pats santykis, nes nu pats darbas nėra tikrai monotoniškas, nėra tokios labai rutinos, ta prasme jisai yra labai įdomus ir tikrai nebūna nuobodus, nes žmonės, o mes skirtingi. O problemos, tai problemos tai pas mus šiandienai yra ta, kad iš tikrųjų yra mažai darbuotojų, tai tikrai yra dideli darbo krūviai, kas kartais atneša perdegimą natūraliai, gal yra tam tikri sisteminiai dalykai sakyčiau, nes tai yra struktūruota aplinka, yra hierarchija didelė, ten planai visokie ir taip toliau, tai tas teorinis mąstymas labai dažnai skiriasi nuo tos praktikos, kokia ji gali būti. Nu bet, kaip čia pasakius, gal čia tokios globalesnės problemos sakyčiau, gal jos kada ir išsispres.

I.: Na tikėkimės. Dabar norėčiau daugiau sužinoti apie moteris, kurias padarė nužudymus. Kaip galėtumėte jas apibūdinti, kokios yra jų gyvenimo istorijos?

I.: Na jeigu kalbant apie smurtą artimoj aplinkoj, tai konkrečiau sugyventinių ar partnerių nužudymus, tai kažkada esu skaičiavusi, tai kažkur nuo 80 iki 90 proc. jos buvo patyrusios ir dažniausiai ilgalaikį smurtą, labai dažnai vyrauja alkoholis, na, beveik praktiškai visais atvejais, taip pat labai žemas moters savivertės labai, įvairių baimių daug labai turi, pažeidžiamumą didelį, dėl ko toksiški santykiai, priklausomi santykiai ir aišku tos vaikystės patirtys jos labai dažnai būna kažkuo labai panašios, ten ar be tėvų ar smurtas vaikystėj ar priklausomybės vaikystėj.

I.: O tais atvejais, kai ne partnerio nužudymai vyksta, vaikų pavyzdžiui. Ar čia panašūs veiksniai dominuoja?

I.: Na čia dar skiriasi vaikų pobūdis, na kai gimdymo metu tai, retai kada būna kokia priklausomybė, nu tas dažnai, kartais čia nesigilinkit, nes nu statistiškai aš Jums nepasakysiu, tų skaičių, na bet būna slepiama nuo partnerio, tai vėl gi, ten būna tie santykiai kažkokie su vyru, kartais gal būna priklausomybė, na jeigu jau didesnių tokių vaikų, tai mes atveju tokių turime labai mažai, tai gal sunku

vertinti tada, jie jau tokio šablono jau tokio nėra, kaip su artimoje aplinkoje, konkrečiai sugyventinis. O jeigu tai būna draugo, draugės tiesiog nužudymas, nu tai alkoholis, konfliktai, sugėrovai dažnai kokie ten būna.

I.: O yra kažkokių atvejų, kalbant apie moterų nužudymus, kurie Jums labai įsiminė?

I.: Na visos jos skaudžios. Turbūt sunkiausia yra dirbti su vaiku nužudymais, kai yra teistos už vaikų. Bet manau, kiek jos bando neparodyti, bet pas jas yra didžiulė kaltė. Tik vėl, tai yra aplinka kur kaip sakau atstovėti save, ane, tai čia nelabai gali, jų čia gyvena daug, tos intrigos, nu tos subkultūros kaip tokios tai nelabai yra, kaip pas vyrus, bet vis tiek yra tokie konfliktai tarp moterų, ane. Tai joms pačiom yra labai sudėtinga, ta kaltė, nors kartais neatrodo, mes to net nepamatytume, bet jos iš tikrųjų nešioja labai didelę kaltę. Tai su toms emocijoms joms būna jas priimti ir jas susitvarkyti būna labai sudėtinga. Gal aš vienos kokios nors istorijos neišskirčiau. Bet kas man sunkiausia, tai gal seksualiniai prieš vaikus, ane, bet ir nužudymai, bet ir tai kažkuria prasme, daug kas priklauso nuo aplinkybių.

R.: O tai koks yra santykis tų moterų su išoriniu pasauliu? Kaip dažnai jas lanko, kokia yra kontakto svarba toms moterims?

I.: Na, įvairiai būna, gal konkrečiai būrio viršininkė kiek žinau pas jus buvo, ji galėtų daugiau papasakoti, bet jeigu turi šeimas, tai bendrauja, bet būna, kad jos neturi nieko. Būna kad vaikų neturi, arba būna kad tie vaikai jau didesni, nes nu tie kur artimoj aplinkoj, tai jos būna vyresnio amžiaus, nu kažkur keturiasdešimt ir daugiau imkim, rečiau būna jaunos, na tai jeigu turi vaikų, tai būna įvairiai, kai kurie palaiko, kai kurie nususuka, būna kai visai nieko neturi, jokio artimo, nu jeigu net ir tėvai mirė tai labai įvairiai.

I.: O tai kaip veikia tas moteris, kurios nieko neturi, niekas jų nelanko?

I.: Sunku. Pirmas dalykas jau dėl buvimo čia joms sunku yra, jaučiasi vienišos, tas jas veikia labai, gal net geriau neturėti, negu nuo tavęs atsisuktų, ane, tai vėl gi, kaltė, gėda, tai joms sunkiau išbūti, bet jeigu santykį palaiko artimieji ir ta šeima nėra asociali kažkokia, tai yra labai svarbus veiksnys prieš nusikalstamą veiką.

I.: O būna atveju, kai šeimos nariai nususuka nuo moters po nusikalstamos veikos padarymo?

I.: Irgi sunku. Būna kad šeima tiesiog supyksta, kad padarė nusikaltimą, kad gėda, bet būna papyksta bet nu vėl atsinaujina tie santykiai. Bet būna kad nususuka visai. Daug labai tų istorijų ir imti sudėti į vieną būtų labai sunku, nes kiekvienas atvejis yra individualus, bet tam tikri panašumai pasitaiko.

I.: Supratau. Man teko girdėti ir tai, kad moterys, kurios padaro nužudymus, dažnai turi psichologinių sutrikimų, ar sutinkate su tokiu teiginiu?

I.: Na aš ne psichiatras, negaliu diagnozuoti, bet iš psichologinių problemų tai jos savivertės, pasitikėjimo savimi, impulsų kontrolės gali būti, priklausomybės vienareikšmiškai, dažnai pažeidžiamos būna, nes visgi, tas ilgalaikis smurtas padaro savo žalą.

I.: O vaikų nužudymo atvejais, tas pats būna?

I.: Galbūt panašios. Visgi, žiūrint kokių, nes būna kad ir vėl tie vyrai figūruoja, bet jeigu vat gimdymo metu, tai gal jos nėra tokios aštrios, bet ir nėra tiek stiprios, taip gal pasakyčiau.

I.: O pasitaiko, kad ateina čia moterys, turinčios pogimdyvinę depresiją?

I.: Taip, ir netgi diagnozuotos oficialiai, bet pas mus Lietuvoj su psichikos sveikata suprantam kaip yra, bet manęs yra ir draugai klausė, kaip tu gali dirbti, ir ištiktųjų, kai tu paklausai, tai supranti, kad taip, būna ir pogimdyvinės depresijos, kas yra liga ir labai rimta liga, kas gali iššaukti tokius veiksmus neadekvačius.

I.: O tai kaip sekasi būti toms moterim su tokia diagnozė įkalinimo įstaigoje?

I.: Jeigu apie vaikų nužudymus, tai taip, yra tam tikras santykis tarp nuteistųjų, bet ir elgesys gali sulaukti replikų kažkokių, gali sulaukti kažkokių tai patyčių, bet labai priklauso, kaip ji pati čia elgiasi, kiek ji reaguoja į tai, bet jos čia mokosi to, atstovėti, išmokti nekreipti dėmesio ką čia žmonės kalba, tai va, čia priklauso kaip tu pati su tuo dirbi. Kiek to atsparumo turi, tai čia daug nuo šito priklauso.

I.: O tai kaip galvojate, ką reikėtų pakeisti mūsų visuomenėje, kad moterys rečiau darytų nužudymus?

I.: Geras klausimas.

I.: Tai prašau, gali pagalvoti, turime laiko, tikrai niekur neskubu (nusijuokiau).

I.: Tai čia man rodos reikėtų kalbėti apie pačią vaikystę, ane, nuo to kaip aš auklėjau savo vaiką, nes dabar pas mus yra dar tą tarybų karta, kur smurtas buvo norma, nes ta pati moteris už nužudymą vyresnio amžiaus sako „aš pati kalta kad mane mušė“, tai va, tai čia tikriausiai jau yra laikmečio dalykai, ir aš manau, kad jeigu kiekvienas iš mūsų po mažu tapsime sąmoningesni, savo vaiką auklėsime sąmoningiau, nes dabar tas smurto ratas kaip ir užsidarinėja, šiek tiek. Kitas dalykas, tos pačios priklausomybės, tai yra norma, gėrė visi, ar čia net girti vairuodavo, bet vėlgi, reikėtų ugdyti sąmoningumą. Keisti požiūri į tuos pačius psichologus, nes iš tikrųjų jie padeda, kur prieš dvidešimt metų eidavo tik durniai o dabar jau beveik visi. Ar tarp tų pačių vyrų labai jaučiasi „tu neverk“, ir čia turbūt tie dalykai, ir jeigu

kiekvienas iš mūsų tapsime sąmoningesni, mes ir ūdysime geresnę visuomenę. Tai kad jų nebus, tai bus, vis tiek. Ir ta pagalba, va, yra tikrai daug institucijų kurios padeda, bet labai dažnai tai būna popieriai, ta prasme ta pagalba ne visada būna tikra, taip gal pasakyčiau, apskirtai tos biurokratijos yra labai daug, ir tie specialistai, tose pačiuose vaikų teisėse gali dirbti, turėtų būti atranka, turėtų būti mokymai, kas gali dirbti, kaip gali dirbti, tai čia jeigu taip plačiau žiūrint. Nes tikrai, kartais, lyg ir yra tos pagalbos, bet kartais ji nėra kokybiška iš tikrųjų.

I.: Taip. Čia jau pabaigai, norėčiau kad įsivaizduotumėte tobulą įkalinimo įstaigą moterims, kurios padarė nužudymus. Kaip ji atrodytų ir kaip ji skirtųsi nuo dabartinės?

I.: Tik nužudymus ar apskritai?

I.: Nužudymus.

I.: Šiaip žinokit, mes pagal nusikaltimą nelabai skirstom, aš pavyzdžiui klausiu nusikaltimo tik dėl to, nes yra tam tikri niuansai ir aš žinau ko toliau reikės klausti. Bet tų nuosprendžių aš neskaitau, tegul jos man pačios papasakoja ir matysiu ar jos man meluos ar ne. Bet dažiausia problema, šiai dienai, yra tai, kad jų gyvena daug, nes tikrai manyčiau, kad jos turėtų gyventi po vieną, nu gerai, maksimum po dvi, nes jos čia neturi kur pabūti vienos, jos neturi kur paverkti. Nes visur yra žmonės, visi jie stebi, kalinčios, darbuotojai, dabar yra dar tie vaizdo registratoriai, tu jauti nuolatinę įtampą, turi galvoti, ką sakai tam, ką sakai kitam, tiesiog ji nuolat turi būti budri. Ir tas žiauriai išvargina, ir neturi tos vietos kur gali pabūti viena, nes nuolat chaosas. Tai pradžiai pakeisčiau tai, kad turėti savo erdvę, savo kampą, kur galiu aš viena pabūti, surikiuoti tas mintis. Dirbančių žmonių kiekį didinti, ypač profesionalų, nes visgi, užmėgsti kokybišką santykį su dviem šimtai, nu, tai pati suprantat, kad tai yra praktiškai neįmanoma, nes gydo santykis. Tokiu būdu dirbi ne per kiekybę, o per kokybę. Nu tai tiek, programų mes turim, manyčiau, kad jos yra pakankamai geros, gal tokiam smurtiniam konkrečiai neturime, tai gal gali būti daugiau programų, bet reikėtų žmonių, kurie jas vestų. Bet tai turėtų būti atranka, kas eina čia dirbti, nes kartais tas darbuotojas gali būti baisiau, nei pats nuteistasis.

I.: O tai kiek psichologų yra dabar pataisos namuose?

I.: Aš.

I.: Supratau...

I.: Nu mes turime vieną psichologę vertintoją psichologę, kuri daro nusikalstamo oasīs'ą, tai ji šiek tiek man padeda, tai esu aš ir šiandien priėmėm dar vieną. Nes čia yra moterų, kurios areštuotos, tai tiesiog nuo gatvės paimitos, tai būna tos krizinės situacijos, savęs žalojimo, bet ką galiu pasakyti, kad už

smurtinius nusikaltimus sėdinčios moterys, yra mažesnė rizika, kad save žalos, retai būna, kad save žaloja. Ir jos šiaip būna geriausiai besielgiančios moterys, ypač jeigu to vyresnio amžiaus, tai su jomis išvis jokių problemų nebūna, tarkim lyginant su narkotikų ar vagystėmis.

I.: O gal dar kažkokių skirtumų pastebėjote?

I.: Nu čia gal dar su alkoholiu susiję, susiję vienareikšmiškai su toksiškais santykiais, jos yra uždaresnės. Vienas dalykas, kas susiję su alkoholiu, kai sunku pripažinti, nes tai būna toleruojama, nes su narkotikai, tai kai vartoji, tai jau būna aišku, o su alkoholiu tai. Vėlgi, jos būna uždaresnės, sunkiau atsiveria, kas matyt būna toksiškų santykių pasekmė, šiaip imant artimą aplinką būtent, tai gal tą taip išskirčiau.

Informantė Nr. 4

Interviuotoja: Tai pradžiai norėčiau sužinoti, kaip atsidūrėte pataisos namuose?

Informantė: Ta prasme, kaip pradėjau dirbti?

I.: Taip

I.: Nu paprastai, baigiau mokslus, iš tikrųjų dirbo pažįstama čia nu ir atėjau.

I.: O prieš tai kažkur dirbote?

I.: Ne, čia mano pirma darbo vieta.

I.: O kokias studijas esate baigusi?

I.: Šiaulių universitete (prastai girdėjosi).

I.: O tai kiek laiko čia jau dirbate?

I.: Trisdešimt metų.

I.: Oi tai ilgą darbo stažą turite. Tai norėčiau sužinoti, kas labiausiai patinka šiame darbe ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Nu tikriausiai labiausiai patinka tai, kad reikia bendrauti su žmonėmis. Bendravimas su žmonėmis visą laiką man patiko, nu dar noras jiems padėti, nes nu visą laiką galvojau kad dirbsiu su žmonėmis ir dirbsiu kažkokį socialinį darbą. O problemos, nu tai aišku vėl problemos dirbant su žmonėmis yra, kylantys kažkokie nepasitenkinimai, nu kylantys iš tų pačių žmonių kažkokie tai konfliktai.

I.: Supratau. Dabar norėčiau kiek įsigilinti į moteris, kurios padarė nužudymus. Kaip galėtumėte jas apibūdinti, kokios jų gyvenimo istorijos?

I.: Nu šiaip, apie nuteistas, kad išskirti, kad ten viena padarė nužudymus, o kita padarius kažką kitą tai tikrai taip nėra, nu anksčiau su bylom kiek dažniau teko susidurti, o dabar net išvis galiu nežinoti už ką ji yra teista. Tai tokio išskyrimo, tai negaliu net ir pasakyti, nu o gyvenimo istorijos, tai nežinau, tai jų gyvenimo istorijos, tai gal tada reiktų apklausas su jomis daryti, nežinau ar net turiu teisę pasakoti kažkokią įstrigusią istoriją, vis tiek tai yra individualūs pokalbiai, tai paprasčiausias konfidencialumas.

I.: Sutinku, tačiau tame pačiame internete yra prieinami visi nuosprendžiai, kur yra pateikta daug informacijos, tik suprantama, vardas, pavardė ir kita asmeninė informacija yra užslaptinta, bet jie yra prieinami kiekvienam žmogui.

I.: Nu bet kaip jus ir sakot, jie yra užslaptinti, tai aš papasakoti, žinokit, nelabai galiu.

I.: Supratau. Tai tada norėčiau sužinoti Jūsų nuomone, kas paskatina moteris padaryti nužudymus?

I.: Nu priklausomai koks nužudymas. Ar tai nužudymas vyro ar tai bejėgio kažkokio asmens. Tai jeigu vyro, tai tikriausiai smurtas šeimoje aš įsivaizduoju, arba alkoholis, nu gali būti ir ne alkoholis, gali būti ir narkotikai. Nu tai girtavimas, smurtas, tai va tokie dalykai, tai būna arba ją nužudo arba ji nužudo. Tai va tokie nužudymai, nes kažkokių planuotų nužudymų yra labai nedaug, kažkokių rezonansinių tai dabar net neprisiminčiau.

I.: O tais atvejais, kai nužudo bejėgį asmenį, pavyzdžiui vaiką, naujagimį. Kokios čia priežastys yra Jūsų nuomone?

I.: Aišku čia gali būti ir girtavimas, bet manau čia dažniau, nežinau, psichologinės tų moterų problemos, net neįsivaizduoju, nes nu turi jos tą galimybę vaiką atiduoti, gali gi į tą langelį atiduoti, aišku, čia gali būti ir alkoholis, kur išgėrus nesupranta ką daro, bet matyt kad ir psichologinės problemos kažkokios. Ypač jeigu net ir slepia tą nęstumą, ir supranta kad tai bus, tai kodėl nesupranta, kad tą vaiką gali atiduoti. Bet net neįsivaizduoju, kas jų galvose darosi.

I.: Bet būna, kad gyvenančios kaime, nelabai turi galimybės atiduoti į tą gyvybės langelį.

I.: Na taip, jos bijo ką kiti pagalvos, tai taip ir išeina, bet nu kažkas su jų galva ne taip, kad gali savo vaiką nužudyti.

I.: Na taip. Gal žinote, koks yra tų moterų santykis su išoriniu pasauliu, kaip dažnai jas lanko, kas lanko?

I.: Nu suprantat, kaip aš ir sakiau, neskirstau, kad tą už vaiką, ta ne už vaiką, bet bendrai kalbant, tarp nuteistų moterų, kad kai jos atsisėda, jos atsisako, jos vyras atsisako, šeima. Nes jeigu vyras sėda, tai ta

moteris tokia labiau ištikima, lanko jį ir panašiai, bet kai moteris atsisėda, tai dažnai, nu nedažnai, bet būna, kad vyrai jų atsisako. Bet nežinau, priklauso spėjau, koks buvo santykis su jais laisvėje, bet ir čia lanko ir vyrai, ir artimieji, įvairiai žinokit.

I.: Man dar teko girdėti tokį dalyką, kad tos moteris, kurios padaro nužudymus, dažnai turi psichologinių problemų. Ką Jus galvojate apie tai?

I.: Nu žinokit, apie tuos psichologinius dalykus aš gal nelabai nusimanau, čia reikėtų jau su psichologe kalbėti, bet ką aš žinau, čia yra įtaką viso gyvenimo tikriausiai, ir vaikystės, ir jaunystės, ir auklėjimo, ir alkoholis, ir psichologinės problemos. Nes viena moteris mušama paims nusisuks ir išsiskyrus su šituo vyru, o kita kentės ir daeis iki to, kad arba ją nužudys arba ji nužudys jį. Bet taip, tikriausiai ir nuo charakterio savybių priklauso ir nuo visko.

I.: Na taip. Man taip pat būtų įdomu sužinoti, kaip galvojate, kaip pati įkalinimo sistema veikia tas moteris, kokios jos būna išėjusios į laisvę?

I.: Žinot, įkalinimo sistema veikia žmogų taip, kiek jis nori priimti tą pagalbą, šiaip visos sistemos veikia. Jeigu tu nori mokintis mokykloje, tai tu mokinsies ir viskas bus gerai, tai čia tas pats, jeigu tu nori, ir svarbiausia yra suprasti, kad tu turi problemų ir tada prašyt tos pagalbos, tai tada viskas gerai, bet jeigu tu atėjai, ir galvoji kad čia ne tu kaltas, ten jis pats prisiprašė, kad jį nužudyčiau, tada ir tos pagalbos nebereikia, ten nužudžius išgėrus, bet „nieko tokio, aš buvau tik biški išgėrusi“, tai jeigu ji supranta, kad ji padarė kažką ne taip ir jai reikia pagalbos, tai tos pagalbos čia, mano nuomone, yra apstu. Bet jeigu ji nesupranta, nu tai per prievartą, aišku pas mus čia yra ir tos prievartos elementas, tu turi dalyvauti, turi eiti, ypač jeigu nori lygtinai išeiti, tai per ta prievartą kartais būna ir nušvinta, kad gal man reikia tos pagalbos. Tai aš taip manau, kad jeigu žmogus nori pagalbos, tai jis ją gaus, jeigu ne, tai būna prievarta nepadedama.

I.: O tai gal žinote, gal turite nuomone, su kokioms problemom susiduria tos moterys, kai jau išeina į laisvę? Kas trukdo resocializuotis?

I.: Nu žinote, dažniausiai tos moterys, teistos už nužudymus, teisiamos ilgom bausmėm, tai jeigu ilga bausmė, tai socialinių ryšių praradimas, ta aplinka, tu sėdi vienokioje aplinkoje, jeigu tu išeini po dešimt metų, tai visa aplinka pasikeitė, man pasakojo, kad ten prasėdėjus aštuonis metus, nežino ko griebtis, kas kaip vyksta, ta izoliacija aišku duoda neigiamus dalykus, žmogaus psichikai, nu apskirtai, nu sunkiau resocializuotis, bet nu jeigu ji suprato, kas blogai, tai nu ji išeina, manau kad resocializuojasi puikiai, bet nu jeigu vartojo alkoholį ar narkotikus, ji vėl grįžta į tapąčią aplinką, tai vėl viskas kartojasi iš naujo, bet tos, kurios teistos už nužudymus, tai tokio pakartotinumą yra labai retai, kad vėl atvažiuoja už tą patį

nusikaltimą, aš per visą savo darbą čia gal žinau, tris kokias. Tai čia už nužudymus, bet už smurtą, tai taip, gal kiek dažniau kartojasi ir jos vėl čia papuola, bet už nužudymą, labai retai.

I.: O tai kodėl galvojate taip yra?

I.: Nu nežinau, šiaip tie nužudymai nebūna ten suplanuoti nei kažkas, tiesiog ten girtavo, smurtas ir taip atsitinka. Tai gal šiaip kai išeina, nebūna tokios jau aplinkos, kad ten vyras muštų ją ar kažkas tokios. Nežinau, negaliu vienareikšmiškai atsakyti.

I.: Na taip, suprantu. Čia pabaigai ir norėčiau Jūsų paprašyti, kad įsivaizduotumėte tobulą įkalinimo įtaigą moterims, kurios padarė nužudymus. Kaip ji atrodytų ir kaip ji skirtųsi juo dabartines?

I.: Nu kažkaip kad išskirti vien moterims, kurios nužudė, tai labai sunku, nes jos nesiskiria niekuo realiai, bet nebent bendrai kalbant, tai turėtų jos gyventi po vieną, turėti savo vetelę, tai kad nori gali išeiti bendrauti su moterim, turėti tam kažkokią erdvę, bet ir turi galimybę viena būt, gyvent ne po dvi, o po vieną. Tai jeigu nori atsiriboti nuo nemalonios situacijos, turi tam galimybę turi, išeit ir nebendrauti. Aišku, turėtų būti įdarbinimas, visos moteris turėtų dirbti, nebent negali fiziškai, dėl sveikatos. Nes nu turi būti ta rutina, tu eini į darbą, eini į mokyklą, jos laisvėje to neturėjo, ir tai jos gali atrasti čionai. Tai, kad tu turi ryte keltis, eiti į darbą yra gerai ir nėra kažkoks siaubas. Aišku, turėtų būti įvairūs čia užsiėmimai, psichologiniai ir tas darbas su tuo žmogumi turėtų būti toks individualus, patys darbuotojai turėtų turėti psichologinių žinių, nes nėra taip paprasta pakeisti žmogus elgseną ir požiūrį į savo tą gyvenimą. Ir dabar, kai turi po penkiasdešimt žmonių vienas specialistas, tai yra neįmanoma pakeisti. Aišku, galėtų tai būti ir išsilavinimo siekimas, ne tik darbas, ar programos dėl priklausomybių, labai skirtingai ir individualiai.

I.: O dėl pačio personalo gal kažką keistumėte?

I.: Nu dėl personalo, tai padaryčiau taip, kad vienam po dvi tris moteris tektų, aš nekalbu apie saugumo valdymą, bet socialiniai darbuotojai. Aišku, gal per daug čia noriu, nu sakykim po penkias moteris kiekvienam, aš žinočiau ką jos daro, kokios jų problemos, pats santykis būtų geresnis ir artimesnis. Ir pats personalas turėtų būti apmokytas, nu nes kartais trūksta tų žinių, nes nu prieš dvidešimt metų, darbo reikalavimai buvo išvis kitokie, darbo specifiška buvo kita, nereikėjo tų programų žinoti nei nieko, bet dabar viskas keičiasi, išsilavinimo specifiką turėtų būti kitokia, su psichologinėmis, socialinėmis žiniomis, kad žmogus mokėtų vesti kažkokius užsiėmimus, atpažinti rizikas, mokėtų kontaktą užmegsti.

Interviuotoja: Tai pradžiai norėčiau sužinoti, kaip atsidūrėte čia, pataisos namuose? Kaip pradėjote čia dirbti?

Informantė: Nu tiesiog darbo birža pasiūlė, tai atėjau ir viskas.

I.: O prieš tai kažkur dirbote?

I.: Ne.

I.: O esate pabaigusi kažkokias studijas?

I.: Klaipėdos universitetą.

I.: O tai kiek laiko čia jau dirbate?

I.: Dvidešimt metų.

I.: Tai norėčiau sužinoti kas Jums labiausiai patinka šiame darbe ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Oi nežinau ką atsakyti, nu problemos tai visos išsprendžiamos iš tikrųjų, nėra čia kažkokių problemų kurių negalima išspręsti, jeigu ir būna kažkokia problema ji išsprendžia. Bet nežinau ką atsakyti į tai, kas čia patinka, tiesiog dirbi ir viskas. Pradžiai gal buvo įdomu, nes nei esi čia buvęs, nei ką, viskas įdomu, viskas nauja.

I.: Supratau. Man taip pat būtų įdomu sužinoti apie moteris, kurios padarė nužudymus. Kaip galėtumėte jas apibūdinti, kokios jų gyvenimo istorijos?

I.: Nu labai įvairios jos čia yra, labai daug yra tų, kurios savo vyrus ar sugyventinius nužudo, tie vyrai tas moteris dažnai mušdavo, tai nieko keisto kad vėliau nužudo jį. Nesusimąstydavo ji anksčiau išeiti, jį palikti, nu ir gaudavosi kad vieną dieną neiškenčia ir taip atsitinka. Nes apie vaikus tai ten jau visai kitos istorijos, čia gal labiau Jums psichologė pasakytų kodėl jos taip padaro, nes mes su jais tie nebendraujam kad galima būtų sužinoti visas tas priežastis, mes tiesiog jas prižiūrim ir tiek. Tai tiek kiek jos pasipasakoja, kiek jos nori pasipasakoti tiek ir žinai. Nes mes tai nesigiliname į tai, ką jos padarė, mūsų kitos darbas. Kiekvienas iki to kažkokį kelią ėjo, ar buvo priklausoma nuo alkoholio, ar nuo narkotikų, aplinka įvairi, ar be tėvų užaugę, ar tėvai smurtavo prieš ją ir tiesiog viskas susideda į vieną ir taip gaunasi gale, kad padaro nužudymą. Iš tikrųjų labai panašios visos tos istorijos.

I.: O tai gal yra istorijų, kurios Jums įsiminė per tuos dvidešimt darbo metų?

I.: Žinokit jau niekas nestebina mane [juokiasi]. Tik aišku keista, kad čia būna vienetiniai atvejai, nu retai jos grįžta čia.

I.: O tai tų moterų elgesys, išsiskiria kažkuo nuo kitų?

I.: Aš net pasakyčiau, kad jos yra sukalbamiausios, nežinau kaip išsireikšti, jos ir dirbti nori, motyvacijos daugiau turi, tiesiog tos aplinkybės, pas tas moteris buvo prastos, reta ta kuri nedirbtų ar kitaip savęs nerealizuotų, tokios dažniausiai mėgsta dar mėgsti, siūti ar dainuoti, čia įvairiausių talentų atsiranda iš tikrųjų, bet tiesiog pas jas tokios gyvenimo aplinkybės, kad atsirado pataisos namuose. Jeigu būtų aplinka kitokia, gal ir visai kitaip pas jas būtų.

I.: O gal žinote, koks yra santykis tų moterų su išoriniu pasauliu? Kaip dažnai jas lanko, kas lanko?

I.: Tai jeigu palaiko santykius su artimaisiais, tai lanko. Dabar gerai, kad būna galimybė nuotoliniu, nes pas kai kuriuos būna problema atvažiuoti, nes žinokit internetu tai daug lengviau, nes būna kad ir artimieji užsienyje gyvena, o čia nereikia niekur skirsti nei nieko. Nes čia irgi reikia derinti, kada gali susitikti, kiek joms tų susitikimų priklauso, dabar tas palengvino iš tikrųjų.

I.: O yra tokių moterų, kurios padarė nužudymus, kur nususuko artimieji nuo jų po to, kai jos pateko į pataisos namus?

I.: Būna, bet dažniausiai tai būna toks momentinis, nes nu vis tiek jos ne viena ir ne du metus čia būna, praeina laiko ir jie pradeda bendrauti, nes kad visai niekas nelankytų čia vienetai. Nes pradžioj, tai aišku, supyksta, bet nu, kaip sako, laikas gydo. Gal pačios supranta, kad blogai padarė, gal atsiprašo, nu bet vis tiek, yra laiškai, gali paskambinti, būna, kad nekelia, tada per kitus bando susisiekti, joms reikia to bendravimo iš tikrųjų, su kažkuo gi turi išsikalbėti.

I.: Na taip. Man taip pat teko girdėti, kad tos moterys, kurios padaro nužudymus, dažnai turi psichologinių sutrikimų, psichologinių problemų. Ką Jūs manote apie tai?

I.: Na, iš tikrųjų, tokio dalyko nedarysi neturėdamas kažkokių sutrikimų, blaiviai mąstydamas, gal reikėtų joms tiesiog atsitraukti, o ne kažką pastumti ar įsmeigti peilį. Nu tai kažkas yra ne taip jų galvose. Bet man nėra tas svarbiausia, man svarbiausia, kaip jos čia elgiasi, ar dalyvauja visur, ar nesipyksta, nu kad pradėtų tiesiog keistis, nes išeiti vis tiek reikės, nes tos durys vis tiek atsidarys ir reikės kažkaip gyventi, tai man tas aktualu.

I.: O tai kaip galvojate, ką reikėtų pakeisti, kad moterys rečiau darytų nužudymus?

I.: Oi nežinau, čia jau stiprybės reikia [juokiasi]. Gal kokias nors programas švietėjiškas, nu bet ne visoms padeda, bet nu gal per televizorių ar kažkur, kokių nors laidų, kad jos nu, žinotų tą informaciją, kad jeigu bėda kažkokia, kad gali kur nors kreiptis, nes nu atrodo, kad tas internete viskas yra, bet toms

vyresnioms, kur ir sudaro mūsų daugumą nužudymų, tai joms būna sunku net prisijungti prie tų pokalbių internete, tai reikia joms paaiškinti. Tai reikėtų gal per platesnį tinklą, gal joms televizorius labiau priimtinas, kažkokias laidas švietėjiškas, kad veiktų, kai yra kažkoks smurtas, gal su pavyzdžiais kažkokiais, nes pastebėjau, kad joms labiau viskas suprantama, kai pateikiami pavyzdžiai, ne kažkoks moralizavimas, bet va kažkas iš patirties papasakoja.

I.: Supratau. O tai Jūsų nuomone, kaip tas moteris veikia įkalinimo Sistema, kokios jos būna išėjusios į laisvę?

I.: Nu per tiek metų sėdėjimo, aišku kad veikia, gerai, kad kai kurios į pusiaukelę yra perkeliamos, nes tada gali laipsniškai integruotis, nes jeigu tiesiog vat atidarai duris ir sakai „eik“, tai aišku kad sunku. Prasėdi kokius dešimt metų, tai viskas pasikeičia per tiek laiko, nu tai spėju joms labai sunku būna. Aišku, yra tos programos, savanoriai ateina, dirbama su jomis, nes nu labai didelis skirtumas, nuo to, kai aš įsidarbinau ir kaip yra dabar.

I.: O tai kaip buvo, kai tik įsidarbinote?

I.: Nu tiesiog buvo sausa priežiūra, kad svarbiausia, kad nepažeistų dienotvarkės. Vėliau ta dinaminė priežiūra atsirado, jos kažkaip pačios labiau suartėja su darbuotojais, jau sako „tu esi mūsų prižiūrėtoja“ [šypsosi], nu gal joms tiesiog to stabilumo reikia.

I.: O tai kaip galvojate, su kokiomis problemomis susiduria tos moterys, išėjusios į laisvę?

I.: Nu sunkiausia gal įsidarbinti, nes jeigu yra šampas, tai viskas. Tai jos tada stengiasi, kad nesužinotų kai darbinasi, kad kolektyvas nežinotų, ten girdėjau istoriją, kad kai įsidarbino, tai viskas buvo okey, vėliau kažkaip jos ten sužinojo, tai kai sužinojo, tai visiškai kitaip pradėjo bendrauti, visas nusistatymas į žmogų keičiasi. Dar sunkiau įsidarbinti, tai toms, kurios neturi gyvenamosios vietos, tai tos kur po dešimt metų prasėdi, išeina ir nežino, kur eiti, kur kreiptis. Bet nu bendrai, tai tie pamatiniai, kad turėtum darbą, kad turėtum bustą, nu kad turėtum už ką kabintis.

I.: Na taip. Čia pabaigai norėčiau kad įsivaizduotumėte, kaip atrodytų tobula įkalinimo Sistema moterims, kurios padarė nužudymus? Kaip ji skirtųsi nuo dabartinės?

I.: Nu ir klausimas (juokiasi). Nu nežinau, bendrai, čia moterims per maža erdvė yra, čia yra bendrai problema visoms, ta trintis visada yra.

I.: O tai personale gal kažką keistumėte?

I.: Nu tai čia ateina dauguma moterų, nu bet nemanau, kad čia personalas būtų prastas, visi stengiasi. Gal dar pasakyčiau, kad daugiau užsiėmimų turėtų, nes nu mes tai matėm tą norvegišką projektą, tai toli gražu [juokiasi]. Nu bet kaip sakiau, tos pagalbos, nes jeigu ne ta trintis, tai jos būtų visiškai kitokios moterys, nes daug kas yra iš užsienio atvažiavę, pasakojo kaip ten yra, pasiklausai, tai nu... toli gražu mums iki to. Aišku, nėra taip blogai, kaip buvo, bet visada norisi geriau.

Informantė Nr. 6

Interviuotoja: Tai pradžiai norėčiau sužinoti, kaip čia atsidūrėte pataisos namuose? Kaip pradėjote čia dirbti?

Informantė: Tiesiog, pasiūlė, dirbau iš tikrųjų pardavėja, ir kaip taip pasiūlė kad yra laisva darbo viena, tada atėjau pasižiūrėti, pradžiai labai pergyvenau, labai bijojau čia visko.

I.: O tai ko bijojot?

I.: Tiesiog gal naujos aplinkos, nu tai žmonės kokie čia, tiesiog tų emocijų kitokių, nu tai taip atsidūriau, atėjau, viskas pasirodė tvarkoj ir taip likau, jau penkiolika metų. Šiomet buvo penkiolika metu.

I.: O tai kas labiausiai patinka šiame darbe, kas motyvuoja ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Nu žinokit, tos problemos, kaip aš sakau, atrodo problemų nėra, kad problema yra, tiesiog nu vat ta minutė atrodo, kad viskas ramu, viskas gerai, bet kai tų moterų labai skirtingų yra, tai tos problemos tyko už kiekvieno kampo, aš kaip sakydavau, man gyvenime nerūpėdavo rakintos ar nerakintos spynos, o dabar žinokit aš einu, pamatau duryse raktus paliktus, nu aš pasidariau tokia atsargi, tai aš galvoju kad man čia yra nuo to darbo, aš tokia pastabi pasidariau kai kuriems dalykams, nu tai tos problemos, nu tai visokių tų moterų yra, pas jas visokių bėdų, pas jas visokių norų, jos tiesiog ir reiklios labai yra, reiklios dėmesio atžvilgiu, reiklios dėl to, kas joms priklauso, tai tenka laviruoti, o kai kelioms priklauso, tai žinot kaip sunku, toj pačioj parduotuvėj eilė susidaro „kodėl ji eina, aš buvau užsirašiusi“, nu ir pykstasi, realiame gyvenime aš nekreipčiau dėmesio į tokius dalykus, nu sakau „tai palauksim ir bus ta parduotuvė“, nu bet čia viskas yra labai jautru, gana jautriai reaguoja, reikia stengtis tą išlaviruoti, nuraminti, patarti, tiesiog pačias jas nuraminti, pasakyti kad pakentėtų, kad viskas bus gerai, nueisit, gausit.

I.: O tai patinka kas labiausiai šiame darbe?

I.: Nu kas patinka, darbas sunku be proto. Dabar man patinka, kad aš dirbu tik dieninės, man tas labai patinka, aš labai džiaugiuosi, pamainom dirbau daug metų, nu labai sunku, pavargau, gal jau amžius atėjo, nu naktį turiu vaikščioti, prižiūrėti, nu sunku, patikėkit. Galva sukasi ir rankos ir kojos dreba. Nu tiesiog tokia būseną. Nu o šiaip, o dabar kai dirbu dieninį darbą, tai tos problemos tokios lengviau sprendžiamas, tai jų kasdienis gyvenimas ir mes esame jo dalis. Nu kartu su jomis kažkokias problemas sprendžiam, teikiame kažkokią pagalbą joms, būna kad kažkokiu asmeniniu klausimu užsuka, moteriškais dalykais pasiklausti nori.

I.: Dabar norėčiau pereiti prie moterų, kurios čia atlieka bausmę už nužudymus. Gal galėtumėte kiek apie jas papasakoti, kokios jų gyvenimo istorijos?

I.: Nu žinot ką aš Jums pasakysiu, jeigu jau labai žinoma byla, tai mes žinom kas pas mus ateina, tokus atvejus per visą Lietuvą nuskambėjusius. Bet aš neskirstau, ką ji padarė, už ką ji čia sėdi, aš nesigilinau, man tiesiog svarbus žmogus, kokia ji yra, kaip ji elgiasi su manimi, kada čia buvo nesenai vienas konfliktas su nuteistąja, ji man sako, kad aš niekinu žmonės, kurie ten nubausti už tokį straipsnį. Aš jai sakau, kad ji klysta, aš neniekinu nieko, galbūt tiesiog ji yra labai pikta, labai nepatenkinta, gal mano veidas jai kažkada nepasirodė toks malonus, kiek ji norėjo. Bet tikrai ne dėl to, kad ji už kažkokį straipsnį nubausta. Tai pirmoje vietoje, aš bendrauju su žmogumi, koks jisai yra, normalus, kalbi moteris, nu tai kaip aš sakau, jus teis teisėjas o nubaust Dievas. Nu čia mano tokia nuomonė yra, kaip aš galvoju. Aš čia dirbu kitokį darbą, aš čia ne teisėja esu. Aš dirbu pataisos namuose ir aš noriu, kad ta moteris keistųsi. Galbūt ta kur vaikus nužudė, gal jai gyvenime kažkur buvo labai sunku, nepabuvus jos kailyje, nesužinosi kokį ji gyvenimą gyveno., kokią vaikystę turėjo, kokie tėvai buvo. Aš turėjau normalią vaikystę, turėjau tėvus, aš gal nesuprantu kartais, bet taip, jos kitokį gyvenimą turėjo. Nu tai žinokit, nesigilinu, o tos žinomos bylos, tai bet kas gali pagooglinti ir pasiskaityti.

I.: O tai kaip galvojate, kokios tada dažniausios tos nužudymo priežastys būna?

I.: Gal jos tiesiog beprotiškos dėl tų vyrų, tas jų laikymas prie savęs, aš nežinau žinokit, aš tikrai daug galvojau apie tai, tikrai, bet ten gal susiję su šeima susiję, galbūt su tuo vyru, kad tą vyrą išlaikyt, kad jis būtų su ja, nu dėl tų vaikų... nežinau, žinokit. Aišku sunkus gyvenimas, jeigu vargingiau gyvena, kažkas vat užplaukia, nu žinokit man rodos kai kurios dar pageria normaliai, tas asocialus gyvenimas irgi daug ką reiškia.

I.: O tai gal žinote, koks yra tų moterų santykis su išoriniu pasauliu? Kas jas lanko, kaip dažnai?

I.: Nu žinokit yra tokių, kurias lanko ir šeima palaiko. Kiek man teko su pasimatymais dirbti, tai lanko jas. ne visas, bet yra iš šeimos didžiuliai palaikymai, nu buvo viena moteris, kur nu nežinau kodėl jai

reikėjo taip pasielgti, ar čia baimė, kad turi jau du vaikus, o čia trečią pagimdė. Aš pati pagimdžiau vėlai, būdama 39 metų, ir aš galvoju, kai tu tokio amžiaus gimdai, tai nu tu visiškai jau kitaip mastai, tavo psichika susiformavusi, aš galvojau nu jeigu aš vyro netekčiau ar mane ten paliktą, nu ir kas čia tokio, aš stipri, aš savo vaiko niekam neatiduosiu, nu o jas, aš nežinau, nu neįlysi į dušią, nu ir ne mano reikalas jų klausti, nu čia gal psichologė pasakytų. Jeigu jos kalbėtusi, tai aš pakalbinčiau, tai žinokit ne visos nori bendrauti.

I.: O tai gal pasitaiko atveju, kai šeima atsisako bendrauti dėl padaryto nužudymo?

I.: Nu gal nelanko, kai pas ja šeimoj išvis nieko nėra, sakykim. Neturi tiesiog artimųjų, tai buvo atveju, kad nelanko. Nu bet nu kur su vaikais, būna, tai lanko, ateina kiti vaikai, vyrai yra.

I.: Man iš tikrųjų teko girdėti tokį dalyką, kad moterys, kurios padaro nužudymus, dažnai turi psichologinių sutrikimų ar problemų. Ką jus galvojate apie tai, sutinkate su tuo teiginiu?

I.: Tai turi, aišku turi.

I.: O tai kaip tas pasireiškia?

I.: Nu čia žinokit kiekvienai moteriai galima išskirti, yra, pati konfliktiška, tai aš galvoju, tai tikriausiai yra ir kerštinga, tai tikriausiai dėl to ir nužudė tą žmogų, kažkoks kerštas, asmeninė „mane įžeidė, tai aš galiu jam padaryt blogai“. Nu tai aišku jos turi, nu čia nėra apie ką kalbėti, mes gi taip nesielgtume. Nu kai taip žmogus pasielgia, tai aišku kad kažkas yra. O tos, kur sugyventinius nužudo, tai pirmoje vietoje tai alkoholis. Girta buvo, stūmė, peilis, viskas.

I.: O tai tos psichologinės problemos galioja ir vaiko nužudymo atvejais?

I.: Nu tai aišku, kažkas su jomis ne taip. ne taip padaryta gamta, kad žmogus taip elgtųsi. Mes kai šnekam tarpusavyje, yra langėlis, tai tu pagimdyk, ligoninėj, kaip priklauso, bet palik tu jį, toj pačioj ligoninėj. Nu palik.

I.: O tai Jūsų nuomone, ką reikėtų pakeisti mūsų visuomenėje, kad moterys rečiau darytų nužudymus?

I.: Čia turbūt reikėtų keisti jų požiūrį. Gal tas neišprusimas, gal dėl to mažo išprusimo, kad yra kontraceptikai, tai saugokitės, nu tai jeigu taip jau įvyko, užkibo tau tas vaikėlis, nu tai jeigu labai tų jų nenori, tai atiduok, čia anonimiškai, čia nereikia dabar jokių pavardžių, o gal tu persigalvosi, nu žinokit, aš skaitau, kad reikėtų kažkokio švietimo, ypač mažuose miesteliuose, jos tikriausiai ten įsivaizduoja, kad „ai, nebus čia man nieko, aš nepastosiu“.

I.: O tai sugyventinio nužudymo atvejais kaip?

I.: Nu tai irgi, nu bet gal žinai, jos į tuos vyrus įsikimba, tai nu reikia joms kažkokio paskatinimo, kad nu, nereikia joms to vyro, jeigu jis jau toks. Nežinau net.

I.: O tai kaip galvojate, kaip pati kalinimo sistema veikia tas moteris, kokios jos būna išėjusios į laisvę?

I.: Nu įvairios. Nu šiaip būna jos pasikeitusios, motyvuotos. Aišku, motyvuotos tai vėl gi, nu jeigu turi kažkokį palaikymą, turi kur grįžti, turi šeimą, nu tai lengviau dabar kai atsirado moterys lengvojoje grupėje, tai jos gali dirbti mieste, tai UAB Palik, tai jos visos yra patenkintos, jos man sako „nu liksiu Panevėžyje, darbą turiu, nenoriu atgal į tą aplinką“, taip, ta aplinka, prisiminimai, nežinau kas ten laukia, gal tie pijokavimai vėl, bet jos šiuo atžvilgiu, kad jos turi tą darbą, turi stabilumą tokį, o jeigu turi alkoholizmą, tai tikisi, kad susitvarkys su juo. Nu bet ne visoms pavyksta, būna grįžta vėl į tą aplinką, tai nu pratrūksta. Bet kai tu čia tiek laiko išbuvai negėrusi, tai nu kodėl negali toliau negerti, gyvent normalų gyvenimą, gyvenimas gi tęsiasi. Praleisti dešimt metų, ar mažiau, bet liūdna, kad turi juos čia praleisti, tai gyvenk toliau. Nu bet kažkaip galvoju, bet gi vėl, neišleidžia į gatvę, padeda socialinės, ieško jeigu reikia nakvynės namus, tiek Panevėžyje ar kitam mieste, neišleidžia taip į gatvę, nu bet jeigu nori, tai eik į gatvę. Dabar, tai labai gerai, ir laisvėje socialinės kiek žinau padeda, padeda dokumentus susitvarkyti, pas gydytojus prisiregistruoti, nėra taip, kad tave išmėtė ir tu nežinai kur eiti. Pagalba yra, ja reikia tiesiog pasinaudoti, o ne taip, kad aš išėjau, jus man nereikalingos aš čia viena gyvensiu. Nebūtinai viena pragyvensi, reikia kažkokios priežiūros nors pradžioje. Nu bet žinokit yra šaunių moterų, tikrai, ir man jų gaila, suklydo, bet ką padarysi, atsėdėjo, bet pačios pergyvena, kiek kalbėjau. Sako „aš džiaugiuosi, kad man vaikai atleido, kad nužudžiau tą sugyventinį“. Jos bijo, kad vaikai atstums, o taip džiaugiasi, kai ją vaikai palaiko, nu ten vyras aišku, būna tų istorijų, kai pasiklausai, ar jis ją pirmas ar ji jį. Ir viena diena atsitinka taip, kad moteris nužudo. Ją mušė, vaikus mušė, gyvenimai žiaurūs, kol nesusiduri, nepagalvoji, kad gali būti šitaip, kad ir vaikystė ta žiauri ir tie vaikų namai, nu žiauru.

I.: O tai kai į laisvę išeina, su kokiomis problemom susiduria jos?

I.: Nu sunkiausia tai manau kad dėl busto, jeigu turi kur gyventi, tai pačios laimingiausios būna. Kad turi savo kampatį, kad ir kokį kampelį. Dėl to kai kurios bijo kad antstoliai busto nepaimtų, reikia mokėti, reikia tvarkyt, o kai turi kur gyventi, tai kitaip jau. Darbo pradėsi ieškoti. Bet daugiau tai nežinau, nelabai susiduriu su moterimis po to, kai jos išeina.

I.: Na taip. Čia pabaigai norėčiau kad įsivaizduotume tobulus pataisos namus moterims, kurios padarė nužudymus. Kaip jie atrodytų ir kaip skirtųsi nuo dabartinių?

I.: Nu, žinokit, dabar dar daug jų yra, kur neveikia nieko. Kad ir pačios, tos kur atleistos nuo darbu, nes ten liga kažkokia, amžius pensijos, tai ką jos veikia, aš galvoju, kad turėtų čia būti daugiau žmonių, ateinančių iš laisvės, specialistų, kad joms būtų kursai ar kažkoks kitos užimtumas, o ne toks koks dabar, gal tos dienos greičiau eitų, kad kažkas įkaltų į galvą, kad rodytų teigiamą gyvenimą. Bet čia gal apie pirmą korpusą [pastaba: pirmajame korpuse bausmę atlieka tos moterys, kurios čia yra pirmą kartą], nes ten tos pakartotinės antrajame korpuse, tai jos nežinau. Bet jeigu kalbant apie pirmą korpusą, kur ir daugiausia yra už nužudymus, tai pirmiausia kadi š laivės ateitų žmonių, kursų, psichologų, kad turėtų su juo pasikalbėti, kad turėtų veiklos tiesiog net. Nu pas mus yra ta profesinė mokykla ir ją tikrai lanko, bet suprantat, jeigu ji sėdi čia dešimt metų, tai kiek ji gali eiti į tuos pačius kursus, aišku, viskas eina link lėšų ir patalpų reikėtų. Nu nežinau net daugiau.

Informantė Nr. 7

Interviuotoja: Tai pradžiai norėčiau sužinoti, kaip jus pradėjote dirbti Panevėžio pataisos namuose?

Informantė: Panevėžio pataisos namuose pradėjau dirbi prieš dvidešimt aštuonis metus, tuo metu dirbau prekybos srityje, tačiau įvyko bankrutavimas, atsirado tada čia pasiūlymas, kadangi viskas čia atrodė labai įdomu, kadangi nežinoma ir uždrausta kaip sakoma, tais laikais vadinosi dar kalėjimas, nu ir atėjau į pokalbį. Atėjau į pokalbį, kadangi tiko ir mano išsilavinimas, požiūris į darbą, kažkaip ir įsidarbinau. Pirmiausia tai buvau vedama įdomumo, tai vat ir norėjau sužinoti kaip čia, kaip kas, nu vat ir pradėjau dirbti, buvo labai gražus ir geras kolektyvas, kažkaip įsijungiau į tą kolektyvą, kadangi esu bendraujantis žmogus tai man nebuvo problemos įsilieti, nu ir kažkaip taip ir dirbu. Taip ir likau, paskui dar mokslus baigiau, teisės universitete.

I.: Tai per tuos dvidešimt aštuonis metus spėju daug teko visko pamatyti.

I.: Oi tikrai taip, keitėsi valdžia, keitėsi direktoriai, keitėsi ir nuteistosios ir įstatymai. Viskas keitėsi. Nu tikrai teko labai daug pamatyt ir patirti ir pajauti.

I.: O tai kas labiausiai patinka šiame darbe, kas labiausiai motyvuoja ir su kokiomis problemomis susiduriate?

I.: Motyvuoja tai gal tai, kad atėjus kiekvieną dieną, nežinai ko tikėtis, kiekviena diena yra skirtinga, kažkuo įdomi, kažkuo prasminga, aišku labai daug atiduoti pastangų šiame darbe, daug atiduoti savęs, kadangi dirbi, kaip aš sakau, trys viename, kaip šita kava, nes nu mažai kur rasi tokį darbą, kur tiek pareigų atliktum. Šiuo metu aš dirbu dinaminį darbą, specialisto pareigose, tai aš dirbu ir su

keturiasdešimt žmonių, kurie yra prie manęs, dvylika valandų, su jomis bendrauju, sprendžiu problemas, ne tik ten apgyvendinimo naujai atvykusių, bet ir viską su dienvakarėmis, įstatymais, pažeidimais, jų asmeninėmis problemomis ir panašiai, kur kreiptis ir kur ką klausti, kur ką gauti, kur ką padėti. Bet taip pat kaip pasimatymai, kaip skambučiai, kaip viskas, nu ta prasme sprendi viską. Tada kai jau žmogus čia pabūna, kai vyksta čia adaptacija, tada stengiesi, kalbėsi, kad jis integruotųsi, kažkaip padėti, palengvinti visą tą procesą, o vėliau jau vėliau prasideda užimtumas, atlieki ir psichologo darbą, nes būna ir sunku ir nesutaria jos, ir nepritampa, būna visokių situacijų, pati tikriausiai suprantate, tai atlieki dar tą psichologo darbą, nors ir nesi psichologas.

I.: Na taip, įsivaizduoju. Dabar norėčiau kiek daugiau sužinoti apie moteris, kurios atlieka bausmę už nužudymus. Kaip jos čia atsidūrė, kokios jų gyvenimo istorijos?

I.: Matote, konkrečiai su bylom aš nesusiduriu, dažniausiai visas tas apibūdinimas vyksta iš vienos pusės, kadangi labai nenori žinoti už ką sėdi, nenori nei teisti, nei smerkti. Ir labai gera, kai kuo mažiau žinai, rezonansinės bylos tos kur yra paviešinamos ir visa visuomenė žino, aišku ir čia skaudžiau išgyvenamos ir išbūnamos. Bet visi kiti tie nužudymai kur įvyksta gyvenime ir nėra tokios plačiai žinomos, tai galiu pasakyti, kad tos kur atlikusios tos nužudymus, jos būna daug ramesnės, jos labiau stengiasi išpirkti savo tą kaltę, jos atrodo iš šalies ramiai, ir galiu pasakyti, kad labai dažnai, tos kurios čia atvažiuoja už nužudymus, jos atlieka savo bausmę ir čia nebegrižta. Nes labiausiai ir dažniausiai pasitaiko ten aišku, pasak jų žodžius daugiau žinau, nes ateina išsiverkia, pasipasakoja, pasiguodžia, tai labai dažnai būna vyrų smurtavimas, girtavimas, tos socialinės gyvenimo sąlygos tokios, netgi tokios, kad žmogus neturi kur dėtis, pavyzdžiui vieną pavyzdį papasakosiu. Viena moteris gyveno vieniemyje kažkur tai, našlaitė, iš vaiknamio, ištekęs už tokio baisaus smurtautojo, turėjo tris vaikučius, jisai grasino ją naudodamasis, kad tiems vaikams kažką padarys, aišku jiems nieko nedarė nei nieko, bet ta moteris ant tiek buvo sugniuždyta psichologiškai, kad jis jau ant galo, parsiversdavo meilužę, į namus pas ją, ta moteris ruošdavo vakarienę, tvarkydavo namus, nu iki tokio lygio, tu klausai ir galvoji, kuris dabar amžius, ant kiek žmogus, suprantat, buvo užguitas, sugniuždytas, sutriptytas. Tai va, kaip man ir pasakojo, jis tą prievartaudavo, mušdavo, tyčiojosi ir visą kitą, tai po to kai ji padaro tą nusikaltimą, tiesiog suprantai, ką ji išgyveno ir kokioms sąlygom ji gyveno, kai ji viena diena tiesiog pratrūko ir su keptuvė ten šėrė jam per galvą, kai jis ją ten smaugė, nu tai tada pamatai, kokioms sąlygom, koks gyvenimas atvedė ją iki to. Aš jai sakau, tau reikėjo bėgti, tau reikėjo ieškoti, reikėjo kažkur kreiptis nu, o ji man sako, man pirmiausia buvo baisu palikti vaikus, ji sako, nežinojo kur kreiptis, nu būna ir tokių dalykų. Aišku, pasikartojantys dalykas yra narkotikai, vagystės, čia jų pagrindas. Nu o tos kur nužudo, tai dažniausiai jie būna buitiniai, bei dažniausiai kaip pasiklausai, tai būna gėrimas, narkotikai ir atsibudimas ir

nesuvokimas kur aš ir ką aš padariau. Retai kuri įvykdo tai sąmoningai ir planuotai, aišku, dabar tą rezonansinę kur savo draugę nužudė planuotai, nu dar kur tą Medą nužudė tos mergaitės, bet ir ten buvo ir alkoholis ir narkotikai, nebuvo blaivaus proto, abidvi.

I.: O tai kai nužudo savo vaikus ar naujagimius. Kaip atrodo tos istorijos?

I.: Galiu pasakyti, palyginti. Anksčiau, kai būna atvažiuoja už naujagimio nužudymą, tai visa laiką reikėjo būt atsargiai ir labai ją saugoti, nes visą laiką būdavo smurtas čia. Ir pačių tų moterų, aišku, aš kalbu apie tarybinius laikus, tada buvo sunku sužiūrėti, kur dabar kalinių 196 o tada buvo 440. Čia tada kai pradėjau dirbti, tai įsivaizduokit kiek buvo perpildytos patalpos, ir kiek sunku pareigūnui sužiūrėti, kad kažkam neužtvotų. Tai tos kalinės labai jas smerkdavo, būdavo kad duše ar kažkur, kur sunkiau sužiūrėti, ir mušdavo jas. Dabar tai viskas pasikeitė, dabar beveik visos turi, kas jas rėmia, turi artimuosius po ranka, tai atvežė dabar čia „situaciją“ vieną, nužudžiusią naujagimį, aš bėgau žiūrėti, kad tik jai viskas gerai būtų, o ką jus galvojate, stalas paruoštas, kava, arbata, pasitinka ją su sumuštiniais su viskuo. Ką noriu tuo pasakyti: kaip viskas keičiasi ir kiek valdo pinigai, finansai. Jeigu turi kas tave remia iš išorės, tai čia gali net turėti apsauginių turėti iš nuteistųjų būrio, čia turėsi maistą pagamintą, ateina atneša tau viską, dalinasi su kitom nu ir panašiai. Bet ir tas keičiasi.

I.: O tai kaip galvojate tos dažniausios priežastys nužudymų būna?

I.: Dažniausios tai mano nuomonė, tai pirmiausia, baisi neatsakomybė, už savo gyvenimą, tai yra asocialus gyvenimas, dažniausiai taip būna, kad tie vaikai būna nenorimi, pasitaiko kad kartais neaišku, nuo ko išvis tas vaikas būna. Aš kalbu apie prostitutes, nes čia nėra paslaptis, viena vakar išėjo į laisvę, bet manau, kad nors su apykoja labai ilgai neužsibus, stotyje dirbusi, tai va, aš manau, kad tas palaidas gyvenimas asocialus, alkoholis, narkotikai ir baisi neatsakomybė. Jūs pasižiūrėkite, kas darosi, ar yra normalu, kad šeimoje aštuoni ar šeši vaikai. Jūs pagalvokit, ar gali žmogus sau leisti, šioms sąlygom, pagal galimybės iš uždarbio, pagal pragyvenimo lygį, turėti aštuonis vaikus. Man atrodo, kad normalus žmogus pirmiausiai planuoja, ką tu tam vaikui duosi, kokį išsilavinimą, kokį gyvenimą, nes aš kaip sakiau, pirmiausia normalus žmogus galvoja, ką jis galės tam vaikui suteikti iki tol kol taps jis pilnamečiu. Tai va, o čia yra visiškas nemąstymas, dabar dar pavyzdys vienas, atvažiavo už naujagimio nužudymą, jį sušaldė laukė, buvo rašyti visi laikraščiai, visa visuomenė, žino ir smerkia, jus pagalvokit, ant kiek žmogui vienodai, ant kiek jisai girtavo, pasigimdė tą vaikėlį, išnešė į lauką, padėjo ant kažkokio fotelio ir toliau garaže nuėjo girtauti. Antras dalykas, keturi metai gyvenimo garaže. Tai ar čia protų suvokiama, šuo net turi, kaip aš sakau, kažkokią būdą, kažkur jisai yra prižiūrėtas, pamaitintas, o čia žmogus gyvena šitaip. Nu grynai asocialus gyvenimas. Jokio mąstymo, nieko nėra. Aišku, labai dažnai

būna pasekmės gyvenimo, kokį jį gavo vaikystėje. Ką jisai matė. Dabar va dar viena naujagimio nužudymu kaltinta A., ji gi irgi sako, nužudžiau vaikus, nes keršijau vyrui, kadangi aš pati gyvenime mačiau geriančius tėvus, tėvas ją vydavo, mušdavo, skriausdavo, ji miegodavo laukuose, žiemą, daržinė, tai apie ką kalbam. Dabar kai pasiskambina, bet vis tiek, jis girtas visą laiką. Tai jis toliau girtauja.

I.: O tai koks tų moterų, ne tik tų kurios naujagimius nužudė, bet bendrai, santykis su išoriniu pasauliu?

I.: Nu kaip pasakyti, ta pati A., ji turi gerą palaikymą iš šeimos, nes čia buvo labai didelė rezonansinė byla, atsirado globėja kuri vėliau nuo jos atsisuko, vėliau kai paaiškėjo kas atsitiko, nes ji buvo labai garsus žmogus, bet nu iš to Carito ateina vienuolės, ateina kunigas, kažkaip taip ją lanko, aš nežinau ten tų ryšių, gyvendavo ten ar kas, kažkur ten į tą bažnyčią, gal ten jau buvo labai lojali kažkam ten iš tų tikinčiųjų, tai lanko tos dvi, o šiaip ji jau antrą kartą ištekėjusi, ji vėl tai važinėja pas jį, gyvena gyvenimą, kaip aš sakau, tai nežinau.

I.: O tai kaip kitos moterys?

I.: Tos kur pirmą kartą čia gyvena, tos pirmos bausmės, labai dažnai dar būna, kad lanko ir vaikai, lanko ir seserys, broliai ir su tėvais pasiskambina, aišku, lankyt nelanko, bet pasiskambina. Bet kas jau sėdi penktą, šeštą, septintą kartą, labai mažai kas lanko, aš Jums pasakysiu. Labai mažai kas lanko, vien dėl to, nes visa šeima būna kalėjime. Lieka ten kokia močiutė, koks ten sugyventinis, ar dar kažkas. Bet, pasakysiu Jums, tos, kurios sėdi už nužudymus, nu labai retai kada būna kad grįžta čia. Nu vienetai. Bet būna, kad nu ir po to vieno įvykio praranda pasitikėjimą, Jus pati pagalvokit, nu skaudu būna, ir pyksta ir panašiai. Aišku, būna tai kad paremia biški finansiškai, įdeda tų pinigėlių, ten dvidešimt ar trisdešimt eurų, tai vaikai įdeda, tai mama kokia įdeda, jeigu dar gali iš pensijos.

I.: Supratau. Man iš tikrųjų teko girdėti tokį dalyką, kad tos moterys, kurios padaro nužudymus, labai dažnai turi psichologinių problemų ar sutrikimų. Ką jus galvojate apie tai?

I.: Nu aš ne psichiatras, bet aš aplemai pasakysiu, man kalėjime šešiasdešimt procentų yra nepakaltinami pusiau. Nes kai pasižiūri, kaip jos elgiasi, kaip jos masto, yra tie sutrikimai gyvenimo pasekmė. Alkoholio, narkotikų, palaido gyvenimo. Jeigu ten pasakoja, kad galvą daužė į radiatorių vos ne kasdien ir toliau žmogus gyvena, būna ir atvažiuoja, suprantat, veidas visas persuktas, lupos susiūtos penkiasdešimt penkis kartus, kad ten jau nebėra ką siūti, ta visa gyvenimo istorija tiesiog parašyta ant veido ar rankų, jeigu žmogus pjaustėsi. Jeigu žmogui dvidešimt du metai ir jisai nori nusižudyti, tai kas? Tai faktas kad yra sutrikimas. Nei vienas žmogus, net vabalėlis nori gyveni, kaip aš sakau. Nei vienas žmogus prieš save nekels rankos, nesipjaustys jeigu jam nėra sutrikusi psichika, jeigu pas jį stabilios

emocijos ir mąstymas nesutrikęs. Bet jeigu jis ateina toks, jeigu neduodi jam kamuolio tai sako, kad esi susipjaustyti, ten smulkmenos būna, bet pradeda tau grasinti, kad aš tai padarysiu, tai iškart matai, kad žmogui yra blogai. O pas mus kas yra? Pas mus vaistai pagrinde yra, bet ką tie vaistai priduoja? Kad žmogus pamiega? Visa agresija, viskas gi lieka. Čia reikia normalaus gydymo, normalaus užsiėmimo su jomis, bet nėra paprasčiausiai tokių finansų valstybėje, kad būtų dirbama.

I.: O kaip galvojate, ką reikėtų pakeisti, kad moterys rečiau darytų nužudymus?

I.: Tai ką reikėtų keisti... nu visuomenę pačią. Pačią visuomenę keisti. Švietimą didelį daryti, užsiėmimus. Dabar pavyzdžiui pasakysiu vieną dalyką, mes čia kalėjime viską atiduodam, mes stengiamės užimti, kursai, mokymai, mokykla, kažkokie būreliai, mes tiesiog stengiamės, kad jos turėtų veiklos. Jos uždaro tas duris, kas Jomis rūpinasi? Jus man pasakykit, kas? Gerai, jeigu patenka į nakvynės namus, bet toliau. Toliau kas? Visur tu lieki vienas, niekas nebeveda, jos pripranta. Maistą gauna, patalinę gauna, darbą mes kažkokį sugalvojam, ar čia kiemą pašluot ar čia gėlyną prižiūrėti, ar laiptus pavalyti. Užsiėmimus mes irgi galvojam, tai žaidimai, tai kažkoks ten krepšinis, tai piešimas, tai lipdymas, tai klijavimas, tai siuvimas, tai atvirukų darymas. Bet jos išeina už tų durų ir kas? Niekas. Tu lieki vienas. Gerai, jeigu tu turi pas ką. Jeigu turi kokią draugę ar giminaitę. Kai išeini tu gauni tą išmoką, bet jeigu nespėji, tai viskas. O žinot kas būna, kai jos nieko nematė, nueina į kokią parduotuvę? Taiga išprotėja. Jeigu dabar išleisi kokią, kur čia septynis metus sėdi; tai jos nemoka nei tų pinigų valdyt nei nieko. Kas joms sako kaip gyventi, kaip dėtiotis? Niekas.

I.: O tai kaip pati įkalinimo Sistema veikia tas moteris, kurios padarė nužudymus?

I.: Nu tiek tas moteris žudikės, tiek kitas, manau, kad veikia neigiamai. Kadangi čia susiduria irgi su tokioms pačiom, bendramintės, kaip aš sakau. Manychiau, aš, kad bausmės reikia švelninti. Nu gerai, padarė tą nužudymą, blogai, tikrai, nesiginčiju, bet nu duok galimybę žmogui pasitaisyti. Tie penkiolika metu ar kiek, nu jokios naudos neduos, išeis dar blogesnės negu buvo. Tai manau, kad tas bausmės reikėtų švelninti. Nu tas pats liečia tuos finansinius nusikaltimus ar narkotikus. Bet čia tik mano, aišku, nuomonė.

I.: O tai kaip pagal Jus atrodytų ta tobula įkalinimo Sistema moterims, kurios padarė nužudymus?

I.: Nu teko man būti Švedijos kalėjime, nežinau už ką jos ten buvo, buvo už viską, tai labai man patiko visa ta sistema. Pirmiausiai, dirba toks darbuotojas, kaip aš, bet su keturioms moterim, jie dirba visą dieną, taip pat, kaip ir aš, jie bendrai užsisako maisto produktus, atveža, susirenka jie visi penki, ką šiandien valgys. Visos keturios ir darbuotojas gaminasi maistą, jie visi penki kartu valgo, jie visi penki

kartu leidžia laisvalaikį, jie visi penki kartu bendrauja. Jie, kai eina miegoti, turi atskiras vienuotes. Kas nenori, gali miegoti dviese, kam nejauku. Jie turi poilsio kambarius. Jie turi krūva užimtumo: žaidimų, žurnalų... Nu vienu žodžiu, ten yra tobula. Tikrai, tikrai tobula. Jiems yra skiriami pinigai normalūs, maistui, pragyvenimui, užimtumui. Pas juos gali ateiti artimieji pasibendrauti ir viską, nors ten buvo trečio lygio, tai pakankamai izoliuotas kalėjimas. Tai manau mums reikėtų į tai lygiuotis. Nežinau ar tas įmanoma, bet tai buvo tobula. O tiems kurie išeina, teko nu bendrauti, tai tiems narkomanams yra vedami užsiėmimai, vedamos paskaitos, veiklas bendras turi, kažkokie ten keliavimai, kažkokios tai ekskursijos. Vat taip turėtų būti, žmogus išeina iš kalėjimo, bet su juo toliau kažkas dirba. Jie mums labai gražiai pasakoja, kaip jie čia integruojasi, kaip jie jaučiasi čia reikalingi, kaip jie čia jaučiasi žmonėmis.

I.: O personalo lygmenyje kažką keistumėte?

I.: Taip, visiškai keisčiau. Kaip aš sakau, esu pati sovietmečio žmogus, tiek darbuotojai dirbantys personale „n“ metų, labai gerai būtų, kad būtų nauji žmonės, nauji vėjai, kad būtų naujos idėjos, tai būtų tiesiog super. Tai būtų super visiems. Nes ateina čia žmonės jauni, padirba iki tol, kol gali praeiti kažkur geriau ir išeina.

I.: O kodėl išeina?

I.: Dėl to, kad randa geriau. Šiais laikais, mes visi ieškome geriau. Aš pati jau neturiu kur eiti, mano jau toks amžius, mano stažas, aš jau išėsiu į pensiją, bet jeigu būčiau dabar jauna tai irgi padirbčiau, įgaučiau stažo biškį, baigčiau universitetą ir kelčiau savo sparnus ten, kur geresnis atlyginimas, geresnės sąlygos ir labiau rūpinamasi žmogumi. Bet čia mano nuomonė aišku.

I.: Tai ačiū labai už nuomonę, daugiau klausimų neturėsiu, nebent turite ką papildyti.

I.: Tai kad nelabai jau, prikalbėjau pakankamai (nusijuokė).

Informantė Nr. 8

Interviuotoja: Tai pirma, norėjau sužinoti kaip Jūs čia pradėjote dirbti - pataisos namuose.

Informantė: Kaip aš pradėjau dirbti? (Nusijuokia) Parašiau prašymą ir įsidarbinau – paprastai.

I.: O prieš tai kažkur dirbote?

I.: Ne, prieš tai nedirbau. Prieš tai vaiką auginau.

I.: O baigusi esate kažkokias studijas?

I.: Taip, Vilniaus Universitete socialinį darbą.

I.: O kiek laiko jau čia dirbate?

I.: 12 metų.

I.: Uoj, tai aš tikiu per tuos 12 metų, tikriausiai, visko teko patirti ir matyti, tai irgi įdomu – kas labiausiai patinka šitame darbe, kas motyvuoja labiausiai ir su kokioms problemom irgi susiduriat?

I.: Kas patinka... Nu čia ilgas pokalbis, aš nežinau kas motyvuoja... Sunku pasakyti. Motyvuoja tai, iš tikrųjų, kadangi esu, šiuo metu, dinaminė specialistė ir darbo pobūdis truputėlį, iš tikrųjų, skiriasi negu, sakysim, pamainos. Kur seniau dirbau pamainose, tai dabar labiau bendravimas yra didesnis su nuteistosioms. Tai gal tas motyvacija ir yra galbūt tikrai tam žmogui galima nors kiek padėti. Nu sakykim – palaikymas kažkoks tai. Turbūt, turbūt taip – motyvacija yra, kad gali pagelbėti žmogui. Gal taip trumpai.

I.: Irgi tinka. O tai problemos kokios būna?

I.: O problemos, įvairiausios problemos. Įvairiausios nuo... Nuo... Nu tai viskas supasi aplink nuteistąsias, tai... Ir jų problemos visų pirma, o problemos visokios yra: yra ir kurios linkusios žudyti, yra linkusios žaloti, yra linkusios agresyvios, kažkokios nepaklūsta, nu tai tokios problemos. O kitos problemos yra socialinės, kurios be socialinių įgūdžių yra. Daug problemų, ta prasme, negali įvardinti vienos problemos. Kaip ir, plusai ir minusai yra. Taip trumpai.

I.: Man irgi, taip pat, įdomu apie tas moteris, kurios padarė nužudymus. Ar galėtumėte kiek plačiau apie jas papasakoti? Vat kokios yra jų gyvenimo istorijos, kaip jos čia atsidūrė?

I.: Įvairiausios irgi. Daug, nu kaip daug, negaliu pasakyt, kad daug. Yra dalis tokių, kurios... Už nužudymą, aišku alkoholis! Numeris vienas, jos padarė nusikaltimą būdamos neblaivios. Ir greičiausiai, kaip vat mes matome, kad per daug metų, sakysime, dirbančių, kad jos ir nebesugrįš, tai buvo vienkartinis toks. Nes sakysim, ne kaip, sakysim, už vagystes ten, narkotikai – jos grįžta, o būtent už nužudymus moters kurios, tai jos vieną kartą atsidėjo ir išėjo. Alkoholis kaltas, tik tai alkoholio sakyčiau ta priežastis, dėl ko jos čia atsidūrė. O daugiau jos... Kaip ir moteris, kaip ir moteris, kaip ir mes visos. Turėjo, sakysim tą, kažkokia va nelaimė atsitiko ir čia atsidūrė, o specialiai kažkas tai... Dabar reikia prisiminti, man pirmos va mintys, tai va tos moterys ir vyresnio amžiaus, ane, kurios pakėlė ranką prieš savo sutuoktinį arba sugyventinį. O kurios specialiai, aš dabar galvoju, taip greit ir neprisiminsiu. Nu tai, yra ten keletą, kurios sakysim dėl kažkokių psichologinių priežasčių, jos įvykdė tą nužudymą.

I.: O tai dažniausios aukos būna partneriai būtent?

I.: Taip, taip, taip.

I.: O pavyzdžiui, tais atvejais kai nužudo savo naujagimį ar vaiką, čia irgi alkoholis daro didelę įtaką, Jūsų nuomone, ar kaip yra?

I.: Ne, čia sakyčiau jau ne alkoholis. Čia jau kitos, kažkas tai... Aš labiau sakyčiau psichologinius, jau kažkas tai negerai. Ar socialinių įgūdžių stoka, narkotikai galbūt. Taip jau kažkas, turbūt ten ne alkoholis, bet psichotropinės medžiagos. Čia klausimas žinokit – kodėl taip, tikrai reikia į tą žmogų įlysti, tikrai negaliu pasakyti kodėl.

I.: Irgi įdomu koks yra tų moterų santykis su išoriniu pasauliu, kaip dažnai jas lanko, kas lanko?

I.: (Atsidūsta) Šiaip, žinokit, dabar kas konkrečiai dėl nužudymų, tai įvairių tų istorijų yra. Aš galiu pasakyti apskritai: kad galbūt tos moterys, kurios atsidūrė pirmą kartą, tos pirmakartės vadinamos, tai galbūt daugiau yra su šeima sąveikiu – nenutrūkęs dar yra. Tos, kurios moterys sėdi jau daugiau kartų, jų būna tas ryšys labiau nutrūkęs. Bet tai ne taisyklė, visokių yra, bet šiaip dauguma galbūt taip. O kur va, sakysim, už nužudymą, kiek aš dabar bandau prisiminti tai – yra tas ryšys, visokių yra, visokių yra, iš kokios šeimos atėję. Kitiems... Kiti palaiko, negaliu pasakyt, kad neateina, kad nepalaiko ryšių. Ypatingai kai dabar yra lengva grupė, o moterų už būtent tą straipsnį sėdinčių yra lengvoj grupėj ir palaiko tą ryšį. Aišku, kažkur ten kiek daug metų buvo moteris, tai... Jo, nutrūkę tie ryšiai, yra ten ir, sakysim, ten artimieji sakę, bet čia negaliu pagal vieną spręsti. Vis vieną tikrai lanko, vis kitą – nelanko. Visaip yra.

I.: O pačioje kalėjimo įstaigoje, gal pastebėjote tos moterys, kurios kaltinamos, jau kaltintos nužudymu, gal jos kažkuo išsiskiria pagal savo elgesį ar kažkuo iš kitų moterų?

I.: Ne žinokit, irgi įvairiai. Pavyzdžiui, kur moteris, sakysim, nužudė, sakysim, sugyventinį, o kiek va dabar moterų čia – tai jos pakankamai ramios, nu normalios, ne kokios agresyvios. Nu yra kurios pagal temperamentą, sakyčiau, ir tos jaunystės, tos jaunesnės, tai aišku jų ir temperamentas kitas, nes jos jaunos, jos visko nori ar, kaip pasakyt, nenori, bet visai kitas požiūris ir kartos skiriasi. Kaip žmogus kaip žmogui, taip ir charakteris, čia negali pasakyt, kad visos vienodos. Nėra tokių.

I.: Irgi man teko girdėti, kad tos moterys, kurios padaro nužudymus dažnu atveju turi kažkokių psichologinių sutrikimų, psichologinių problemų. Ką Jūs galvojate apie tai?

I.: Irgi individualiai, irgi individualiai. Sakysim, kur vat, tikrai yra keli atvejai, tokie skaudūs, kai... Taip psichologinės man atrodo kažkokios, nu tikrai kažkur tai vis tiek, kažkur tai vis tiek gyvenime, kaip pasakyt, juoda katė prabėgusi. Ar tai socialinių įgūdžių stoka, galbūt vaikystė kažkokia... Nu jei taip

žiūrėti jau ilgiau, nu aš ne psichologė, bet kaip psichologai sako: „jau kažkas vaikystėj gal yra negerai“. Kad tu, pavyzdžiui, jeigu tu nuskriaudi vaiką ar kažką, vadinasi gal tavo gyvenime kas skriaudė, bet čia mano tik pamąstymai, čia statistikos tokios turbūt, kad dėl ko ir kaip nu.

I.: Taip, man iš tikrųjų statistikos tokios nereikia, labai svarbu Jūsų nuomonę tokią išgirsti.

I.: Nu man atrodo, kad čia vis tiek kažkokia tai na, nu kas gali būti dar? Kažkoks pavydas, jei sakysim jaunam amžiui nužudė, tai kažkas tai su turbūt su pavydu kažkas ten, pavydas kažkas, dar sakau socialinių įgūdžių stoka. Turbūt yra kažkas tai, bet dėl tokių finansinių kažkokių tai... Noro kažko praturtėti gal mažuma, sakyčiau gal tikrai, kažkas tai su galva negerai tuo momentu būna.

I.: O tai Jūsų nuomone, ką reikėtų pakeisti mūsų visuomenėje, taip plačiąją prasme, kad moteris rečiau darytų tuos nužudymus?

I.: Nu tai čia žinot – šeima, atsigręžti į šeimą, vienareikšmiškai man atrodo. Aišku ir visose šeimose, irgi kažkas gali papriekiaštaut man, kad šeimų gerų, ten sakysim, ar normalių kokių, kokių ten gerų... Bet turbūt tas švietimas, kad ir ta pati... Kad ir mokykla, kad ir auklėtojai, kad ir tėvai, nu iš kažkur tai...kad ir našlaitis vaikas. Tada prisiima atsakomybę, vis tiek kažkokia tai, globos įstaiga, nu turbūt iš šeimos, turbūt vis tiek, vis tiek mes ateiname iš kažkokios tai socialinės aplinkos kiekvienas.

I.: Ir ką toje šeimoje reikėtų pakeisti?

I.: Ką reiktų pakeisti? Vadinąs, kažkiek šviesos įnešti, kad mažiau tos neapykantos, to pykčio, kad galbūt žiūrėti tą, nu kažkokioms šviesesnėms spalvoms, kad ir čia burbuliuoja, sunku gyventi taip toliau, bet mes gyvenam, kažkaip sukamės tai na vis dėl to įžvelgti šviesias puses, mažiau to negatyvo.

I.: Man irgi, taip pat, įdomu, kaip Jūs galvojate, kaip veikia pati įkalinimo sistema tas moteris, kokios jos jau būna jau išėjusios į laisvę?

I.: Nu veikia man atrodo, kaip bebūtų turbūt, toks ženklas užsideda, psichologinis irgi turbūt, neigiamas – neigiamas turbūt. Nors negali sakyti, yra tikrai keletą nuteistųjų, kurios sako, man padėjo – man padėjo šita įstaiga, nes tikrai yra moterų kurios atėjo čia ir pradėjo mokytis nuo, kad ir pirmos klasės, ir išmoko rašyti, nekalba, romų tautybės net. Nu įsivaizduokit ant kiek, buvo kokios jos, iš kur ji atėjusi buvo šita moteris, nei ten mokyklos lankė, ar ten lankė – nelankė, specialybę ji įgijo čia. Nu yra teigiamų, yra tikrai moterų, kurios sako: „man geru momentu pasakė tas kalėjimas, kad va sustabdė nuo dar va didesnių nusikaltimų“. O, kad ženklą kažkokį psichologinį uždeda, kad buvai kažkokioje įstaigoje – aš tikiu irgi, nes čia vis dėl to įsivaizduokit, irgi moterų daug, sakysim, kad ir toje sekcijoje, kokios trintis,

kokios visos skirtingos ir tu toje patalpoje turi gyventi, ir iš visokių sluoksnių. Sunku, aš sakyčiau, kad sunku.

I.: O tai jau išėjus į laisvę, su kokioms problemom jos, Jūsų nuomone, susiduria?

I.: Kokiomis? Nu tai darbas turbūt, darbas. Ir ta pati aplinka, jei grįžta į tą pačią aplinką, nu, sakysim, kalbam apie tas, kurios rizikos... kurios va jūs matot dėl nužudymų labiau, bet jeigu grįžta ir kokie sunkumai... Tai sakysim ta pati aplinka grįžta, alkoholis, grįžta į tą pačią, vėl vat tie draugai geria toliau, tai vėl tu įklimpti į tą patį. Ir jei, sakysim, darbo nesusirandi ir nesi motyvuotas – nu aplinka, ta pati aplinka, sakysim. Yra norinčių, sakysim, kurios ten sako: „aš noriu pasikeisti, nebenoriu grįžt ten“. Tai eina ir ten į tuos krizių centrus ir nu bando kažkaip kitaip.

I.: Nu ir čia irgi pabaigai, norėčiau, kad įsivaizduotumėte tą tokią tobulą įkalinimo sistemą moterims, kurios padarė nužudymus. Kaip ji atrodytų, kaip ji skirtųsi nuo dabartinės?

I.: Nu žinokit – nežinau, čia matot labai dabar linkstama link to Norvegijos modelio, bet čia Panevėžio pataisos namuose nu žinokit tikrai tų pasikeitimų yra tiek gerų, tai aš net nežinočiau kas dar galėtų būti geriau. Nes tikrai yra galimybė siekti, sakysim, čia geresnio gyvenimo, tos grupės lengvesnės ir jei patenki į tą lengvą grupę, neturi nuobaudų, tos sąveikos, nežinau – tikrai labai geros. Man taip atrodo, nu geriau... Aš neįsivaizduoju kur geriau galėtų būti.

I.: O iš personalo pusės taip žiūrint, gal irgi kažką keistumėte, tobulintumėt?

I.: Nu žinokit... Nežinau, neturiu nusiskundimų.